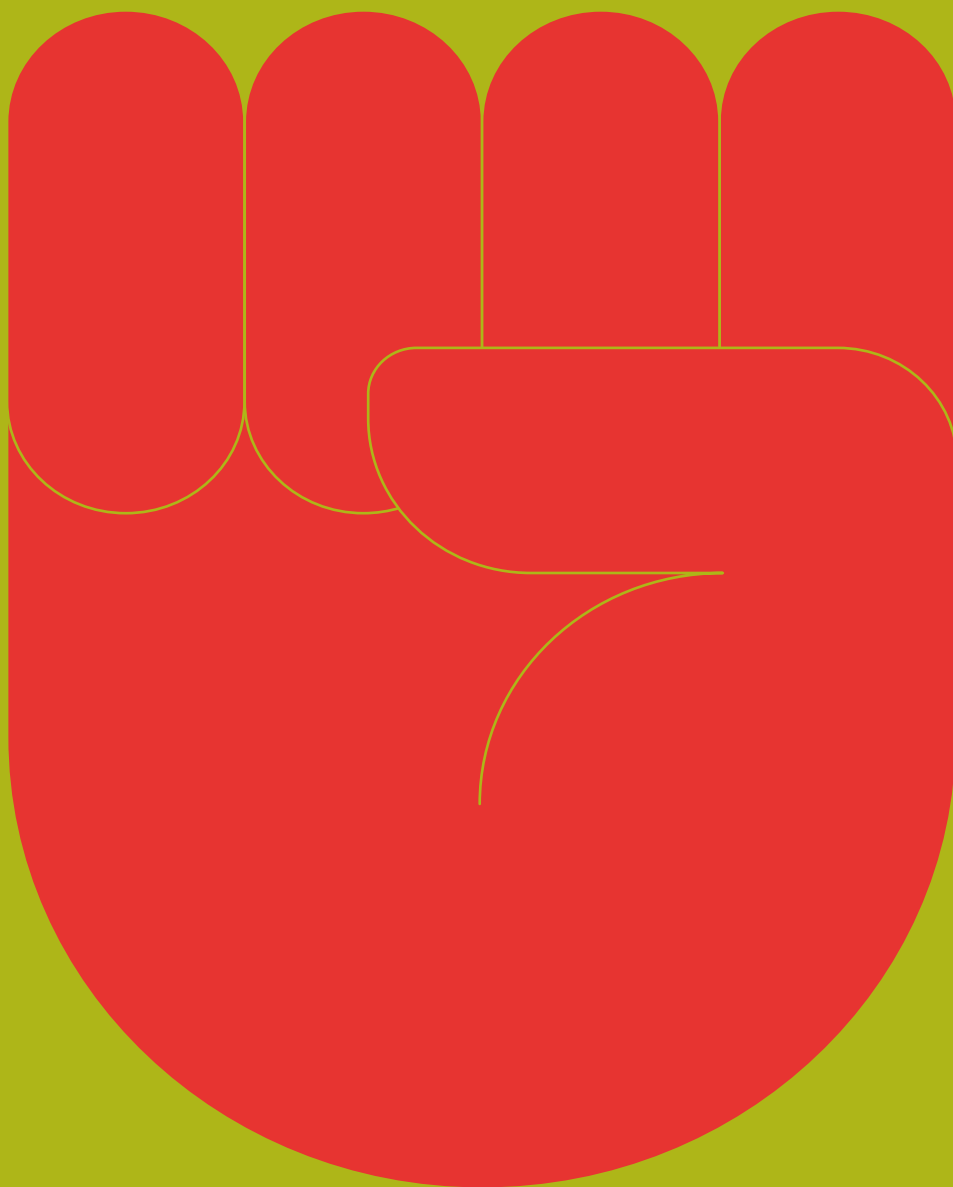

Guia didàctica del mòdul **L'empoderament dels joves** **en les accions socials,** **educatives i de salut**

L'empoderament dels joves en les accions socials, educatives i de salut

Autors/es

Anna Planas Lladó (coord.), **Carme Bertran Noguer**, **Sandra Borneis Albalade**, **Eliseu Carbonell Camós**, **Xavier Casademont Falguera**, **Dolors Juvinyà Canal**, **Sara Malo Cerrato**, **Carles Serra Salamé** i **Pere Soler Masó**.

Document elaborat per la Universitat de Girona

Projecte ReTsaso EFA341/19 cofinançat pel Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER) en el marc del Programa Interreg V-A-Espanya-Francia-Andorra (POCTEFA 2020-2022).

Disseny i compaginació:

Glam. Cooperativa de comunicació i disseny

ISBN: 978-84-9984-634-7

Dipòsit Legal: GI-1.618-2022

Aquest document està subjecte a la llicència de Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 4.0 de Creative Commons que permet a qualsevol persona mesclar, adaptar i construir a partir de la vostra obra sense finalitat comercial, sempre que en reconeguin l'autoria i mantinguin llicència en les seves noves creacions. Si voleu veure una còpia d'aquesta llicència, accediu a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0>.

Índex

Introducció	9
Presentació de la guia	11
Capítol 1. El concepte de 'poder' i la seva distribució en la societat	13
1.1. El poder com un 'bé' distribuït de manera desigual en la societat	14
1.2. Anàlisi dels eixos de desigualtat	25
Capítol 2. Comprensió i dimensions de l'empoderament	41
2.1. Configuració del terme 'empoderament' al llarg de la segona meitat del segle XX	42
2.2 Paradigmes i models d'aproximació a l'empoderament	47
2.3. L'empoderament i la salut	57
Capítol 3. L'empoderament juvenil	62
3.1. Revisió de les definicions d'empoderament juvenil	64
3.2. Conceptualització de l'empoderament juvenil	67
3.3. Les dimensions de l'empoderament juvenil	71
3.4. Espais, moments i processos per a l'empoderament juvenil	73
Capítol 4. Recursos i eines per a l'empoderament juvenil	79
Capítol 5. Programes, projectes i experiències d'empoderament juvenil	97
5.1. Aproximació teòrica als programes, i projectes d'empoderament juvenil	98
5.2. Programes, projectes i experiències d'empoderament juvenil	100
Referències bibliogràfiques	130
Bibliografia complementària "per saber-ne més"	133

Introducció

La Universitat de Girona (UdG) està convençuda de la necessitat i la importància de treballar la dimensió transfronterera en la formació dels graus formatius. La formació transfronterera, a més d'augmentar les perspectives de desenvolupament personal i professional, també contribueix a construir ponts d'acció i de reflexió entre els actors del territori transfronterer. Per aquesta raó, la UdG s'ha implicat en diferents projectes transfronterers, com ara el projecte *Red Transfronteriza Sanitaria y Social* (ReTsaso).

El projecte ReTsaso pretén millorar l'adequació de la formació, de la professionalització i de les pràctiques professionals en intervenció social i sociosanitària en l'àrea transfronterera dels Pirineus. Per això, persegueix els objectius següents: *a)* estructurar una xarxa permanent de socis d'intervenció social transfronterera, i *b)* oferir mòduls formatius transfronterers sobre la intervenció sanitària i social. En el marc d'aquest projecte, la UdG proposa el mòdul en línia *L'empoderament dels joves en les accions socials, educatives i de salut*.

Els joves sovint ocupen un espai secundari, relegat o apartat de les esferes de poder, de decisió i de control. Entre el mateix col·lectiu de joves hi ha situacions molt desiguals i, malauradament, alguns han de fer front a unes circumstàncies que difícilment els permeten decidir i tenir control sobre la seva vida. Ara bé, els joves tenen capacitat d'acció i poden desenvolupar habilitats i traçar estratègies per defensar els seus interessos, tant a escala individual com col·lectiva. Per això, l'empoderament dels joves és fonamental.

Cada vegada hi ha més científics i professionals que utilitzen el concepte d'empoderament. Tanmateix, continua sent una idea complexa, ambigua i poc delimitada que es pot aplicar a situacions i processos molt diferents i de maneres molt diverses. D'altra banda, l'empoderament és un procés que es produeix en un context i, per tant, el condiciona. Les accions, activitats, relacions o estructures que tenen lloc en cada context poden facilitar l'empoderament o bé limitar-lo. Així, el context, i més concretament la comunitat, esdevé un espai d'oportunitats per a l'empoderament dels joves.

Aquest mòdul aborda diverses qüestions, com ara les següents: quines són les aproximacions al concepte de *poder*? Quina relació hi ha entre el poder i les diferents formes de desigualtat? Quins són els factors que justifiquen la necessitat d'empoderament juvenil? Què entenem per *empoderament juvenil*? Quines són les principals aproximacions al concepte d'empoderament? Com es poden potenciar pràctiques socioeducatives d'empoderament juvenil? Aquest mòdul pretén ajudar a interpretar la realitat que ens envolta, a aprofundir en el concepte d'*empoderament juvenil* i, alhora, a conèixer estratègies i eines que puguin afavorir un treball socioeducatiu empoderador. Per aquesta raó, s'han seleccionat i preparat: a) textos rellevants per contextualitzar el tema des d'un punt de vista teòric i reflexionar-hi; b) eines i pràctiques de referència, i c) activitats formatives i d'autoavaluació.

Objectius específics

1. Aprofundir en el concepte de poder i en la seva distribució en la societat.
2. Analitzar les diferents formes de desigualtat i l'impacte que tenen en les relacions de poder.
3. Identificar la necessitat d'empoderament entre els joves a la societat del segle XXI.
4. Explicar la configuració del terme *empoderament* al llarg de la segona meitat del segle XX.
5. Presentar els paradigmes i models d'aproximació a l'empoderament.
6. Ajudar a reflexionar sobre el concepte d'*empoderament juvenil*.
7. Proporcionar programes i recursos d'empoderament juvenil.
8. Reflexionar sobre l'empoderament juvenil i la salut.
9. Analitzar processos d'empoderament juvenil a França i Espanya en els àmbits socioeducatiu i de la salut.

Presentació de la guia

La guia del mòdul de formació del projecte ReTsaso de la Universitat de Girona: *L'empoderament dels joves en les accions socials, educatives i de salut*, s'estructura en cinc capítols.

Aquests cinc capítols s'han concebut com una progressió, com un camí; per tant, si bé són diferents, estan interrelacionats. El primer capítol, titulat “El concepte de poder i la seva distribució en la societat” explica la necessitat i pertinència de l'empoderament juvenil a partir de la reflexió sobre el poder i les desigualtats de poder en la societat actual. El segon capítol, titulat “Comprensió i dimensions de l'empoderament”, contextualitza el concepte d'empoderament. El tercer capítol, titulat “L'empoderament juvenil”, proporciona les eines conceptuais necessàries per abordar les qüestions clau de l'empoderament juvenil. El quart capítol, titulat “Recursos i eines per a l'empoderament juvenil” recull recursos i instruments per acompanyar l'empoderament juvenil. Finalment, el cinquè capítol, titulat “Programes, projectes i experiències d'empoderament juvenil” presenta experiències d'acció comunitària que integren com a objectiu l'empoderament juvenil.

Cada capítol, a més dels continguts bàsics sobre el tema, inclou els següents elements:

Activitats:

Propostes d'activitats formatives per ajudar a consolidar els continguts.

Per saber-ne més:

Informació complementària o d'ampliació dels continguts a través de lectures, pàgines web, o vídeos, per ajudar a consolidar el tema que s'estigui explicant.

Conceptes clau:

Una síntesi, al final de cada apartat, que subratlla les idees centrals.

Capítol 1

El concepte de 'poder' i la seva distribució en la societat

En aquest capítol introductori presentem algunes de les aproximacions que poden ser més útils a l'hora d'emmarcar l'estudi del poder i que ajudaran posteriorment a analitzar la joventut i les seves possibilitats d'empoderar-se en la societat. Consta de dos apartats: el primer tracta del poder i de la seva distribució en la societat; el segon fa referència als eixos de desigualtat.

1.1. El poder com un 'bé' distribuït de manera desigual en la societat

Primerament, et convidem a fer l'activitat 1 d'aquest mòdul perquè puguis començar a reflexionar sobre el concepte de *poder* i el d'*empoderament*, dos termes que aniran sortint al llarg de tot el mòdul formatiu.

ACTIVITAT 1.

ACTIVITAT INTRODUCTÒRIA

Mira i escolta atentament el vídeo *El concepte de poder i la seva distribució en la societat. Justificació de l'empoderament dels joves*.

Enllaç: <https://youtu.be/SUMbyydYXdE>

El vídeo mostra diferents joves que reflexionen sobre el concepte de *poder*, les desigualtats de poder i la necessitat d'empoderar-se. Un cop l'hagis vist, contesta a les mateixes preguntes que hem plantejat a aquests joves:

1. En la teva opinió, què és el poder?
2. En l'actualitat, què creus que dona o pren poder?
3. Consideres que totes les persones tenen el mateix poder?
4. Què cal fer per empoderar-se?
5. Qui necessita empoderar-se?

Anota i guarda les teves respostes, perquè al final d'aquest capítol et demanarem que les revisis i que hi incorporis els canvis que consideris oportuns després d'haver-ne llegit els continguts i d'haver-los treballat.

1.1.1. El poder: una breu introducció

El poder és un dels grans conceptes de les ciències socials. Intentar trobar una definició única seria una tasca impossible. Són molts els autors i autores que, des de perspectives i disciplines diferents, han teoritzat al voltant del concepte de *poder* i d'altres de semblants, com ara *autoritat* o *legitimitat*. Així, diverses disciplines, com la filosofia, la ciència política, la sociologia, el dret o l'antropologia, han analitzat què és el poder, com es manifesta i quines implicacions comporta, tant en les nostres societats com en les relacions i interaccions socials.

Una de les primeres consideracions a l'hora de començar a reflexionar sobre el poder consisteix a distingir entre el poder com un recurs i el poder com una relació.

Quan el poder es defineix com un recurs, es pensa en la possibilitat de disposar d'una facultat que està en mans d'individus, grups socials o institucions. El poder és quelcom palpable i que es pot exercir directament sobre els altres. Des d'aquesta perspectiva, és interessant analitzar qui l'ostenta, com l'exerceix i les conseqüències que això comporta per a les persones que no disposen d'aquesta facultat. Així, el poder seria objecte de disputa entre els actors polítics i els socials. El poder, doncs, implica sempre una jerarquia entre qui l'exerceix i les persones que es veuen coaccionades per qui l'ostenta, i comporta unes relacions de verticalitat, ja que s'exerceix de dalt cap a baix.

D'altra banda, el poder també es pot analitzar com el resultat d'una relació. No es tractaria, com en el cas anterior, d'una facultat que es posseeix, sinó del resultat de les interaccions socials que permeten als individus, als col·lectius i a les institucions posicionar-se millor o pitjor per aconseguir els seus objectius o satisfer les seves aspiracions.

Michel Foucault (1982) és un dels màxims exponents teòrics de la concepció relacional del poder. En termes generals, ens interessen les seves reflexions que recalquen que el poder s'exerceix en funció de les relacions personals i institucionals. La naturalesa social de les persones comporta un cúmul constant de relacions de poder entre elles que són inherents a totes les relacions socials. L'exercici del poder és asimètric, i és en les societats desiguals on aquestes relacions asimètriques ocasionen lluites i conflictes constants. El poder es manifesta i s'expressa mitjançant actes que són fruit de les interaccions socials. Ara bé, Foucault no solament se centra en les relacions de poder entre l'Estat i els individus, sinó també en altres formes i relacions de poder habituals a la societat, com ara les relacions entre pares i fills, empresaris i treballadors, líders i militants, etc.

Per saber-ne més

Foucault, M. (1981). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*. Madrid: Siglo XXI.

A la pràctica, però, el poder es manifesta simultàniament en ambdues direccions. Així, per exemple, si determinats actors ostenten poder és gràcies, justament, a la seva capacitat per posicionar-se en l'estructura social. Explicat en termes col·loquials, hi ha qui disposa de poder —entès com un recurs— perquè s'ha sabut situar en posicions privilegiades que li han permès disposar, precisament, de recursos, d'influència i de capacitat per disposar de poder i per exercir-lo.

Ara bé, de què parlem quan parlem de poder? A continuació es presenten algunes definicions de *poder* (Caminal i Torrens, 2006: 40):

- Lasswell i Kaplan (1950: 74): «El poder és una relació en què una persona o un grup pot determinar les accions d'un altre per tal de satisfer els seus propis fins».
- Johnson, a Wiseman (1966: 104), defineix el poder com «l'habilitat d'aconseguir el que es vol sense oposició. No obstant això, el poder consisteix sobretot en l'habilitat d'influir en les accions dels altres».
- Blau (1964: 117): «La capacitat de les persones o d'un grup per imposar la seva voluntat sobre els altres, encara que s'hi resisteixin, mitjançant la dissuasió que adopta la forma de retenció de recompenses atorgades regularment, o sota la forma de càstigs».
- Hobbes (2002: 93), a *Leviatán*, afirma que els homes tenen «un desig constant i incansable d'aconseguir més i més poder».
- Montesquieu (2003: 205), a *Del espíritu de las leyes*, llibre XI, cap. IV, assenyalava: «És una experiència eterna i tot home que té poder tendeix a abusar-ne, fins que hi troba algun límit».
- Castells (2009: 33): «El poder és la capacitat relacional que permet a un actor social influir de manera asimètrica en les decisions d'altres actors socials de manera que s'afavoreixin la voluntat, els interessos i els valors de l'actor que té el poder. El poder s'exerceix mitjançant la coacció (o la possibilitat d'exercir-la) i/o mitjançant la construcció de significat partint dels discursos a través dels quals els actors socials guien les seves accions. Les relacions de poder estan emmarcades per la dominació, que és el poder que resideix en les institucions de la societat».

Segons es mostra a la taula 1, hi ha tres fonts a través de les quals s'aconsegueix imposar l'obediència. Cadascuna d'aquestes fonts dona lloc a diverses tipologies de poder que, a la vegada, recorren a estratègies i recursos diferents per assolir els seus objectius.

TAULA 1.
FONTS I TIPUS DE PODER

Font de poder	Tipus de poder	Recorre a...	Exemple
Força	Coercitiu	Amenaces	Estat/individu
Ideologia	Persuasiu	Conviccions	Organitzacions polítiques
Utilitat	Retributiu	Interessos	Empresari/ treballador

Font: elaboració pròpia a partir de Vallès (2007) i Caminal i Torrens (2006).

D'acord amb les definicions dels autors esmentats, podem establir algunes de les característiques comunes a l'hora de delimitar el concepte de poder. És important destacar una doble concepció que trobem en les definicions i que ens ajudarà a comprendre què és el poder. Per això, ens centrarem en la distinció clàssica que el sociòleg alemany Max Weber (1944) va descriure per definir el poder: el poder com a imposició i el poder com a dominació.

D'una banda, el poder entès com a capacitat d'imposició és l'accepció més comunament acceptada. Des d'aquesta concepció, el poder és l'instrument que permet, a qui en disposa, imposar la seva voluntat. És a dir, X té poder sobre Y en la mesura en què Y actua d'acord amb allò que X li demana. Tal com veurem més endavant, hi ha diversos motius que poden justificar aquesta capacitat d'imposició, la qual pot implicar fins i tot la resistència de l'altre. El poder és l'instrument necessari per governar les situacions socials: permet imposar, influir, condicionar, dirigir, etc. El poder és la capacitat d'imposar obediència i s'entén, en un sentit abstracte, com la facultat de manar i de ser obeït.

De l'altra, el poder també es pot entendre com a dominació. Aquesta perspectiva subratlla formes més implícites d'exercir-lo. A diferència del poder com a imposició, en què el poder es manifesta explícitament, el poder també es pot exercir d'una manera més subtil i subliminal. El resultat, però, és el mateix: aconseguir que persones, col·lectius i altres actors socials comparteixin els valors, les idees i la cosmovisió de qui els promou. Tenir poder també és la capacitat d'imposar als altres una visió del món que coincideixi amb la de qui té el poder; d'imposar una definició d'objectius i un model d'organització.

El filòsof italià Antonio Gramsci (1983) parlava del concepte d'*hegemonia cultural* i posava com a exemple el cas dels camperols italians que no es revoltaven contra les mesures que aplicava el feixisme, malgrat que els perjudicava moltíssim. Per Gramsci, hegemonia cultural significa la subordinació ideològica a què la burgesia sotmet la classe treballadora, de manera que pot dominar-la amb el seu consentiment i sense necessitat d'exercir la violència directa. Segons l'autor italià, per mantenir l'ordre social no n'hi ha prou amb disposar de mecanismes que, sota l'amenaça de la coacció, aconsegueixin imposar un determinat ordre social. Calen altres instruments per assegurar que allò que es considera la norma concordi amb la visió de qui ostenta el poder, bé a través de cosmovisions, de percepcions o de valors que esdevindran hegemònics.

Actualment, hi ha molts casos que permeten il·lustrar les potencialitats del poder com a dominació. Així, per exemple, hi ha qui es pot preguntar com és possible que, després de la crisi que el 2008 va esclatar als Estats Units i es va estendre arreu del planeta, i que va ser provocada per les hipoteques *subprime* i pel desgavell ocasionat per les entitats financeres especulatives, encara hi hagi persones que pensin que, segons han difós organitzacions polítiques, econòmiques i mediàtiques (amb molt de poder), tots som responsables de la crisi i que, per tant, tots ens hem d'estreñer el cinturó davant les retallades socials mentre es paguen rescats bancaris amb recursos públics.

1.1.2. Les transformacions estructurals del poder

En aquesta secció s'aborden les transformacions en les formes clàssiques del poder en la societat actual prenent com a base una metàfora del filòsof Xavier Antich (*vegeu l'activitat 2*) sobre la mutació del poder (polític) en la societat actual. Antich reflexiona sobre la transició d'un poder que tradicionalment s'escribia en singular i amb majúscula (un únic poder, de l'Estat absolut, que el concentrava, majoritàriament, dins la societat) cap a una concepció actual del poder que s'escriu en plural i amb minúscula (l'Estat ja no el concentra monopolísticament, sinó que ha vist com aquest poder disminueix i afavoreix altres actors, sovint no escollits democràticament i que ens costa d'identificar d'una manera diàfana, però que tenen una capacitat enorme d'exercir poder sobre la ciutadania i de condicionar les seves vides).

ACTIVITAT 2.

SOBRE EL PODER POLÍTIC EN L'ACTUALITAT

Capítol del programa *Amb filosofia* dedicat al poder.

Descripció: mira el capítol del programa *Amb filosofia* dedicat al poder, i reflexiona sobre els canvis i les transformacions del poder polític en l'actualitat. Tot seguit trobaràs algunes preguntes orientatives que et poden ser útils per a la reflexió:

- Paolo Flores d'Arcais afirma: «Allà on manen les finances, la sobirania de la ciutadania declina, s'esvaeix». Com creus que el poder polític s'hauria de relacionar amb el creixent poder de l'economia i de les finances?
- En el documental, se cita aquesta frase de Karl Popper: «En una democràcia no hi hauria d'haver cap poder sense control». Què n'opines?
- Avui dia, quines possibilitats tenen els ciutadans d'exercir el seu poder polític?
- Itziar González denuncia els abusos de particulars sobre les institucions públiques, els quals actuen per defensar interessos privats. Com creus que es poden afrontar aquestes situacions?

Enllaç: <https://scur.cat/L8ALAE>

Aquesta transició, accelerada en el procés de globalització que afecta el planeta d'ençà dels anys vuitanta, implica una transformació radical de la manera com s'exerceix el poder en les societats contemporànies. En aquest sentit, els estats han esdevingut actors que, en alguns casos, es dobleguen al poder que exerceixen altres actors polítics, econòmics, mediàtics, etc. Vegem-ne alguns exemples representatius.

En primer lloc, podem parlar de les institucions polítiques supranacionals. El cas paradigmàtic en el context europeu és el paper que la Unió Europea i els seus organismes han anat assumint des que van ser creats i que ha reduït la capacitat dels estats nació a l'hora de regular i de fer política. Així, per exemple, un percentatge significatiu de la normativa que aproven actualment els estats nació són simples transposicions de normativa comunitària. Això implica una limitació dels àmbits sobre els quals es poden prendre decisions polítiques que afecten una comunitat, però també un allunyament de la ciutadania respecte dels seus representants i de les seves institucions. Aquesta major distància comporta menys capacitat per fiscalitzar l'acció del poder polític.

En segon lloc, cal esmentar els organismes internacionals, com ara el Fons Monetari Internacional (FMI), el Banc Mundial (BM) o l'Organització Mundial del Comerç (OMC). Aquestes institucions, que no tenen legitimitat democràtica, disposen d'una immensa capacitat per exercir poder sobre els estats nació i, en conseqüència, sobre la ciutadania. Pel que fa a Espanya, en els darrers anys hem vist diferents exemples de com les receptes macroeconòmiques que aquestes institucions imposen als estats per beneficiar-se del seu suport financer tenen un impacte molt significatiu en les condicions de vida de la població. Seria el cas, per exemple, de l'FMI, que ha recomanat que Espanya abaixi els salaris perquè considera que són massa elevats i no li permeten tenir una economia competitiva. O el de la reforma exprés de l'article 135 de la Constitució espanyola, en què es prioritzava l'estabilitat pressupostària i el retorn del deute de l'Estat en detriment d'un augment de la despesa social en ple apogeu de les polítiques d'austeritat després de l'esclat de la crisi econòmica del 2008.

En tercer lloc, cal destacar el poder desmesurat que han anat assolint les empreses multinacionals. A vegades acumulen una riquesa superior al PIB d'alguns països i tenen capacitat per imposar determinades condicions als estats en matèria de fiscalitat, de drets laborals, de normatives mediambientals, etc. Aquestes pressions, especialment efectives en períodes de crisi econòmica i de dificultats de les finances públiques, posen en dubte la capacitat dels estats per imposar normatives i polítiques que responguin a la voluntat de la ciutadania.

En quart lloc, i relacionat amb el punt tercer, no s'ha de menystenir el paper de les grans corporacions mediàtiques, sovint de caràcter multinacional, que tenen la capacitat de condicionar l'opinió pública i de posar contra les cordes determinats poders polítics quan no s'ajusten a les seves necessitats i interessos. El paper dels mitjans de comunicació cal situar-lo en l'època d'apogeu de les tecnologies de la informació i la comunicació, així com en la immensa capacitat d'influència i de manipulació que es pot exercir a través de les xarxes socials. Fake news, campanyes de desprestigi, difamacions i manipulacions són estratègies habituals al servei dels grans poders que condicionen significativament la vida política i social actual.

En aquest context, doncs, quin és el paper i el poder de la societat civil? Tot i les limitacions, cal destacar la importància de la mobilització ciutadana i de les lluites col·lectives en la nostra societat. Al segle XX, per exemple, una bona part dels avenços democràtics, civils i socials es van aconseguir gràcies a les mobilitzacions col·lectives, bé a través dels sindicats o gràcies a diferents moviments, com ara el pacifisme, el feminisme o la lluita pels drets civils.

En aquest sentit, diversos processos estructurals de les societats contemporànies ens han empès cap a una realitat en la qual, probablement sota la influència dels poders —amb minúscula—, se'ns ha fet pensar que aquestes lluites col·lectives i aquests processos d'empoderament no tenien sentit. En termes democràtics, per exemple, les democràcies liberals han promogut una ciutadania molt passiva: se li exigeix poc i el seu rol es limita a votar en unes eleccions periòdiques. Aquesta desvinculació dels afers col·lectius, i la consegüent delegació en els professionals de la política, ha tingut unes conseqüències pèssimes per als processos d'empoderament i de mobilització col·lectiva de la població. Tot això s'ha sumat a uns processos d'individualisme cada vegada més significatius i a la consolidació d'un model econòmic depredador que ha fomentat un hedonisme pel consumisme il·limitat i que ha desvirtuat enormement el paper de l'acció col·lectiva.

Així doncs, cal promoure espais i instruments que afavoreixin processos de presa de consciència i d'empoderament que permetin recuperar la confiança en les accions col·lectives i que suposin accions reals que actuïn com a contrapès davant l'enorme poder que exerceixen múltiples actors en la societat i que sovint es mobilitzen, simplement, a favor d'uns interessos particulars que lesionen els col·lectius.

ACTIVITAT 3.**ESTUDI DE CAS: GRETHA THUNBERG I EL MOVIMENT FRIDAYS FOR FUTURE**

Descripció: Greta Thunberg qüestiona les intervencions dels líders mundials en les cimeres sobre el clima: *30 years of blah blah blah*. La participació de Greta Thunberg en diverses cimeres mundials pel clima ha tingut un notable ressò mediàtic. En les seves intervencions davant organismes internacionals, líders mundials i membres dels principals actors econòmics mundials, Thunberg ha criticat durament la inacció de les autoritats polítiques i dels poders econòmics.

Mira el vídeo *30 years of blah blah blah* i consulta l'informe *Protest for a future: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays For Future climate protests on 15 March, 2019 in 13 European cities*.

Després, reflexiona sobre les preguntes següents:

- Què representen Gretha Thunberg i el moviment estudiantil Fridays for Future?
- Quines lluites pel poder s'evidencien?
- Quins poders interpel·len?
- Quines formes de poder s'utilitzen?
- Com valoren l'impacte d'aquestes mobilitzacions?

Enllaç al vídeo: <https://scur.cat/P9PXEM>

Enllaç a l'informe: <https://scur.cat/L83PYB>

1.1.3. Poder i contrapoder al segle XXI: els moviments col·lectius i les lluites no-violentes

En els darrers anys, diversos autors han descrit el pas del segle XX al XXI com la transició de les societats industrials a les postindustrials. Aquesta mutació ha suposat canvis importantíssims per a les societats occidentals, almenys al llarg de l'últim segle. Segons afirma l'historiador Tony Judt (2010): «El món no se'n surt». Avui, moltes de les principals característiques estructurals d'aquelles societats es veuen amenaçades. Subirats i Gomà (2017) parlen d'un «canvi d'època» que implica reformulacions extraordinàries en les nostres societats.

Bona part d'aquestes transformacions, per exemple, afecten alguns dels eixos de desigualtat que s'analitzen en el pròxim apartat 1.2.: els canvis en les estructures demogràfiques (amb desequilibris en les piràmides demogràfiques entre les poblacions envellides i les joves); el pas d'un únic model de família a múltiples estructures familiars; l'increment de la diversitat cultural derivat de la generalització dels fluxos migratoris; noves formes i expressions de la diversitat i la identitat; el nou rol de les dones en la societat; les transformacions en el món del treball; l'increment de les desigualtats, etc.

Aquestes transformacions ocasionen fenòmens socials que en gran part són l'expressió de diferents mecanismes i relacions de poder, com ara el patriarcat i les seves derives en forma de violència masclista; racisme; classisme; relacions de dominació i de subjugació, de poder i de desigualtat; lluites per aconseguir processos de mobilitat en l'estructura social; lluites contra discriminacions i situacions de desigualtat; reclamacions de justícia; privilegis i d'exclusions, etc. Tal com veurem en propers apartats d'aquesta guia, són diverses les variables que afecten els processos d'empoderament, com ara el capital cultural i el capital social. No obstant això, tot seguit ens fixarem, en concret, en la importància de generar processos col·lectius i de mobilització política.

En aquest escenari també són interessants els processos d'empoderament i d'exercici de contrapoder exercits pels col·lectius que històricament han estat dominats: formes i experiències històriques que demostren que, davant de situacions injustes i de desigualtat, els col·lectius no es resignen a la seva sort i es produeixen processos i lluites per revertir situacions de desigualtat injustes i per lluitar amb l'objectiu de conquerir espais de poder en les societats, bé en detriment de poders polítics absolutistes o totalitaris, o en contra de suposades democràcies liberals que actuen al servei de les oligarquies i dels grups que tradicionalment han ostentat el poder.

Així doncs, és interessant aprendre de les experiències de lluites no-violentes que han exercit formes de resistència i contrapoder. D'aquestes experiències volem destacar, sobretot, la importància de les mobilitzacions contra les causes que es consideren injustes. Els drets no es concedeixen, sinó que es guanyen. Aquestes experiències, liderades per personatges extraordinaris, van aconseguir mobilitzar grans nombres de persones que van vèncer la por i les amenaces dels poders —polítics, econòmics o socials— i que, gràcies a la lluita conjunta, van superar obstacles que sovint haurien semblat impossibles de vèncer.

Un dels factors decisius en aquestes mobilitzacions consisteix a arribar més enllà del nucli de persones que es poden considerar afectades directament per un problema concret i aconseguir la implicació de la resta de la ciutadania. Així, per exemple, la lluita contra la discriminació de les dones i les conseqüències d'una societat patriarcal només es pot guanyar amb la complicitat del conjunt de la societat, i principalment dels homes. Així mateix, la lluita contra la segregació racial als Estats Units només podia triomfar amb el convenciment de la població blanca, la qual havia de tenir un paper actiu en la denúncia d'una legislació injusta i contrària als drets humans. Pel que fa a la importància d'assolir amplis suports socials en les causes que

es persegueixen, Barbara Deming, líder del moviment feminista no-violent nord-americà de mitjans del segle XX, destacava que el canvi que volien aconseguir només es podia construir en companyia de molta gent. Amb tot, qui millor ha sabut explicar aquest fet és, probablement, Galtung (2004), mitjançant la «teoria de la gran cadena de la no-violència», que explica per què per obtenir el canvi social és fonamental comptar amb la implicació de tercers. Finalment, una darrera consideració amb relació a aquest punt té a veure amb la rellevància dels mitjans de comunicació com a generadors d'opinió pública. Gandhi i Luther King eren molt conscients, ja en el seu temps, de la importància dels *mass media*. Tanmateix, algunes accions que poden ferir la sensibilitat i la consciència de la població, com ara les vagues de fam o el desafiament físic davant la violència, poden generar una commoció molt significativa que sumi adeptes a la causa.

Per saber-ne més

Butler, J. (2021). *La força de la no-violència*. Manresa, Barcelona: Tigre de Paper.

Cortright, D. (2011). *Gandhi avui*. Noviolència per a una nova era política. Barcelona: Pagès Editors.

CONCEPTES CLAU

- El poder es pot analitzar des de dues grans concepcions. D'una banda, es pot entendre com un recurs desitjat que és objecte de disputa entre individus, grups socials i institucions. De l'altra, es pot interpretar com el resultat d'una relació derivada de les interaccions socials. Atès que els homes i les dones tenen una naturalesa social, la vida es desenvolupa en comunitat, i és en aquest context on tenen lloc múltiples relacions i interaccions socials que s'influencien mútuament i produeixen relacions de poder.
- Així mateix, Weber distingeix entre el poder com a imposició i el poder com a dominació. En el primer cas, descriu el poder com la capacitat d'imposar obediència, sobretot d'una manera explícita. En el segon, es refereix a maneres més implícites i subtils, però que poden ser igualment eficaces a l'hora d'aconseguir la voluntat d'un actor determinat sobre un altre.
- En l'actualitat, el poder polític ha viscut transformacions importants que han minvat la capacitat de les institucions públiques per imposar la seva voluntat. Els estats nació han vist com anaven perdent el monopoli del poder en la societat. D'altra banda, però, hi ha hagut actors nous, sovint no escollits democràticament, que disposaven de poder no solament sobre el conjunt dels individus i dels ciutadans, sinó també sobre els mateixos estats i governs.
- Malgrat aquestes transformacions, la història ens demostra la importància dels processos de mobilització col·lectiva a favor dels interessos generals. El paper de la ciutadania —a títol individual, però sobretot a títol grupal— és imprescindible per exercir contrapoders en un context —el del segle XXI— en què sembla que la sobirania dels ciutadans està amenaçada. La presa de consciència de les possibilitats d'empoderar-se i d'actuar col·lectivament són clau en una societat que cada vegada és menys cohesionada i més individualista.

1.1.4. Lideratge

El Gran Diccionari de la llengua catalana defineix *lideratge* com la condició de líder, l'exercici de les activitats pròpies del líder. El mot *líder* prové de l'anglès *leader*, terme format pel verb *to lead* (dirigir, guiar) i pel sufix *-er* (que remet a qui fa l'acció). És a dir, un líder és qui acompanya o guia. Segons l'*Oxford English Dictionary*, un líder és: «One who conducts, precedes as a guide, leads a person by the hand or an animal by a cord, etc.». Ara bé, més enllà de l'origen etimològic d'aquesta paraula, Talcott Parsons afirma, des d'una perspectiva sociològica, que cal entendre el lideratge com una manera d'obtenir obediència mitjançant la influència, és a dir, la persuasió. Es tracta de persuadir o de convèncer que les decisions que es prenen coincideixen amb els interessos o les expectatives de les persones que han d'obeir aquestes decisions.

En parlar de lideratge, cal distingir entre el lideratge inherent al càrrec i el lideratge basat en les capacitats personals, també conegut com a lideratge carismàtic.

EL LIDERATGE INHERENT AL CÀRREC

Aspirar a un càrrec és motiu de moltes lluites per tal d'excel·lir i aconseguir-lo. Assignar poder als rols de lideratge comporta, almenys, dues conseqüències. En primer lloc, la desigualtat impregna tot el sistema social, ja que, entre els éssers humans, el poder és en si mateix el principal indicador d'estatus. Assignar poder als càrrecs crea desigualtat. Si el poder es concentra en determinats líders, és impossible evitar la desigualtat. En segon lloc, quan el poder és assignat a unes persones concretes que ocupen uns càrrecs específics, sempre sorgeix el perill de la tirania. La tirania —l'ús arbitrari o opressor del poder— és un perill permanent en totes les organitzacions jeràrquiques. Perquè un sistema polític funcioni bé, cal que hi hagi un equilibri entre els poders. Quan aquest equilibri no s'aconsegueix i tot el poder recau en un líder, apareix la tirania. Un tirà pot ser tant el dictador d'un país com l'encarregat d'un magatzem.

EL LIDERATGE CARISMÀTIC

El lideratge carismàtic és el lideratge genuí, i depèn de la personalitat del líder, de la seva capacitat i de les seves qualitats personals. El líder concentra en la seva persona una reputació que fa que els altres el reconeguin com a tal. Aquesta reputació es pot adquirir de moltes maneres, però normalment s'obté mitjançant la distribució de béns i serveis: és una combinació de generositat i jerarquia.

Devem el concepte de *carisma* —entès com una mena d'autoritat basada en determinades característiques personals d'un líder— a Max Weber, un dels pares de la sociologia moderna. Weber va ser el primer a adonar-se de la importància i la profunditat d'un concepte que, a parer seu, es podia interpretar com un element humanitzador del poder en una societat excessivament burocratitzada. Weber distingia tres aspectes en la seva definició de carisma. En primer lloc, no tothom percep el carisma de la mateixa manera, ja que aquest no té una existència que es pugui mesurar objectivament. En segon lloc, el carisma és una qualitat extraordinària, fora del comú, que es relaciona amb valors sobrehumans, com podria ser el poder de curació dels xamans o de Jesucrist. En tercer lloc, el carisma té un rol fonamental com a element de lideratge.

El carisma es construeix com una relació d'autoritat i de dominació que s'exerceix sobre els qui l'accepten i la reconeixen. Weber proposa tres tipus ideals de dominació, que no han de ser necessàriament purs, sinó que es poden combinar en la figura d'un líder carismàtic:

1. L'autoritat tradicional: establerta per la creença «religiosa» de l'autoritat.
2. L'autoritat carismàtica: la que tenen personatges amb unes característiques personals especials.
3. L'autoritat racional legal: és el poder atorgat a les persones que ocupen un lloc o una posició específica en la societat.

ACTIVITAT 4.

EL LIDERATGE I L'EXERCICI DEL PODER ENTRE PROFESSIONALS DE L'ÀMBIT SOCIAL

Descripció: pensa en una situació real en què un professional de l'àmbit social tingui una posició de líder. ¿Podries descriure'n la situació? Quin tipus de lideratge exerceix aquest professional: el lideratge inherent al càrrec o el lideratge carismàtic? A continuació, fes-te la pregunta següent: el professional de l'àmbit social, té poder? En cas afirmatiu, com és aquest poder? En quins principis es fonamenta? En què es diferencia el seu poder del poder que pot tenir un polític? Després de pensar en aquestes qüestions, llegeix l'article que trobaràs en l'enllaç següent i torna a pensar en què es diferencia el poder d'un polític del d'un professional de l'àmbit social.

Enllaç: <https://www.redalyc.org/pdf/310/31004101.pdf>

Per saber-ne més

Deusdad, B. (2003). El concepto de liderazgo político carismático: Populismo e identidades, a *Opción*, 19 (41): 9 35.

Disponible a: <https://www.redalyc.org/pdf/310/31004101.pdf>

Parsons, T. (1963). On the Concept of Political Power, *Proceedings of the American Philosophical Society*, 107(3): 232 262.

Disponible a: <https://scur.cat/YEG8G7>

Weber, M. (1964). *Economía y sociedad. Esbozo de sociología comprensiva*, Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

CONCEPTES CLAU

- El lideratge es pot entendre com una manera d'obtenir obediència mitjançant la influència, és a dir, la persuasió.
- Hi ha dos tipus principals de lideratge:
 - El lideratge inherent al càrrec és el lideratge que s'atorga a una persona a causa del càrrec que ocupa dins d'una organització. Quan tot el poder recau en un únic líder, sorgeix la tirania.
 - El lideratge carismàtic és el lideratge genuí. Emana de la personalitat, la capacitat i les qualitats personals del líder.

1.2. Anàlisi dels eixos de desigualtat

Els eixos de desigualtat són aquells factors —com la classe social, l'adscripció ètnica, el gènere i l'edat, però també d'altres com ara les creences religioses, l'orientació sexual, el lloc de residència o la diversitat funcional— que intervenen en la manera com el poder s'acaba distribuint entre els membres d'una societat. El pes que pot arribar a tenir cadascun d'aquests eixos en la manera com finalment es distribueix el poder depèn d'unes circumstàncies històriques i socials concretes. Així, per exemple, amb relació a l'edat, el significat de jove, així com l'existència de la categoria de *joventut*, és un element cultural que varia al llarg de la història i de diferents cultures.

El mateix passa amb la importància que pot tenir, en un moment històric donat, la pertinença a una religió determinada, l'orientació sexual de les persones o el lloc de residència: el fet de viure en una zona urbana o en un context rural, allunyat d'una ciutat, pot implicar diferents tipus d'oportunitats en funció del desenvolupament de les infraestructures de transport o de les tecnologies digitals de la comunicació. No obstant això, tant si es viu en una gran ciutat com en un poble petit, hi ha certs eixos, com ara la classe social, l'adscripció ètnica, el gènere i l'edat, que continuen tenint molt de pes en la manera com es distribueix la desigualtat.

1.2.1. La classe social, l'ètnia, el gènere i l'edat

LA CLASSE SOCIAL

El concepte de *classe social* permet classificar les persones i els grups segons la posició que ocupen amb relació al sistema de producció de béns i serveis. Moltes de les desigualtats que observem al nostre voltant, tant en matèria d'habitatge com d'accés a l'educació i a la cultura, a determinats llocs de treball ben remunerats, o a les possibilitats de dur un estil de vida saludable, depenen d'aquest eix fonamental. Als països organitzats d'acord amb una economia capitalista —és a dir, pràcticament la totalitat del nostre planeta—, el sistema de classes socials es fonamenta en el criteri bàsic de la possessió de béns materials (per ex., el cotxe que es té) i de trets culturals (per ex., el vocabulari que es fa servir). Totes dues coses serveixen d'indicadors de la posició que s'ocupa en el sistema de classes. Es parla tant de capital econòmic com de capital cultural. Aquesta distinció la va fer el sociòleg Pierre Bordieu (1979) i la tractarem més endavant. La mobilitat social ascendent entre classes no és fàcil, perquè no n'hi ha prou amb augmentar el nivell d'ingressos; també cal adquirir la cultura de la classe a la qual es pretén accedir. La cultura pot ser des del domini que es té de la llengua fins a la manera de caminar, de relacionar-se amb els altres, d'agafar els coberts o d'estar en un lloc. Qui intenta ascendir de classe social i no ho aconsegueix és titllat de «nou-ric». Així doncs, el sistema de classificació en funció de la classe social esdevé una base de desigualtats i de jerarquies.

D'acord amb Pierre Bourdieu, hem de diferenciar entre:

- **Capital econòmic.** És el control de béns i recursos per part de grups socials. És el control que es correspon amb el poder i l'hegemonia.
- **Capital cultural.** Està format pels coneixements, sabers, experiències i relacions que té cada individu i que li atorguen poder o estatus en una societat.

Per saber-ne més

Bourdieu, P. (2012). *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus.

L'ÈTNIA

No hem de confondre l'etnicitat amb la raça. L'etnicitat es refereix a les distincions que es fan sobre la base de la cultura heretada, mentre que la raça es fonamenta en distincions, tot i que també culturals, sobre la base de les característiques físiques heretades. Ara bé, l'ètnia i la raça tenen una cosa en comú: són adscripcions que es fan per naixement i, d'acord amb aquesta condició de naixement, es classifica la població d'un país en una escala de jerarquies i desigualtats. La classificació ètnica no s'ha de confondre amb la de classe, tot i que sovint poden coincidir.

La pertinença a un grup ètnic es produeix per adscripció voluntària d'un grup d'individus al grup ètnic, generalment per descendència o per aliança matrimonial, i també pel reconeixement extern d'aquests individus com a grup. Sovint hi intervenen elements com l'origen geogràfic, el fet d'haver nascut en un país o una regió determinats, la llengua que es parla o les creences religioses que es tenen. Malgrat això, aquests elements no sempre hi intervenen, ja que, tal com va demostrar Fredrik Barth (1976), les fronteres d'allò que entenem com a grup ètnic no són fixes.

Barth (1976) planteja cinc qüestions principals que cal tenir en compte amb relació a l'etnicitat:

1. L'etnicitat no es concep com la simple expressió d'una cultura, sinó com una forma d'organització social. En qualsevol cas, l'etnicitat fa referència a la cultura; posa l'èmfasi en les diferències culturals entre els grups.
2. El principal centre de recerca és la frontera que defineix el grup, així com el procés d'adscripció dels seus membres. Les fronteres s'han d'entendre en el sentit simbòlic i social del terme.
3. Així, mantenir les fronteres és essencial per al grup ètnic, però no és primordial, ja que més aviat és la conseqüència d'unes situacions ecològiques, econòmiques, històriques o polítiques específiques.
4. Pel que fa a la identitat, els grups ètnics es caracteritzen tant per l'adscripció com per l'autoadscripció. La construcció es produeix únicament quan els membres accepten formar part del grup.
5. Les característiques culturals triades pels membres d'un grup per diferenciar-se d'altres grups —és a dir, per establir una frontera— són, fins a cert punt, arbitràries.

Per saber-ne més

Barth, F. (1976). *Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.

EL GÈNERE

L'eix de desigualtat més estès que hi ha al món és el que està basat en el gènere. La desigualtat de gènere s'expressa amb indicadors molt evidents —com ara la diferència salarial o la violència contra les dones—, però també mitjançant aspectes molt més subtils, com la divisió sexual del treball, la doble jornada laboral, el sostre de vidre, el control dels recursos per part dels parents masculins o l'assignació d'un estatus en funció del gènere, de manera que, per exemple, s'atorga més valor i prestigi al treball masculí.

Segons expliquen Gerard Coll-Planas, Lucas Platero Méndez, i Maria Rodó de Zárate (2019) a «Unitat 1.1. Les claus fonamentals del sistema sexe/gènere», les diferents formes d'opressió per raó de gènere es poden relacionar amb diverses normes socials. Tal com expliquen els autors:

Per exemple, una persona posicionada com a femella (sexe), cissexual (identitat de gènere), dona (posició de gènere) amb una expressió de gènere femenina i heterosexual (orientació sexual), podem dir que se situa com a oprimida en relació amb la seva posició de gènere i que, per tant, podrà patir determinades discriminacions o desigualtats per aquest motiu. En canvi, segurament no les patirà en relació amb la resta de dimensions, tot i que aquesta experiència sempre dependrà del context on es trobi i de les relacions socials que s'hi donin. Per exemple, com a dona en una societat patriarcal pot patir discriminacions a la feina, assetjament sexual al carrer o penalitzacions per la seva maternitat. En canvi, un home cissexual gai amb expressió de gènere no normativa o una dona transgènere heterosexual patiran un tipus de discriminació diferent, que també anirà associada a formes de violència diverses.

La taula següent il·lustra les diferents formes d’opressió vinculades a unes normes socials determinades.

TAULA 2.
GÈNERE

Dimensions	Norma	Formes d'opressió
Sexe	Classificació de la corporalitat en les categories de mascle o femella.	Negació i patologització de les corporalitats de les persones intersex. Accions encaminades a fer encaixar els nostres cossos en els ideals de mascle/femella.
Identitat de gènere	Correspondència entre sexe i identitat de gènere.	Patologització de persones transsexuals i identitats no binàries. Transfòbia.
Posició de gènere	Atribució d'una posició de poder i privilegi als homes en contraposició a les dones.	Desigualtats de gènere. Discriminacions en les dones. Violència masclista.
Expressió de gènere	Associació de formes d'expressió i de rols masculins i femenins a les persones identificades com a homes i dones, respectivament.	Estigma associat a dones que no desenvolupen un rol socialment considerat femení o que no tenen una expressió femenina (p. ex., l'estigma de puta). Estigma associat a homes que no tenen un rol o una expressió masculina.
Orientació sexual	Heterosexualitat (complementarietat masculí/femení).	Discriminació i violència envers les persones no homosexuals (lesbianes, gais, etc.) i no monosexuals (bisexuals, pansexuals, etc.).

Font: Coll-Planas, Platero i Rodó de Zárate (2019)

Per saber-ne més

Coll-Planas, G.; Platero Méndez, L.; i Rodó de Zárate, M. (2019). «Unitat 1.1. Les claus fonamentals del sistema sexe/gènere». A: *Curs de capacitat per a l'abordatge de les violències masclistes*. Escola d'Administració Pública de Catalunya. Disponible a: <https://scur.cat/EH8DNK>

Rubin, G. (1986). El tráfico de mujeres: notas sobre la economía política del sexo, *Nueva Antropología*, 8 (30): 95 145. Disponible a: <https://www.redalyc.org/pdf/159/15903007.pdf>

L'EDAT

L'edat de les persones també pot constituir un important eix de desigualtat en la societat, ja que en funció del grup d'edat al qual es pertany s'atribueixen drets i expectatives diferents. Quan un grup social concret és objecte de discriminació per raó d'edat parlem d'*edatisme*. Normalment, aquest concepte s'utilitza per descriure la discriminació que pateixen les persones grans en determinades societats, sobretot en contextos urbans, on són víctimes de la soledat i la pobresa. Ara bé, també es pot aplicar als infants i adolescents quan, per raó de la seva edat, són privats de drets fonamentals, com la participació, el dret a prendre decisions sobre temes que els afecten, o són objecte d'estigmatització per part de les persones adultes. La precarietat laboral i la consegüent dificultat per accedir a un habitatge i emancipar-se és un cas molt present en la nostra societat de la desigualtat que pateix el grup d'edat que avui reconeixem com a *joventut*, concepte que, tal com ens demostra l'antropòleg Carles Feixa (1998), va canviant al llarg del temps.

Carles Feixa explica les diferents maneres d'entendre la joventut i els atributs que té en cinc models de societat: la primitiva, l'antiga, la de l'Antic Règim, la industrial i la postindustrial.

En una perspectiva antropológica, la juventud aparece como una «construcción cultural» relativa en el tiempo y en el espacio. Cada sociedad organiza la transición de la infancia a la vida adulta, aunque las formas y contenidos de esta transición son enormemente variables. Aunque este proceso tiene una base biológica, lo importante es la percepción social de estos cambios y sus repercusiones para la comunidad: no en todos los sitios significa lo mismo que a las muchachas les crezcan los pechos y a los muchachos el bigote. También los contenidos que se atribuyen a la juventud dependen de los valores asociados a este grupo de edad y de los ritos que marcan sus límites. Ello explica que no todas las sociedades reconozcan un estadio nítidamente diferenciado entre la dependencia infantil y la autonomía adulta. Para que exista la juventud, deben existir, por una parte, una serie de condiciones sociales (es decir, normas, comportamientos e instituciones que distingan a los jóvenes de otros grupos de edad) y, por otra parte, una serie de imágenes culturales (es decir, valores, atributos y ritos asociados específicamente a los jóvenes). Tanto unas como otras dependen de la estructura social en su conjunto, es decir, de las formas de subsistencia, las instituciones políticas y las cosmovisiones ideológicas que predominan en cada tipo de sociedad. (Feixa, 1998: 18)

D'altra banda, cal tenir en compte la següent afirmació del catedràtic d'Antropologia Econòmica Ignasi Terradas, la qual dona títol a l'entrevista «Els joves no són immadurs, són immadurs els sous que cobren» (Garcia, 2008) <https://scur.cat/X2N96F>

Per saber-ne més

Feixa, C. (1998). Capítulo 1. De púberes, efebos, mozos y muchachos. A *De jóvenes, bandas y tribus*, 15 46. Barcelona: Ariel.

Garcia, I. (2008). *Entrevista a l'Ignasi Terradas: «Els joves no són immadurs, són immadurs els sous que cobren»*. CCMA. Disponible a: <https://scur.cat/X2N96F>

ACTIVITAT 5.**EL CONCEPTE DE 'CAPITAL CULTURAL' SEGONS PIERRE BOURDIEU**

Descripció: per aprofundir en els eixos de desigualtat, et proposem una activitat que consisteix a treballar l'esquema de Bourdieu amb la intenció que tu t'hi situïs. L'objectiu de l'activitat és entendre que la cultura en si mateixa és una forma de capital, com els diners o la propietat. El capital cultural és, segons Bourdieu, un conjunt (en gran part inconscient) de predisposicions fruit de la socialització en una classe determinada. Juntament amb el capital cultural hi ha el capital social (parentiu, amistats, xarxes d'antics alumnes, etc.). Els qui posseeixen el capital cultural més valorat reflecteixen les normes de la societat i, alhora, les imposen. És una visió del món que es dona per descomptada i que les classes mitjanes i baixes accepten.

En primer lloc, llegeix l'article «La teoría del capital cultural y la participación cultural de los jóvenes. El caso chileno como ejemplo». Trobaràs l'enllaç més avall.

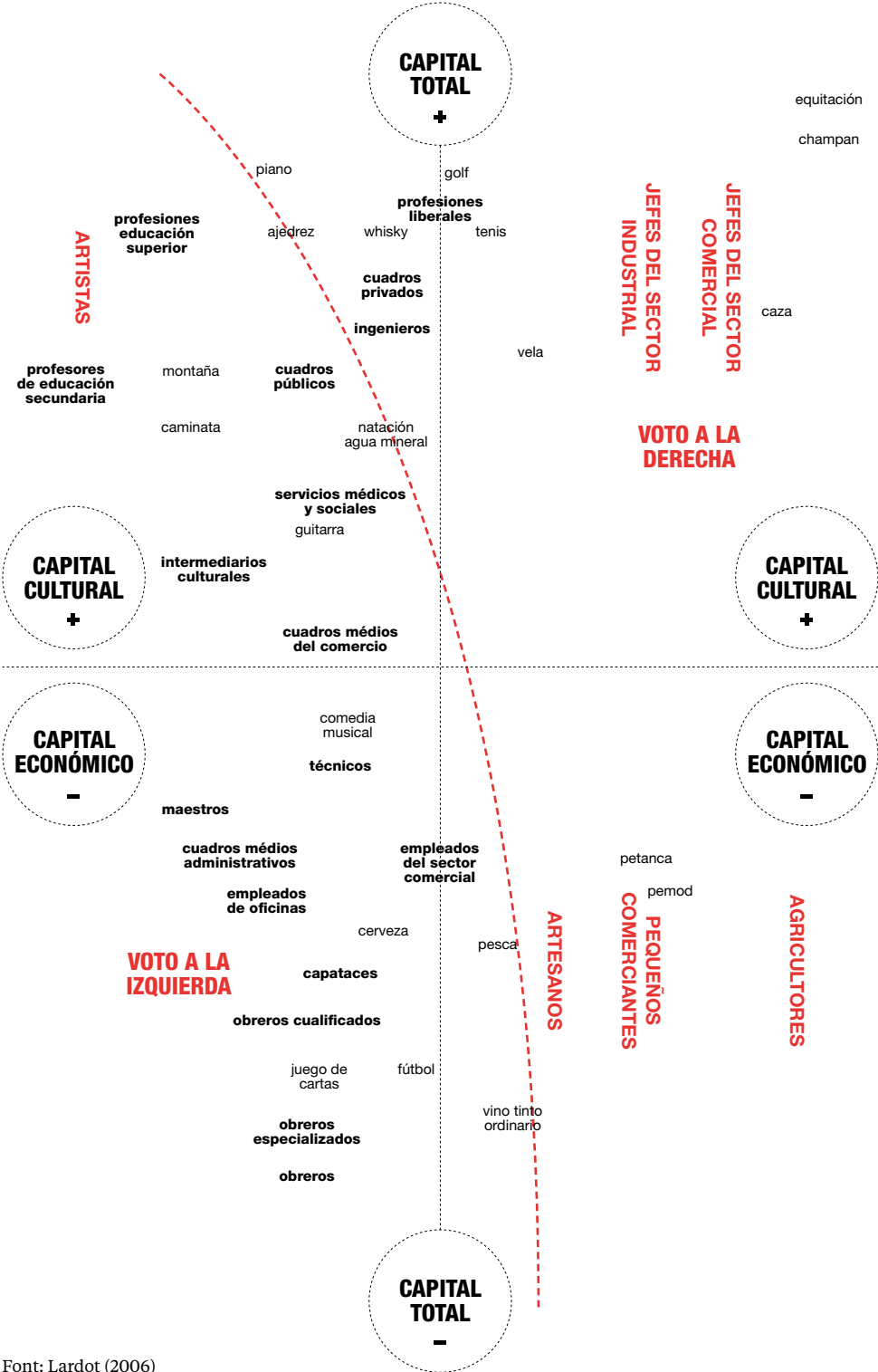
En segon lloc, mira l'entrevista a Pierre Bourdieu (en francès, amb subtítols en castellà). Trobaràs l'enllaç al vídeo més avall.

Finalment, observa amb atenció el diagrama de Bourdieu que es reproduïx més endavant i situa't dins de l'eix format pel capital cultural / capital econòmic i el capital total (la suma del capital econòmic i cultural). ¿Creus que els hàbits de consum, els esports que es practiquen, els oficis o les tendències de vot coincideixen amb els eixos proposats?

Enllaç a la lectura: <https://www.redalyc.org/pdf/195/19528518007.pdf>

Gayo, M. (2013). La teoría del capital cultural y la participación cultural de los jóvenes. El caso chileno como ejemplo, *Última Década*, 38: 141-171.

Enllaç al vídeo: <https://www.youtube.com/watch?v=cJ4ru3tOEFM>

Font: Lardot (2006)

1.2.2. Interseccionalitat

A l'apartat anterior hem parlat dels eixos de desigualtat, hi hem fet referència i n'hem explicat alguns dels més importants (si més no, aquells que les ciències socials tenen en compte d'una manera més sistemàtica i habitual). Ara anirem una mica més enllà. El 1989, Kimberlé Crenshaw, professora de Dret nord-americana, va formular el concepte d'*interseccionalitat* (Crenshaw, 1989) per cridar l'atenció sobre la naturalesa imbricada de les estructures i les identitats. Des d'aleshores, l'ús d'aquest concepte no ha parat de créixer. Ara bé, què significa la interseccionalitat? ¿Què aporta aquest concepte i com modifica la nostra manera d'entendre les desigualtats, les relacions de poder i la manera com les diferents forces socials interactuen entre si?

ACTIVITAT 6.

ELS CONCEPTES DEL PODER I LES DESIGUALTATS

Descripció: cerca informació sobre el significat d'aquests conceptes (entesos, en tots els casos, en el context de les ciències socials i amb relació a l'anàlisi de les relacions de poder i la capacitat de les persones i els grups per donar-hi resposta). Identifica per a cada concepte, si és possible, un o diversos autors que hagin destacat en la seva anàlisi.

- Agència (o capacitat d'agència)
- Resistència
- Reproducció
- Majoria i minoria
- Hegemonia

Per saber-ne més

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex. A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1: 139 167.

Rodó-Zárate, M. (2021). *Interseccionalitat. Desigualtats, llocs i emocions*. Manresa: Tigre de Paper.

Recordem que abans, en parlar dels eixos de desigualtat, hem explicat que fan referència a les divisions a partir de les quals es distribueixen de manera desigual els recursos socialment valorats. Així, hem assenyalat que les persones, en funció dels grups socials als quals pertanyen, tenen més o menys accés a uns recursos determinats (diners, prestigi, contactes, informació, etc.) (Coll-Planas i Solà-Morales, 2019). Tradicionalment, les ciències socials havien analitzat aquests eixos i formes de desigualtat d'una manera aïllada, per separat (què comporta ser home o ser dona en una societat patriarcal; què implica ser jove o ser adult en una societat edatista; en què es diferencien els empresaris rics dels seus treballadors assalariats, de quins recursos disposen els uns i els altres i a quines situacions han de fer front, etc.).

Ara bé, és evident que aquestes situacions no es produeixen d'una manera aïllada: les persones no són solament *homes* o *dones*, *capitalistes* o *obers*, *autòctons* o *immigrats*... Aquestes condicions se superposen i es combinen de maneres diferents: una persona pot ser dona, blanca i de classe obrera, o home, negre i homosexual, o dona, negra i musulmana, etc. Les combinacions són múltiples i cada combinació en un context determinat (que també pot ser divers i alhora canviant) té efectes diversos sobre les condicions de vida d'aquestes persones, els recursos socials que tenen a l'abast i les forces socials que els condicionen.

La teoria interseccional planteja que estudiar els eixos de desigualtat per separat, d'una manera aïllada, ens ofereix una visió limitada dels sistemes de dominació, de com funciona realment la societat de classes, el patriarcat, el racisme, el capacitisme, etc. (McCall, 2005: 1771). Per entendre les situacions de dominació sobre algunes persones o col·lectius, la seva capacitat d'agència i les diferents formes de resistència que poden desenvolupar, cal entendre com s'articulen entre si aquests eixos de desigualtat. O, dit d'una altra manera, per entendre de quina manera uns grups exerceixen poder sobre uns altres, uns col·lectius tenen una capacitat d'acció o d'influència més limitada que d'altres (i sempre sobre uns àmbits o en unes qüestions més que en d'altres), no n'hi ha prou amb ubicar aquestes persones o col·lectius en l'estructura de classes de la societat; no n'hi ha prou amb identificar-los com a *blancs* o com a *negres*, com a afrodescendents o com a membres d'un altre grup minoritari; tampoc n'hi ha prou amb saber si són homes, dones o de sexe no binari, o si són membres d'una confessió religiosa majoritària o minoritària, etc. Com veiem, les possibilitats de combinació es multipliquen.

Ara bé, la teoria interseccional va més enllà. D'entrada planteja que els diferents eixos de desigualtat no *se sumen* entre si, sinó que *combinen* de maneres diferents. Què vol dir això? Senzillament, que el fet d'estar ubicat en la part més baixa de l'estructura de classes i, alhora, ser dona en una societat patriarcal, lesbiana en una societat heteronormativa i, a més a més, ser jove en una societat adultocèntrica, no sempre fa que la situació d'aquesta persona (que, per dir-ho d'alguna manera, obté les «pitjors puntuacions» en cadascun dels eixos que hem esmentat) sigui pitjor que la d'una altra que comparteixi la majoria de les condicions però que, per exemple, sigui un home.

Vegem aquest exemple: la nostra societat és sexista i patriarcal, però és més probable que la policia aturi un noi (home) jove d'origen estranger per identificar-lo al carrer que no pas una noia.

Un altre exemple ens l'ofereix l'antropòloga Alba Castellsagué (2020) a partir del seu treball de camp al Nepal sobre educació, gènere i desenvolupament. En el seu article ens presenta un altre exemple d'intersecció entre eixos de poder i desigualtat, i ho fa analitzant les experiències de noies que han emprès processos migratoris per anar a estudiar a les ciutats i a l'estranger i que després tornen als seus pobles amb la voluntat de contribuir a desenvolupar-los. La figura d'aquestes noies i la tasca que duen a terme com a *agents de desenvolupament* està fortament marcada per l'eix del gènere, però l'edat és un altre element que hi entra en joc. Si bé el fet d'haver estudiat a l'estranger situa les noies en un rol més legítim a l'hora de transmetre coneixements, les jerarquies de l'edat apareixen com un factor limitant en la seva capacitat de transformar la realitat local i explica algunes de les resistències que troben entre la gent del poble. Així, veiem que, en aquest procés de retorn, les noies no solament han de negociar una nova posició amb relació a les jerarquies de gènere, sinó també amb relació a l'edat.

Una altra de les troballes d'aquesta recerca és que aquestes jerarquies són més rellevants o menys en funció del context. L'escola, per exemple, és una institució on la gent jove té més legitimitat, ja que s'ha pogut formar professionalment per treballar-hi. El fet que la gent del poble vinculi l'escola a un coneixement nou i modern fa que es vegi amb més bons ulls que les persones joves hi tinguin protagonisme. En canvi, en altres àmbits, com ara la producció, la religió o aspectes més informals de la vida quotidiana, com la manera de fer, de vestir, de relacionar-se, etc., les noies joves troben més resistències a l'hora de produir canvis socials.

Per saber-ne més

Castellsagué, A. (2020). «La retórica del retorno: Mingma o las contradicciones del desarrollo en Nepal». *Disparidades. Revista de Antropología*, 75(2): e025.

Seguint aquest mateix fil, la teoria interseccional també planteja que per entendre les condicions socials, les opressions o la capacitat d'agència d'una persona, no n'hi ha prou amb sumar els discursos que s'han generat entorn dels diferents eixos de desigualtat amb què podem ubicar aquesta persona. No n'hi ha prou amb aplicar el que ens ofereix el discurs feminista i sumar-hi el que ens ofereix l'antiracisme i, si escau, unes gotes de socialisme per comprendre i atendre la seva condició de dona, immigrada i de classe obrera. Les coses no funcionen així, perquè si l'experiència d'una dona de classe mitjana és diferent de la d'una dona de classe obrera, la d'una dona immigrada diferent de la d'una dona que pertany al grup social majoritari, i la d'una jove musulmana diferent de la d'una dona adulta catòlica o laica, el que hem de fer és entendre de quina manera els diferents eixos configuren situacions diferents i adonar-nos que, sovint, el pensament feminista no ha aprofundit en aquestes diferències, com tampoc no han estat capaçes de fer-ho el discurs i l'anàlisi de les classes socials o el de l'antiracisme. El que cal, ens proposa la teoria interseccional, és entendre de quina manera cadascuna de les *interseccions* possibles genera situacions diferents que requereixen una anàlisi particular. En aquest sentit, la interseccionalitat qüestiona els relats que assumeixen un cert *universalisme* i ens suggereix que prenem atenció a realitats particulars que requereixen anàlisis específiques i solucions adaptades a cada situació.

Coll-Planas, G. i Solà-Morales, R. (2019) reflexionen entorn d'aquesta mateixa qüestió:

La teorització de la interseccionalitat va néixer molt lligada als eixos de sexe, raça i classe social, però no hi ha una llista tancada d'eixos ni hi podem establir una jerarquia.

Actualment, els que més es treballen en les polítiques públiques en el context europeu són els següents:

- Classe social
- Diversitat funcional / Discapacitat
- Edat / Cicles de vida
- Orientació sexual i identitat de gènere
- Origen / Migració
- Racialització
- Religió / Creences
- Sexe / Gènere
- Altres, depenent del context

Pel que fa a la delimitació d'aquests eixos de desigualtat, cal aclarir alguns punts:

- Pot haver generat algun dubte l'ordenació dels eixos, i no és un tema fútil, perquè connecta amb un dels principals debats que planteja la interseccionalitat: ¿tots els eixos de desigualtat són igual de rellevants?, ¿hi ha eixos que són prioritaris perquè generen més injustícies? Com plantejarem al següent epígraf, no hi ha una manera universal de prioritzar els eixos, per això hem optat per ordenar-los alfabèticament.
- Esmentar la classe social també mereix alguna puntualització, ja que es tracta d'un eix que explica moltes desigualtats que es produeixen en el nostre entorn però, a diferència dels altres eixos esmentats, no sol haver-hi un departament municipal que s'encarregui únicament i explícitament de les desigualtats de classe social. Això es deu al fet que aquest eix, precisament per la seva centralitat, s'aborda de manera directa o indirecta des de molts departaments, com educació, ocupació o serveis socials.
- Cal tenir en compte que els eixos es poden presentar de forma solapada. Per exemple, en molts contextos la posició d'opressió en relació als eixos de raça, ètnia, origen, diversitat religiosa i classe social pot donar-se alhora quan hi ha grups de persones migrades que presenten formes culturals i religioses diferents de les majoritàries, que estan racialitzades i que han migrat per raons econòmiques. D'una banda, és important ser conscients d'aquest solapament, però de l'altra hi ha el risc que pressuposem, erròniament, que aquests eixos van en bloc, ja que no sempre és cert: un home gitano pot presentar diferències ètniques sense ser migrant; una dona pot ser musulmana i autòctona, és a dir, que no tingui orígens familiars en un país de majoria musulmana; un home que provingui d'un país de majoria musulmana no ha de ser creient per força; o potser una persona racialitzada no presenta cap diferència ètnica, si ha estat adoptada en néixer per part d'una família autòctona. (2019: 11 12)

Recomanem la lectura d'aquest document de Coll-Planas i Solà-Morales (2019), elaborat per encàrrec de l'Ajuntament de Terrassa. És una reflexió entorn del concepte d'*interseccionalitat* i sobre com incorporar aquesta perspectiva a les polítiques locals. Tot el text val molt la pena! Per cert, ¿t'has adonat que quan enumeren els eixos de desigualtat fan referència a alguns que nosaltres encara no hem esmentat? És perquè, en efecte, tal com diuen ells, en aquest fragment que hem citat no hi ha una llista tancada d'eixos de desigualtat ni podem establir-hi una jerarquia.

Per saber-ne més

Coll-Planas, G. i Solà-Morales, R (2019). *Igualtats-connectades. Guia per incorporar la interseccionalitat a les polítiques locals*. Ajuntament de Terrassa.

Disponible a: <https://scur.cat/HPJM6Z>

La teoria interseccional també planteja que és molt probable que les diferents combinacions a què fem referència també generin identitats diferenciades, creïn solidaritats diverses entre sectors de població que abans potser pensàvem que eren més homogenis (la classe obrera, les dones, els joves), i que potser, en alguns moments o contextos determinats, alguns col·lectius donin més importància a un eix (la classe, el gènere, la nacionalitat) que a un altre; o que, senzillament, no se sentin còmodes amb les propostes, les demandes o les prioritats que des d'un sector majoritari (el feminisme europeu, per exemple) es plantegen per atendre qualsevol d'aquests eixos de desigualtat. Severs, Celis i Erzeel (2017) ho expressen de la manera següent:

La noció que el racisme afecta de manera diferent les dones blanques i les pertanyents a les minories revela la necessitat de tractar les dones com un grup heterogeni i de considerar les relacions de poder entre membres privilegiats i els desavantatjats dins d'un mateix grup. L'aprofundiment en el fet que les dones de color són discriminades com a dones de color i no merament com a dones o gent de color qüestiona les aproximacions additives a la desigualtat que argumenten que cada sistema de dominació té un efecte independent de l'estatus dels individus (King, 1988: 47). En canvi, la interseccionalitat promou acostaments que consideren com els sistemes de dominació interactuen i impacten en la identitat dels individus i en la formació dels subjectes en formes que superen la simple simultaneïtat dels sistemes de dominació. (Severs, Celis i Erzeel, 2017: 42)

Per saber-ne més

Severs, E.; Celis, K.; i Erzeel, S. (2017). Poder, privilegio y desventaja: teoría interseccional y representación política, *Revista de Investigaciones Feministas*, 8 (1): 41-51.

1.2.2.1.

Què ens aporta la teoria de la interseccionalitat a l'anàlisi del poder?

Amb relació al poder, el que ens podem plantejar des de la interseccionalitat és que el seu repartiment en la societat i la manera com s'estableixen relacions de poder entre unes persones i grups, i uns altres, és molt més fraccionada del que ens pensem. Si adoptem la perspectiva interseccional, hem de reconèixer per força que no podem reduir la societat a la seva estructura de classes socials o a la seva divisió de gènere. Hem d'acceptar que aquests eixos són importants, però que per entendre quina és l'experiència social de diferents persones i grups, cal que entenguem quina és *la seva* experiència de classe, quines són les seves condicions de gènere, *la seva* identitat ètnica o fins i tot la que els altres els hi assignen (com els consideren, quin valor donen a aquesta identitat, quines possibilitats els obre, quines altres els tanca, etc.). I hem d'entendre, a més a més, que tot això es produeix en contextos socials, històrics, geogràfics i institucionals concrets (a l'escola, als hospitals o al carrer; a la feina o en espais de lleure; en un barri d'una gran ciutat o en un poble petit; davant l'administració, la policia o els veïns; en un context de competència per l'accés a uns recursos socials o en un context de reivindicació col·lectiva en benefici de tots, etc.).

I tot això té a veure amb el poder, entre altres coses, perquè implica que el poder no és *un* poder que tenen alguns (*els poderosos*) i que exerceixen sobre uns altres (*els oprimits*), sinó que en cada context s'estableixen relacions de poder (dels homes sobre les dones; dels nacionals sobre els estrangers; de les persones que han immigrat i viuen en una situació regularitzada amb relació a les persones immigrades que es troben en una situació *irregular*; dels membres d'una comunitat religiosa o estrangera socialment acceptada envers un grup especialment rebutjat). Així doncs, la interseccionalitat ens ajuda a comprendre, també, com es reparteix el poder en la societat, com s'estableixen relacions de poder entre grups i dins de cada grup, com s'estableixen aliances (vincles de solidaritat que poden donar força, poder) o com els vincles que podríem pensar que existien entre grups que imaginàvem grans, forts i altament cohesionats en realitat són febles. Severs, Celis i Erzeel (2017: 43), expressen això mateix de la manera següent:

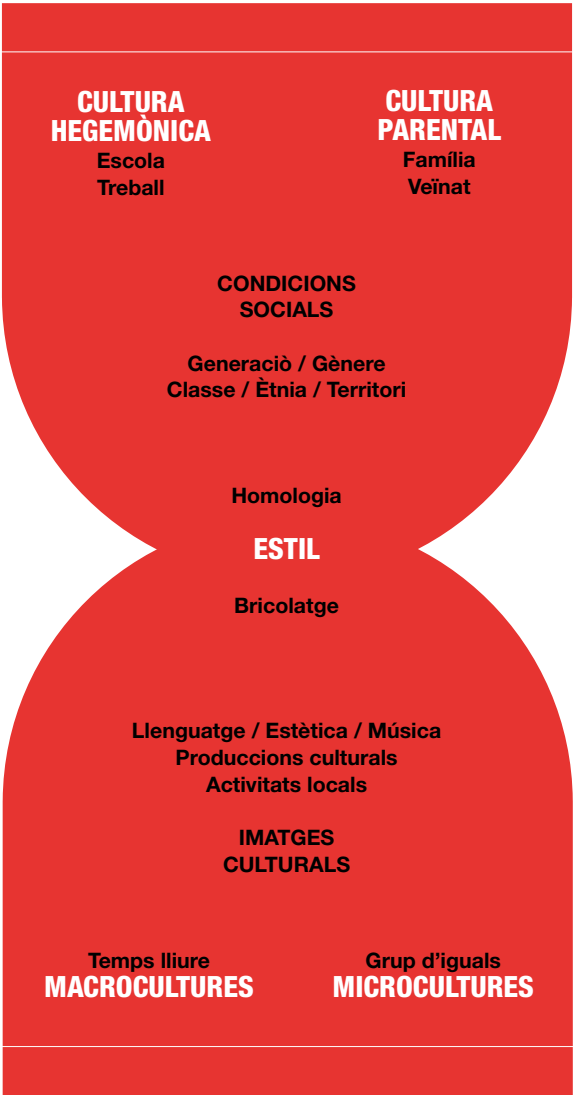
De modo similar a la noción de poder de Foucault (1978), la teoría interseccional rechaza las posturas que reducen el poder político al ejercicio de la opresión y que localizan exclusivamente el poder en aquellos (privilegiados) espacios sociales o instituciones. La observación procedente de los teóricos de la intersección que dice «we dominate and are dominated» (Hooks, 1989: 20; Lloyd, 2013: 123) disuelve la rígida distinción entre lo que llamamos poderosos y quienes están carentes de poder (Squires, 1999: 36) y presta atención a los aspectos productivos del poder, principalmente, las vías en las que el ejercicio de poder también produce posibilidades de resistencia. (Dhamoon, 2011; Hooks, 1989) pone la atención sobre el carácter inestable de las relaciones de poder y los caminos en los que las posiciones de privilegio y desventaja son reproducidas a través de formas de interacción social.

1.2.2.2.

Els joves i les relacions de poder

En parlar dels eixos de desigualtat i de la interseccionalitat hem fet referència a l'edatisme. Tal com hem assenyalat, aquest concepte permet fer referència a la discriminació (i a la desigualtat de poder) que pateixen els joves. Tanmateix, si seguim els plantejaments de la interseccionalitat, podem anar molt més enllà. Observa, per exemple, la manera com l'antropòleg Carles Feixa proposa que entenguem les subcultures juvenils:

CULTURES JUVENILS
EL RELOTGE DE SORRA

Font: Feixa, C. (1998).

Què ens vol dir Carles Feixa (1998) amb aquest rellotge metafòric? Si t'hi fixes, veuràs que a la part superior del rellotge hi ha els elements que *configuren* la joventut, que la condicionen: la cultura hegemònica (el context capitalista postindustrial, allò que aprenem a l'escola, allò que hem de fer a la feina...), les cultures parentals (diverses) i les condicions socials de cadascú (els eixos de desigualtat a què hem fet referència). Al centre del rellotge, tot això *és processat* pels joves (mitjançant la seva capacitat d'agència, la seva acceptació i resistència a allò que els ve donat, i mitjançant la seva capacitat de *bricolage* —de fer el que puguem amb els elements que tenim a l'abast—) i d'això en surten (a la part inferior del rellotge) les cultures juvenils, subcultures, perquè depenen considerablement dels condicionants del context (de la part superior del rellotge).

¿No ho veus com una metàfora, també, de les relacions de poder a què estan subjectes els joves i de la seva capacitat de respondre a aquestes relacions, d'evitar-les o d'adaptar-s'hi? Si llegeixes el rellotge en clau de poder, veuràs que és evident que els joves constitueixen: *a)* un grup subaltern (no són els qui tenen el poder en la nostra societat;) i *b)* un grup divers (ja hem parlat dels eixos de desigualtat i de com s'imbriquen els uns en els altres —la interseccionalitat—). Això no vol dir, però, que els joves s'hagin de sotmetre necessàriament als qui exerceixen poder i condicionen les seves vides, perquè els joves tenen un marge d'acció (capacitat d'agència) i poden desenvolupar habilitats i traçar estratègies per defensar els seus interessos, expressar-se i actuar per tal d'assolir els seus objectius, siguin els que siguin: exigir espais de festa o per a la pràctica esportiva al seu municipi; mobilitzar-se per aconseguir unes condicions de treball més dignes; reclamar canvis en la llei d'estrangeria perquè els joves immigrants que es troben en situació irregular puguin treballar, o senzillament cridar l'atenció per fer-se veure, demanar pas i dir que ells també compten, que hi són i volen ser-hi. Dit d'una altra manera: els joves estan inserits en la societat, exactament com qualsevol altra persona o agent social, però això no vol dir que estiguin determinats per les seves condicions socials. Tenen capacitat de resposta: tots la tenim. Tots, d'una manera o altra, acceptem acríticament o protestem amb vehemència, ens adaptem a una situació determinada, de vegades de la manera que ens resulta més còmoda o beneficiosa per a nosaltres; altres vegades decidim que ja n'hi ha prou i busquem estratègies per canviar allò que se'ns vol imposar. Tot això és la capacitat d'agència de les persones: no som automats, perquè, conscientment o no, decidim, ens resignem, ens revoltam. Ara bé, ¿podem treballar per ampliar l'abast i l'efectivitat d'aquesta capacitat d'agència? ¿Podem contribuir a fer que la capacitat d'acció dels joves sigui més conscient i més efectiva? Quan treballem en aquesta direcció, quan donem eines per ajudar les persones a prendre decisions i a defensar aquestes decisions —o els seus drets—, a organitzar-se col·lectivament per aconseguir allò que consideren que és just o que val la pena defensar, aleshores estem treballant l'empoderament.

ACTIVITAT 7.

LECTURA I REFLEXIÓ ENTORN DEL PODER ADULT

Descripció: llegeix el text «L'adultocentrisme com a forma de discriminació de les joventuts», de Mariona Moranta Palmer (2020), i tot seguit respon les preguntes següents:

1. Com explicaries què és l'adultocentrisme i la manera com afecta els joves?
2. Quina relació o relacions hi ha entre l'adultocentrisme i les desigualtats de poder?
3. Defineix els conceptes de *discriminació*, *exclusió*, *opressió* i *resistència* (entesa en el context de les ciències socials) a partir del que s'explica en el text que has llegit o consultant altres fonts.

ACTIVITAT 8.**RECAPITULEM: EL CONCEPTE DE PODER I LA SEVA DISTRIBUCIÓ EN LA SOCIETAT**

Descripció: al començament d'aquest bloc havíem dit que més endavant hauries de recuperar les respostes a les cinc preguntes que et fèiem en el vídeo introductori. Bé, doncs ara és el moment de fer-ho. Revisa les respostes i, d'acord amb el que has anat llegint i treballant en aquest tema, afegeix-hi el que consideris oportú o fes-hi els canvis que et semblin necessaris.

CONCEPTES CLAU

- Els eixos de desigualtat són aquells factors —com la classe social, l'adscripció ètnica, el gènere i l'edat, però també d'altres com ara les creences religioses, l'orientació sexual, el lloc de residència o la diversitat funcional— que intervenen en la manera com el poder s'acaba distribuïnt entre els membres d'una societat.
- La interseccionalitat és un enfocament per a l'anàlisi i la comprensió de les identitats i dels sistemes de desigualtat o d'opressió dins de cada societat. Aquest enfocament defensa que els diferents eixos de desigualtat (en funció de la classe social, el gènere, l'edat i altres factors) no actuen d'una manera independent, sinó que ho fan d'una manera interrelacionada (es combinen entre si de diverses maneres i s'influeixen els uns als altres). Per aquest motiu, es considera que per comprendre les situacions concretes que viuen les persones, no podem analitzar els diferents eixos de desigualtat per separat, sinó que els hem d'analitzar conjuntament i hem d'entendre com interaccionen.
- En ciències socials, l'agència fa referència a la capacitat de les persones per prendre decisions i actuar davant d'una situació social donada. Es refereix a la seva capacitat de resposta, la qual pot ser més o menys conformista i més o menys creativa, i pot anar des de l'acomodació o l'adaptació fins a la negociació, l'enfrontament o la revolta. Amb independència del tipus de resposta o de reacció, el que planteja és que les persones mai no estan totalment determinades per les estructures i els condicionants socials.

Capítol 2

Comprensió i dimensions de l'empoderament

El capítol anterior t'ha permès conèixer a fons com es defineix el poder i les diferents maneres com s'expressa en la societat, les possibles desigualtats socials que el poder pot comportar, així com la seva interseccionalitat amb múltiples variables i el seu impacte en la població juvenil. En aquest capítol t'oferim una visió global de l'origen i conceptualització del terme *empoderament* i repassem amb detall alguns dels principals models teòrics des dels quals se n'aborda l'estudi. Per acabar, posarem l'atenció en un dels àmbits d'intervenció professional en què s'ha desenvolupat més el terme *empoderament*; en concret, el de la salut orientada a la població juvenil.

2.1.

Configuració del terme ‘empoderament’ al llarg de la segona meitat del segle XX

El terme *empoderament* s’ha popularitzat i ha esdevingut d’ús freqüent en el llenguatge col·loquial i també científic, des de diferents disciplines, com ara l’acció social, l’educació, el desenvolupament internacional, i s’ha aplicat en múltiples contextos, com el professional, el politicoadministratiu i l’universitari. Tanmateix, és un concepte complex, ambigu i de difícil delimitació. La seva traducció a altres llengües també és un repte, raó per la qual avui dia se sol fer servir el terme anglès *empowerment*. Malgrat la complexitat que comporta conceptualitzar aquest terme, l’empoderament s’articula al voltant de dues dimensions: a) la del poder —que és l’arrel del mot—, i b) la del procés d’aprenentatge per accedir-hi. En aquest sentit, es considera que l’empoderament és un estat —*estar empoderat*— i és un procés, el qual fa referència tant a una dimensió individual com col·lectiva i política (Bacqué i Biewener, 2013). Aquesta imprecisió li atribueix una certa flexibilitat, de manera que es pot aplicar a situacions i processos molt diferents. Encara que normalment es refereix a les persones adultes, en les dues darreres dècades s’ha començat a aplicar a la joventut, sobretot a aquella que, per diferents raons, es pot considerar que està en situació de vulnerabilitat o de risc.

Tal com hem vist d’una manera més específica en l’apartat anterior, consensuar una única definició de poder és una tasca complexa. En aquest apartat posarem l’èmfasi en el poder que és resultat de la interacció social (el poder com a resultat d’una relació). En aquest sentit, l’ús de l’empoderament en les pràctiques socials s’associa amb un poder de tipus instrumental —personal i col·lectiu— que permet exercir més control sobre la realitat, i s’entén com un poder diferent del poder «sobre els altres» (Zambrano, 2007: 76). Tal com explica Zambrano (2007), el grup de Cornell sobre empoderament aporta una de les definicions més àmpliament usades, basada en els postulats de Rappaport (1987), que entén l’empoderament com a:

Un procés intencionat i continu enfocat a la comunitat local, que suposa un respecte mutu, una reflexió crítica, una cura i una participació grupal, mitjançant el qual les persones que no tenen una quantitat equitativa de recursos de valor guanyen un major accés i un control sobre aquells recursos. (Cornell University Empowerment Group, 1989: 2).

La complexitat del terme segons Tromp (2007) determina que és impossible abordar solament un aspecte de l’empoderament, ja que cada variable afecta la següent. Des d’aquesta consideració, l’empoderament es vincula a un procés de creixement, enfortiment, habilitació i desenvolupament de la confiança dels individus i les comunitats per impulsar canvis positius en el context, guanyar poder, autoritat, capacitat de decisió i canvi tant a escala individual com col·lectiva. Tot això implica l’autorealització i l’emancipació dels individus i comunitats, el reconeixement dels grups/comunitats i la transformació social.

Bacqué i Biewener (2013) expliquen que aquest terme es va originar a partir del verb *to empower*, que va aparèixer a la Gran Bretanya a mitjans del segle XVII per designar un poder o una autoritat formal acordada per una força més elevada. A mitjans del segle XIX va sorgir el terme *empowerment*, que es defineix com un estat i una acció: la de donar poder. Tanmateix, no és

fins a la dècada del 1970 quan s'utilitza i es difon entre la societat civil en diferents contextos. Així, és emprat per militants feministes, el moviment de l'educació popular i els militants dels moviments negres que reivindiquen la representació política de la seva comunitat. En aquests moviments, l'*empowerment* és entès com un enfocament iniciat pels individus i grups, una acció d'autoajuda. Durant aquesta dècada, es manifesta com una presa de consciència crítica social, de poder interior, d'adquirir capacitat d'acció per al canvi social i està vinculat fortament als moviments feministes.

Com ja hem destacat en el tema anterior, autors com Michel Foucault (1982) impulsen nous debats sobre el poder atorgat a les estructures i la capacitat d'agència de l'individu i del grup. Aquesta visió d'empoderament penetra en diferents esferes socials i dona lloc a moviments socials, com, per exemple, el conegut com a *Black Empowerment*, als Estats Units, que reivindica el poder de la minoria negra i li dona valor. El filòsof i pedagog brasiler Paulo Freire (1968), a partir de la seva obra sobre la pedagogia de l'oprimit, inspira el moviment de l'educació popular a l'Amèrica Llatina qüestionant el poder dels opressors contra els oprimits. El missatge de Freire es difon ràpidament i és adoptat per altres moviments en diferents continents. No obstant això, són els moviments feministes, sobretot, els que al llarg de la dècada del 1970 van contribuir a l'avenç del concepte de *poder*. Es qüestiona la subordinació de la dona respecte a l'home, i es passa d'una visió més centrada en el poder del patriarcat cap a una visió del poder més complexa i que el distingeix de diverses maneres, obrint així noves perspectives sobre els recorreguts i les dinàmiques del poder.

Durant les dècades del 1980 i el 1990, l'empoderament s'estén a diferents contextos professionals i universitaris de la intervenció social —el treball social, la psicologia comunitària o la cooperació i desenvolupament internacional— i dona lloc a noves pràctiques professionals que transformen les clàssiques intervencions centrades en la desigualtat i el paternalisme. Els moviments de lluita contra la pobresa, els feministes i els antiracistes promouen el desenvolupament dels serveis socials i l'increment dels treballadors socials i, alhora, fan que cada vegada hi hagi més professionals que es qüestionin el sentit i la modalitat de les seves intervencions (menys assistencialistes en oposició a més autocapacitadores i transformadores). Aquestes qüestions s'estenen a altres regions del món (Amèrica Llatina i Europa) i, a més, l'abordatge de la intervenció social cada cop és menys individualitzat i més col·lectiu.

És també al llarg de la dècada del 1990 quan el concepte d'*empoderament* s'incorpora al vocabulari de grans institucions internacionals, com ara l'Organització de les Nacions Unides (ONU) o el Banc Mundial (BM). A diferents països del sud (com l'Índia o Sud-àfrica) i del nord (com els Estats Units) es posen en marxa programes de polítiques públiques dirigits a col·lectius més vulnerables. Des de la seva emergència a la dècada del 1970, generat principalment per moviments locals de col·lectius femenins, fins a la primera dècada del segle XXI, l'empoderament esdevé una temàtica central de les polítiques públiques locals i internacionals i, alhora, transforma la pràctica de molts professionals del camp de la intervenció social.

Podem sintetitzar el recorregut històric de l'empoderament al llarg del segle XX a partir de l'esquema següent, que destaca alguns dels seus autors principals, així com els camps d'acció que van incorporar el concepte d'*empoderament* i que es poden resumir en tres: a) la intervenció social als Estats Units (treball social i psicologia comunitària); b) el desenvolupament internacional (feminisme i organitzacions com l'ONU o el Banc Mundial), i c) les polítiques públiques (vegeu la figura 1).

FIGURA 1. CONFIGURACIÓ DEL CONCEPTE D'EMPODERAMENT' AL SEGLE XX: AUTORS I CAMPS D'ACCIÓ

1960

Saul Alinsky i Paulo Freire

Processos d'opressió i canvi social: transformació de relacions entre els membres de la comunitat en desavantatge i redistribució de poder.

1976

Barbara Bryant Solomon

Una de les primeres autores del camp del treball social que articula la teoria de l'empoderament

1977

Peter Berger i Richard Neuhaus

Àmbit de les polítiques públiques: per a empoderar a les persones, les polítiques públiques, han de recolzar les estructures mediadores intermitges (veïns, família, etc.)

Max Weber o **Michel Foucault**: estudi del poder des de les ciències polítiques

1981-87

Julian Rappaport

Empoderament en l'àmbit de la psicologia comunitària com a sinònim de "sentit de control". Canvi d'un model centrat en la vulnerabilitat de les persones, cap a un altre que empodera als individus i comunitats més desfavorits. Lligat a les "capacitats" en el sentit d'aprenentatge al llarg de tota la vida.

1980-90

A finals dels 80 i 90 s'estén el concepte a una important **diversitat d'àmbits** (desenvolupament, treball comunitari i social, cooperació)

Un exemple d'això és el seu ús per tant d'organismes internacionals com el **Banc Mundial**, utilitzant el concepte com a principal eina per a lluitar contra la pobresa.

1997-99

Jo Rowlands o Naila Kabeer

Empoderament de les dones des de la perspectiva de gènere

1998

Organització Mundial de la Salut (OMS)

La OMS recull en el seu glossari per a la salut el concepte de "*empowerment for health*", definint-lo com un procés a partir del qual les persones adquireixen un major control sobre les decisions i accions que afecten a la seva salut.

Font: elaboració pròpia a partir dels textos de Zambrano (2007: 74 75) i de l'extracte adaptat d'Álvarez *et al.* (2015).

L'empoderament també s'estén a molts altres camps d'acció i intervenció, com el de la promoció de la salut o el de la intervenció socioeducativa, tal com veurem amb detall en els apartats següents d'aquesta guia.

Per saber-ne més

A continuació, et proposem diversos recursos audiovisuals (documentals, sèries i pel·lícules) que et permetran aprofundir en alguns dels camps d'acció de l'empoderament i que et poden servir d'orientació per dur a terme l'activitat proposada per a aquesta secció del mòdul.

L'EMPODERAMENT DE LES DONES

- United Nations Industrial Development Organization (13 de desembre de 2017). *What if?* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=RcN02NLWnJQ>
- Netflix España (24 de setembre de 2020). *Gambito de dama* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=w-fJaQitvS8>
- Sony Pictures Entertainment (20 de novembre de 2015). *Good Girls Revolt.* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=7fELtiTSSi0>
- Netflix España (25 de juliol de 2019). *Las chicas del cable.* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=t3V7WFhWE2c>
- Netflix (25 de febrer de 2020). *Self-made.* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=yYDJvnDfB2w>
- Dreamworks LA (14 de juny de 2011). *Historias cruzadas.* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=LJFyu3VJAk>

L'EMPODERAMENT DES DE LA PSICOLOGIA COMUNITÀRIA

- Globovisión vídeos (10 de juny de 2015). *Educación popular, forma de empoderar a las comunidades* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=At8QibyOWRU>
- Cameo (29 de juny de 2015). *Everyday rebellion* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=69D25tQcwNc>

L'EMPODERAMENT VINCULAT A LA REDUCCIÓ DE LA POBRESA

- Movieclips (2 de setembre de 2011). *8 mile.* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=axGVrfwm9L4&t=9s>

L'EMPODERAMENT PER LA PROMOCIÓ DE LA SALUT

- James Woodall (19 de desembre de 2016). *Empowerment in health promotion with Dr Glenn Laverack.* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=SeNtjzfd8Q>
- Public Health Scotland (16 de agost de 2017). *Power, a health and social justice issue.* [Arxiu de Vídeo]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=eZJU30Zr6FM>

Per completar els teus coneixements sobre l'aproximació al concepte d'empoderament al llarg del segle XX, et proposem que facis l'activitat següent.

ACTIVITAT 9.**APROXIMACIÓ AL CONCEPTE D'EMPODERAMENT EN EL SEGLE XX**

Descripció: tria dues de les aproximacions que configuren la conceptualització d'*empoderament* al llarg del segle XX i escriu sobre els següents apartats.

- Un o diversos autors representatius.
- Un resum de les idees clau del camp d'acció triat.
- Afegeix-hi alguna evidència actual i recent —pot ser un article, una tesi, un documental, un web/blog, un personatge...— que ho representi i explica breument com s'hi relaciona.

Possibles camps d'acció a escollir:

- L'empoderament des del moviment feminista.
- L'empoderament des de la psicologia comunitària.
- L'empoderament vinculat a la reducció de la pobresa.
- L'empoderament lligat als moviments dels negres.
- L'empoderament en l'àmbit socioeducatiu (p. ex., la joventut, els col·lectius vulnerables...).

CONCEPTES CLAU

- El terme *empoderament* va aparèixer per primera vegada a la Gran Bretanya. A mitjans del segle XIX va sorgir el concepte d'*empowerment*, entès com una acció per donar poder.
- Es relaciona amb un tipus de poder que permet a les persones i als col·lectius exercir control sobre la seva realitat.
- L'empoderament es vincula a processos de creixement, enfortiment, desenvolupament de confiança, etc., en persones i grups, per generar canvis positius en el context social més immediat.
- Entre les dècades del 1970 i el 1980, l'empoderament va penetrar en les diferents esferes socials —sobretot en les més vulnerables o desfavorides— i va donar lloc a moviments col·lectius —feministes, antiracials, contra la pobresa...—, que van emprar aquest terme en el sentit d'autoajuda.
- La manera de treballar des de la intervenció social —principalment des del treball social i la psicologia comunitària— es transforma i es tradueix en noves formes de relació entre els professionals i els usuaris, de manera que s'abandona la visió paternalista més clàssica per tal d'adoptar una perspectiva més autocapacitadora de les persones.
- A partir de la dècada del 1990, organismes mundials —com l'ONU o el Banc Mundial— també inclouen l'empoderament en el seu vocabulari i la seva manera de fer, cosa que impulsa polítiques públiques dirigides a la població més vulnerable.
- L'empoderament transcendeix múltiples àrees o àmbits d'intervenció, com ara, entre d'altres, els moviments feministes, la reducció de la pobresa, els moviments racials, la promoció de la salut i la intervenció socioeducativa.

2.2

Paradigmes i models d'aproximació a l'empoderament

En aquest apartat es descriuen els paradigmes principals i els models d'anàlisi de l'empoderament. Així, es presenta l'empoderament amb relació a: *a)* el seu paper estratègic; *b)* les diferents perspectives de poder; *c)* l'abast, i *d)* el contingut.

2.2.1

Amb relació al seu paper estratègic: model neoliberal, model socioliberal i model radical

Amb l'ús i la difusió del concepte d'*empoderament* es configuren diferents orientacions segons el discurs o la perspectiva d'anàlisi (pedagògica, psicològica, sociològica, econòmica, etc.). Entre les diferents nocions d'*empoderament* es poden distingir com a mínim tres grans enfocaments a partir del qüestionament o no de les estructures existents i del poder establert (Bacqué i Biewener, 2013) (*vegeu la taula 3*).

- **L'enfocament radical.** Està format per les nocions d'*empoderament* vinculades tant al corrent pedagògic de l'educació popular i les propostes de Freire (1968) com al moviment feminista (Sen i Grown, 1988). Aquestes aposten manifestament per una presa de consciència que convida a revisar les estructures i el sistema establert. Aquest enfocament de l'empoderament suggereix un increment de poder, l'accés a l'ús i control dels recursos materials i simbòlics, i la participació en el canvi social.
- **L'enfocament socioliberal.** Defensa una forma de liberalisme social en què es legitima l'Estat i les polítiques públiques per a la promoció dels drets cívics i per a la reducció de les desigualtats socials i econòmiques. No hi ha, doncs, un qüestionament de les estructures establertes. Defensa les llibertats individuals tenint en compte, també, la cohesió social i la dimensió comunitària. Aquest és, segons les autores, el model cap al qual evolucionarien la majoria de les pràctiques professionals.
- **L'enfocament neoliberal.** Aposta per un empoderament vinculat a un increment de la capacitat individual per ser més autònoms i autosuficients, dependre menys de la provisió estatal de serveis o d'ocupació i tenir un esperit més emprenedor per crear microempreses i impulsar-se un mateix a escala social. Aquestes posicions no qüestionen les estructures existents i actualment són els plantejaments més estesos a partir dels programes per al desenvolupament que promouen les administracions públiques o els grans organismes internacionals. Des d'aquest enfocament, *empoderar* implica ser emprenedor i dominar els recursos i els mitjans que el sistema posa al nostre abast.

TAULA 3.
ENFOCAMENTS DE L'EMPODERAMENT

Radical	Socioliberal	Neoliberal
Educació popular (Freire) i moviment feminista	W. Wilson i J.M. Keynes	Extensió dels valors del mercat a les polítiques socials
Presa de consciència	Defensa del liberalisme social	Estat al servei del mercat
Canvi individual i acció col·lectiva	Legitimació del rol del Estat i de les polítiques públiques (promoció de drets cívics i disminució de desigualtats)	Accés al poder=estar integrat en el món del treball i del consum, ser emprenedor de la pròpia vida
Revisió de les estructures i del sistema	Defensa de las llibertats individuals (cohesió social i atenció a la vida comunitària)	No es té en compte en la justícia social
Increment del poder i participació en el canvi social	No es qüestionen les estructures	Accés a les oportunitats però sense qüestionar les desigualtats socials

L'empoderament es relaciona amb la participació comunitària, la presa col·lectiva de decisions, el bon govern, la idea de ciutadania plena o de democràcia (San Pedro, 2006). Però també és un terme que té a veure amb les polítiques neoliberals i l'agenda per al desenvolupament del Banc Mundial i, per consegüent, amb una manera determinada d'entendre el desenvolupament, la participació i la democràcia. La internacionalització del concepte ha provocat una tendència a la despolitització i a reforçar la dimensió individual davant les dimensions social i política que inicialment tenia. Queda clar que hi ha enfocaments i discursos amb abasts i implicacions diferents i que no és un concepte senzill. És un constructe multinivell que consisteix en enfocaments pràctics i d'aplicació, en processos d'acció social i en resultats individuals i col·lectius (Jennings, Parra-Medina, Hilfinger Messias i McLoughlin, 2013).

ACTIVITAT 10.**ANÀLISI DEL PAPER ESTRATÈGIC DE L'EMPODERAMENT**

Descripció: dels textos que es presenten a continuació, identifica des de quin paradigma estratègic s'entén l'empoderament. Reflexiona sobre l'aproximació i les conseqüències d'ubicar-se en cadascun dels paradigmes.

1.

- *El término empoderamiento se refiere a una serie de actividades, desde la asertividad individual hasta la resistencia colectiva, la protesta y la movilización, que cuestionan la base de las relaciones de poder. Para los individuos y grupos cuyo acceso a los recursos y al poder está determinado por la clase, la etnia y el género, el empoderamiento comienza cuando no sólo reconocen las fuerzas sistémicas que los oprimen, sino que actúan para cambiar las relaciones de poder existentes. Por lo tanto, el empoderamiento es un proceso dirigido a transformar la naturaleza y la dirección de las fuerzas sistémicas que marginan a las mujeres y a otros sectores excluidos en determinados contextos. (Batliwala, 1994, p.130)*
- *La transformación, o el desprendimiento de la opresión en la vida personal y comunitaria, se produce a medida que las personas se empoderan a través de la toma de conciencia para ver y buscar alternativas. (Harris, 1993)*
- *No es suficiente centrarse sólo en el desarrollo del poder personal, o en el desarrollo de habilidades o en el trabajo hacia el cambio social... estos tres elementos combinados son el objetivo del empoderamiento en la práctica del trabajo social. (Gutierrez, 1989)*

2.

- *GAP III reclama que se acelere el progreso, centrándose en los ámbitos temáticos clave de intervención, tales como la lucha contra la violencia de género y la promoción del empoderamiento económico, social y político de las mujeres y las niñas. Hace renovado hincapié en el acceso universal a la atención sanitaria, la salud y los derechos sexuales y reproductivos y en la igualdad de género en la educación, así como en el fomento de la igualdad en materia de participación y liderazgo. También integra plenamente el marco político de la UE en materia de mujeres, paz y seguridad, y aporta la perspectiva de género a nuevos ámbitos políticos, como la transición ecológica y la transformación digital (Comisión Europea, 2020).*

3.

- *El Informe Mundial de Desarrollo 2000/2001: Lucha contra la pobreza presenta una visión multidimensional de la pobreza. En particular, subraya la importancia de incrementar el acceso de los pobres a oportunidades, seguridad, y empoderamiento para el crecimiento económico y la reducción de la pobreza. Con base en ese Informe, el Marco Estratégico del Banco Mundial identifica dos áreas prioritarias de apoyo del Banco a gobiernos clientes: a) crear el clima necesario para inversiones, empleo y crecimiento, y b) empoderar a los pobres e invertir en sus bienes. (S, 2002: XIV)*
- *El empoderamiento implica también enfoques más participativos, de la base hacia arriba, del trabajo en pos de objetivos de desarrollo. Ahora hay un acuerdo sustancial en el sentido de que esos enfoques que dan a los pobres más libertad para tomar decisiones económicas aumentan la efectividad del desarrollo a nivel local, en términos de diseño, implementación y resultados. Un ejemplo particularmente sorprendente de las consecuencias positivas de empoderar a la gente en estas formas proviene de China. Dos grandes reformas chinas, el Sistema de Responsabilidad Hogareña y el movimiento Empresa Municipal y Campesina, promovieron la participación y la libertad de la gente pobre para tomar decisiones económicas en áreas rurales, liberando de esa manera las energías emprendedoras del pueblo chino y ayudando con ello al país a alcanzar un rápido crecimiento en favor de los pobres. (Narayan, 2002: 9)*

Batliwala, S. (1994.). The meaning of women's empowerment: new concepts from action. In: Sen, G.; Germain, A. & Chen, L. C. (Ed.). *Population policies reconsidered: health, empowerment and rights*. Boston: Harvard University Press: 127-138.

Comisión Europea (2020). *Plan de acción en materia de género: situar los derechos de las mujeres y las niñas en el centro de la recuperación mundial para un mundo en el que la igualdad de género sea una realidad*. Disponible a: <https://scur.cat/CYPAGZ>

Harris, F.E., Sr. (1993). *Ministry for social crisis: Theology and praxis in the Black church tradition*. Macon, GA: Mercer University Press

Gutierrez, L (1989). *Empowerment in social work practice: Considerations for practice and education*. Paper presented at the anual Meeting of the Council of Social Work Education, Chicago, IL

Narayan, D. (2002). *Empoderamiento y reducción de la pobreza. Libro de consulta*. Banco Mundial en coedición con Alfaomega Colombiana S. A.

Per saber-ne més

Bacqué, M.H., i Biewener, C. (2013). *L'empowerment, une pratique émancipatrice*. Paris: Éditions La Découverte.

Bacqué, M.H., i Biewener, C. (2016). *El empoderamiento. Una acción progresiva que ha revolucionado la política y la Sociedad*. Barcelona: Gedisa.

2.2.2.

Amb relació a la perspectiva de poder: ‘over’, ‘to’, ‘with’ i ‘within’

El concepte d'*empoderament*, argumenta Rowlands (1997: 13), s'entén d'una manera diferent dins de cada interpretació de poder, on s'enllacen, a més a més, diferents conceptes dels àmbits personal, polític i econòmic. Així, l'autora especifica diferents connotacions del terme poder:

- **‘Power over’ (poder sobre):** S'entén com l'habilitat d'influenciar o coaccionar. L'empoderament, interpretat des d'aquest punt de vista, impulsa les persones a participar en les estructures econòmiques i polítiques, però sense que això impliqui canvis dins d'aquestes estructures. Des d'aquesta aproximació, per tant, es pretén augmentar la implicació de les persones o col·lectius amb menys poder en la presa de decisions i en l'espai de representació política. Ex.: la implicació de les minories ètniques en la presa de decisions formals.
- **‘Power with’ (poder amb):** S'entén des del punt de vista de l'acció col·lectiva i comporta un increment del poder a partir de l'acció col·lectiva, la mobilització social i la construcció d'aliances. En aquest tipus d'enfocament són imprescindibles espais de diàleg i construcció de ponts que vinculin diversos interessos i aliances. Segons aquesta visió col·lectiva del poder, quan uns guanyen poder enforteixen també el poder dels altres. Ex.: les xarxes nacionals de comunitats d'immigrants per pressionar i lluitar pels seus interessos.
- **‘Power to’ (poder per a):** S'entén com la possibilitat d'organitzar i canviar les jerarquies existents i, per tant, de fer canvis estructurals en el sistema. Aquesta aproximació al poder està vinculada a l'enfocament de capacitat de Sen i Nussbaum i, per consegüent, a les possibilitats i capacitats que tenen les persones per assolir allò que valoren i participar en la presa de decisions. Ex.: conèixer els processos legals i polítics i eliminar les barreres a què han de fer front les persones immigrants.
- **‘Power within’ (poder interior):** S'entén com el poder des de la consciència individual. El procés d'adquisició de poder per a una persona es produeix pel canvi de percepció davant els seus drets, capacitats i potencial i comporta, per tant, la construcció de l'autoestima. Possibilita la capacitat d'imaginar que canviar la realitat és possible i que hi ha esperança. Ex.: el desig dels immigrants d'implicar-se en processos culturals, legals i polítics, o el reconeixement de les necessitats de les minories ètniques per afrontar la discriminació legal i l'exclusió política.

FIGURA 2. CONNOTACIONS DEL TERME “PODER”

Font: elaboració pròpia.

ACTIVITAT 11.

EMPODERAMENT I RELACIONS DE PODER

Descripció: a partir de les diferents aproximacions al concepte de *poder* plantejades per Rowlands (1997), cerca i descriu un exemple concret d'empoderament individual o col·lectiu per a cadascuna de les aproximacions. Fes servir els exemples per reflexionar sobre les preguntes següents:

- Per a quina de les aproximacions de poder ha estat més fàcil trobar exemples?
- Quin dels exemples ha tingut més incidència en la transformació social i comunitària? Quins factors creus que han contribuït a aquesta transformació?

Per saber-ne més

Luttrell, C.; Quiroz, S.; Scrutton, C. i Bird, K. (2009). *Understanding and operationalising empowerment*. Londres: Overseas Development Institute.

Rowlands, J. (1997). *Questioning Empowerment: Working with Women in Honduras*. Oxford: Oxfam GB.

2.2.3.

Amb relació a l'abast: individual, organitzacional i comunitari

Des de les teories de la psicologia comunitària, Rappaport (1987) identifica l'empoderament com el procés mitjançant el qual les persones, les organitzacions i les comunitats guanyen control i domini sobre les seves vides. Zimmerman (2000), seguint els passos de Rappaport, identifica tres nivells d'empoderament: a) l'individual o psicològic; b) el grupal o organitzatiu, i c) el comunitari.

- **Individual o psicològic.** La unitat d'anàlisi són els individus. Aquest nivell es basa en el fet que les creences de la persona al voltant de les seves competències, capacitats, possibilitats i esforços ajuden a exercir control sobre la seva pròpia vida. L'individu pren consciència que amb la seva acció pot incidir directament sobre la seva realitat. L'empoderament individual també té en compte la comprensió de l'entorn sociopolític. L'empoderament individual té tres components: *a)* intrapersonal (la creença en les habilitats i competències individuals i en el nivell de control, així com la motivació per influir en les situacions personals); *b)* cognitiu o interaccional (la relació dels individus amb el seu entorn; la capacitat per mobilitzar els recursos que han obtingut), i *c)* de comportament (la implicació en la comunitat, la participació social i el comportament constructiu en situacions noves).
- **Grupal o organitzatiu.** En aquest nivell, l'anàlisi es pot fer des d'una doble mirada; *a)* com a organitzacions empoderades (l'organització com a unitat d'anàlisi, com a col·lectiu social); o sigui, la capacitat del grup o de l'organització per incidir en el seu entorn i aconseguir els seus objectius, i *b)* com a organitzacions empoderadores (l'organització com a context dels individus); és a dir, l'empoderament dins de la mateixa organització, la capacitat del grup per fer créixer els seus membres. Per exemple, un centre de joves pot contribuir a l'empoderament dels joves que participen en les activitats del centre, però, alhora, el centre pot contribuir i es pot beneficiar de les dinàmiques del territori on s'ubica.
- **Comunitari.** Zimmerman també analitza aquest nivell d'empoderament des d'una doble dimensió: *a)* com a comunitats empoderadores; és a dir, comunitats que disposen de recursos, espais i processos per a la participació ciutadana, i *b)* com a comunitats empoderades; o sigui, comunitats que treballen per millorar i avançar en la qualitat de vida; comunitats que mitjançant un projecte col·lectiu i comunitari poden enfortir-les i poden gestionar el poder col·lectivament. L'empoderament comunitari és també un empoderament sociopolític.

L'empoderament de les persones, el de les organitzacions i el de les comunitats és interdependent, de manera que tots en són causa i conseqüència alhora. L'acció amb el grup, el col·lectiu o la comunitat és la font principal d'aprenentatge, progrés i transformació en cada subjecte. Així, la comunitat és un important agent educatiu i arriba a ser fonamental per a l'empoderament individual. Per descomptat, l'empoderament comunitari requereix l'empoderament individual per esdevenir una realitat sòlida. De fet, l'empoderament individual avança en la mesura en què el subjecte pren consciència de les seves possibilitats i pot contribuir d'una manera més activa a l'acció col·lectiva. Podem dir que l'empoderament individual amplifica la veu col·lectiva i que té sentit en la mesura en què impacta en la comunitat (Soler, Planas, Ciraso i Ribot, 2014).

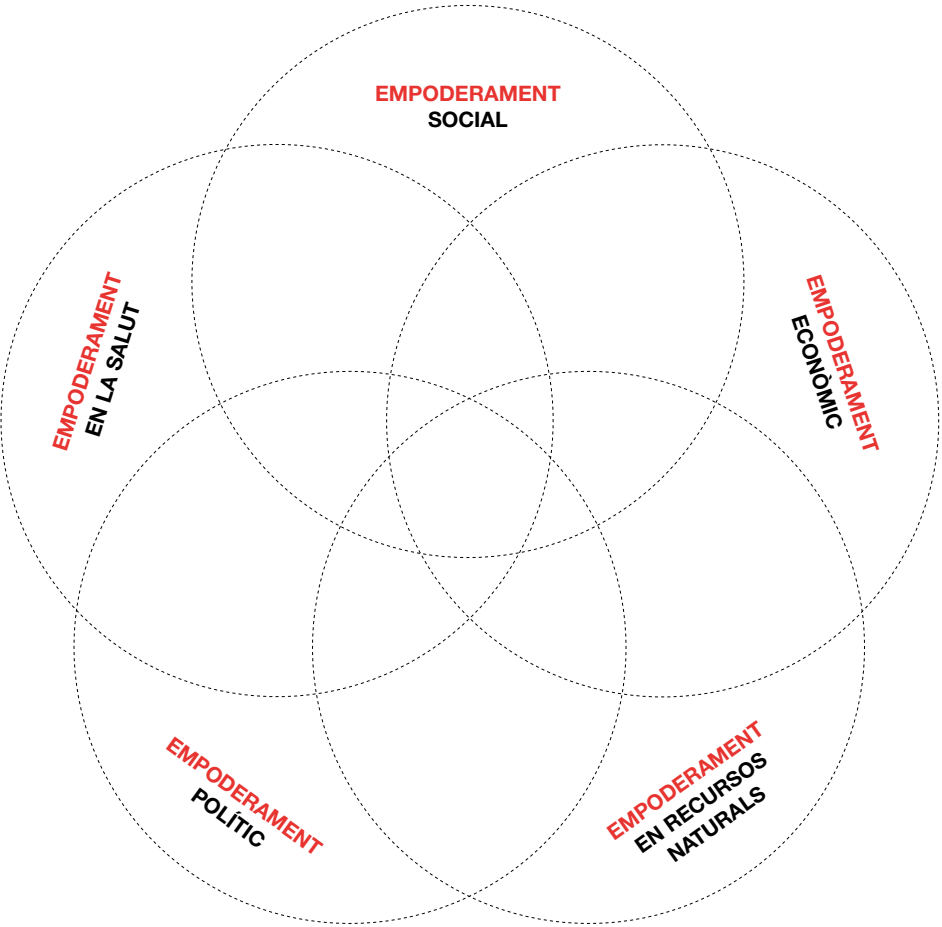
Volem finalitzar aquest punt destacant la importància de la comunitat per a l'empoderament. A la comunitat, o a l'entorn més proper, és on les persones construeixen prioritàriament les seves relacions interpersonals. Construir entorns favorables a escala comunitària és clau per facilitar l'empoderament. En els àmbits socioeducatiu i de salut, l'abordatge comunitari i, per tant, l'arrelament de les persones en el seu territori tenen una funció tant preventiva com reparadora.

2.2.4. Amb relació als continguts: social, polític, econòmic, en la salut i en els recursos naturals

L'empoderament es pot produir en diferents dimensions: social, política, econòmica, dels recursos naturals i la sostenibilitat, o de salut, tal com Hennink et al. (2012) identifiquen en el seu estudi. També Crespo et al. (2007) diferencien les dimensions política, social i econòmica de l'empoderament. Totes les dimensions estan interrelacionades i tenen forts nivells d'interdependència. Podem considerar que sense empoderament social no hi ha empoderament polític, o que l'empoderament econòmic no es pot produir sense que hi hagi un empoderament social i polític. La figura 3 il·lustra aquestes dimensions i espais d'interrelació. Vegem ara com aquests autors entenen aquestes dimensions de l'empoderament.

- **L'empoderament social.** Està orientat a la construcció d'un teixit social i institucional sòlid que inclogui les persones i els grups socials i les seves organitzacions. Promou un enfocament de protagonisme dels actors en l'apropiació dels desafiaments del desenvolupament.
- **L'empoderament polític.** Està dirigit a la transformació d'unes relacions de poder excloents, de manera que els grups socials construeixin d'una manera democràtica i equitativa les decisions relacionades amb la millora de la seva qualitat de vida. Fa referència a la capacitat dels individus, de les comunitats i de les organitzacions per tenir drets legals, fer que el govern sigui responsable de la protecció d'aquests drets i tenir la llibertat d'advocar pel canvi polític i legal.
- **L'empoderament econòmic.** Ha de contribuir a ampliar les oportunitats perquè tothom pugui guanyar, a través de l'esforç, el seu suport i el de la seva família. Es refereix a l'ajuda als individus, a les comunitats i a les organitzacions locals per aconseguir la seva seguretat i sostenibilitat econòmica. Intenta facilitar processos de desenvolupament capaços de generar alternatives sostenibles que eliminin els sistemes econòmics, polítics i socials que originen l'exclusió i la pobresa.
- **L'empoderament en la salut.** Fa referència a les activitats que permeten a les persones, tant a escala individual com col·lectiva, tenir control sobre la seva salut amb relació al coneixement, a la presa de decisions i a l'accés als serveis sanitaris.
- **L'empoderament en l'àmbit dels recursos naturals i la sostenibilitat.** Fa referència a la capacitat dels individus i de les comunitats per accedir, utilitzar i conservar els recursos naturals per aconseguir la sostenibilitat.

**FIGURA 3.
DIMENSIONS
DE L'EMPODERAMENT**

Font: elaboració pròpia a partir de Crespo, P. et al. (2007)
i Hennink, M. et al. (2012).

CONCEPTES CLAU

- Es distingeixen tres grans enfocaments de l'empoderament a partir del qüestionament o no de les estructures existents i del poder establert: *a)* l'enfocament radical; *b)* l'enfocament socioliberal, i *c)* l'enfocament neoliberal.
- Cada interpretació de poder dona lloc a una comprensió diferent de l'empoderament: poder sobre (influència en espais de presa de decisions); poder amb (increment del poder a partir de l'acció col·lectiva); poder per (accés a la presa de decisions per fer canvis estructurals); poder interior (consciència del poder individual).
- S'identifiquen tres nivells d'empoderament: *a)* individual o psicològic; *b)* grupal o organitzatiu, i *c)* comunitari. L'empoderament de les persones, el de les organitzacions i el de les comunitats és interdependent, de manera que tots en són causa i conseqüència alhora.
- La comunitat és un important agent educatiu i arriba a ser fonamental per a l'empoderament individual. L'empoderament comunitari, alhora, requereix l'empoderament individual per esdevenir una realitat sòlida.
- L'empoderament es pot produir en diferents dimensions: social, política, econòmica, dels recursos naturals i la sostenibilitat, o de salut. Totes les dimensions estan interrelacionades i presenten forts nivells d'interdependència.

2.3.

L'empoderament i la salut

Un àmbit transcendent per aplicar l'empoderament juvenil és el de la salut, atès que la presa de decisions en aquesta àrea i en aquesta etapa de la vida pot evitar problemes de salut en l'edat adulta. L'enfortiment del desenvolupament de la salut entre els joves permet que puguin passar a la vida adulta amb més habilitats per gestionar la seva salut i assolir una millor qualitat de vida. Aquest empoderament, que s'ha de produir d'una manera simultània a escala poblacional i individual, afavoreix la creació d'un procés social multidimensional perquè les persones i els grups disposin de més coneixements i de més control sobre les seves vides. Això, a la vegada, els permet transformar el seu entorn social i polític per tal de millorar les circumstàncies vitals relacionades amb la salut.

La salut, tal com es defineix a la *Carta d'Ottawa* per a la promoció de la salut (World Health Organization, 1986), es crea en el marc de la vida quotidiana de les persones, durant la qual aprenen, treballen, juguen i estimen. La salut es preserva tenint cura d'un mateix i dels altres, prenent decisions i tenint control sobre les circumstàncies de la pròpia vida. També és fonamental assegurar-se que la societat en què es viu crea les condicions necessàries perquè tots els seus membres tinguin salut. Per això, l'empoderament de les persones afavoreix la gestió de la seva salut i la presa de decisions.

Els processos d'empoderament tenen lloc en diferents entorns, com el de la família, l'escola, els barris i les ciutats. Una manera de dur a terme aquests processos d'empoderament és mitjançant l'alfabetització per a la salut.

L'alfabetització per a la salut —en anglès, *health literacy*— s'ha tractat àmpliament i des de diverses perspectives des del 1974, any en què va tenir lloc una conferència sobre educació i salut en la qual el professor Scott K. Simonds (1974) va emprar per primera vegada aquesta expressió. Des d'aleshores, s'ha subratllat la importància de l'alfabetització per a la salut i es considera una estratègia a escala global.

Si bé són moltes les definicions i simplificacions que s'han formulat al voltant d'aquesta expressió, es tendeix a equiparar-la amb el procés de facilitar informació. L'expressió va néixer com un concepte únic, amb un marc de referència propi que estava lligat, d'una manera o altra, a l'educació per a la salut; és a dir, l'alfabetització a conseqüència d'un procés educatiu. El seu objectiu se centrava en la persona i en la informació que aquesta rep i de la qual disposa.

La *Carta d'Ottawa per a la Promoció de la Salut* va fer que l'alfabetització per a la salut tingués un marc de referència per desenvolupar-se. Disposar de més control sobre la salut vol dir millorar-la. Per això, l'alfabetització per a la salut es considera com un determinant de la salut i un primer pas per a l'empoderament.

L'Organització Mundial de la Salut (OMS) va definir l'alfabetització per a la salut com les habilitats cognitives i socials que determinen la motivació i la capacitat de les persones per accedir a informació, comprendre-la i utilitzar-la d'una manera tal que afavoreixi i mantingui una bona salut (OMS, 1998). El 2012, Sørensen *et al.* es van referir a la naturalesa multidimensional de l'alfabetització per a la salut. Això vol dir que aquest concepte engloba coneixements, motivacions i habilitats per poder comprendre, valorar i fer ús de la informació adquirida amb l'objectiu de formar-se una opinió pròpia i poder prendre decisions pel que fa a qüestions quotidianes en matèria de salut, prevenció de malalties i promoció de la salut i així mantenir o millorar la qualitat de vida al llarg dels anys. També es destaca que l'alfabetització per a la salut se centra en dues perspectives: la clínica i la de salut pública. La perspectiva clínica inclou elements que reflecteixen principalment les competències de les persones per accedir als serveis i als

recursos de salut; la de salut pública comprèn dimensions que van més enllà de l'àmbit sanitari, com ara l'entorn familiar, el laboral i el comunitari.

Per facilitar un nivell òptim d'alfabetització en salut, és important tenir en compte els actius per a la salut, entesos com a qualsevol factor o recurs que potenciï la capacitat dels individus, de les comunitats i de les poblacions per mantenir la salut i el benestar (Morgan i Ziglio, 2007; Morgan, Davies i Ziglio, 2010). La conceptualització d'actius per a la salut segueix la lògica de fer fàcils i accessibles les opcions sanes orientades al benestar, al creixement i a un envelliment saludable. Aquest enfocament de salut pública l'han aportat la medicina social i la salut mental, en combinació amb altres ciències afins, com ara la sociologia, la psicologia i sobretot les teories del desenvolupament i aprenentatge humans.

La salutogènesi (Lindstrom i Eriksson, 2011) se centra en els factors que fomenten la salut en oposició als que causen malalties. El model de la salutogènesi es basa en la relació entre la salut, l'estrès i la capacitat de gestionar la pròpia vida. Segons Antonowsky (1987), la salut no és estàtica, sinó que es tracta d'un procés en desenvolupament continu al llarg de la vida, la qual cosa implica que cada persona ha de descobrir els seus propis recursos per mantenir la salut i el benestar. Per això, és important fomentar la salut durant la infància i l'adolescència; és a dir, adquirir l'aprenentatge i les competències necessàries per fer front als reptes de la vida. D'altra banda, si es disposa d'una base segura per viure, es pot enfortir la potencialitat del creixement i un desenvolupament vital saludable. Pensar en una base segura per créixer (Bowlby, 1989) permet un altre enfocament: el dels actius per a la salut prenent com a base l'aferament i l'estímul del procés de desenvolupament dels nens i nenes a partir dels primers anys de vida.

Per comprendre aquesta visió, convé recordar que algunes persones mostren una bona adaptació a la vida malgrat haver estat exposades a adversitats. L'autoestima, l'autoeficàcia, l'optimisme, el suport familiar i les xarxes socials protegeixen les persones dels efectes negatius de les situacions adverses (Luthar i Zigler, 1991). Per tant, unes persones evolucionen en l'adversitat de manera diferent d'altres. La troballa principal del model salutogènic és que el sentit de coherència es correlaciona amb la salut percebuda i amb la qualitat de vida percebuda. L'enfocament de la salut pública orientat a la prevenció es tradueix en una salut pública més positiva. La tendència tradicional, centrada en la protecció, la prevenció i l'èmfasi en la reducció dels factors de risc o en la generació de barreres per a la malaltia, s'està reorientant cap a una manera de veure les accions en matèria de salut que se centra en l'àmbit biopsicosocial, molt lligat a l'origen i desenvolupament de l'atenció primària de salut (De la Revilla, 1993), i a allò que permet que les persones, les famílies i les comunitats augmentin el control sobre la seva salut i la millorin. En aquest model que revitalitza la promoció de la salut (WHO, 1986) guanyarà valor la idea d'actius per a la salut; és a dir, el patrimoni de les persones i les societats per tenir salut i mantenir-la o millorar-la.

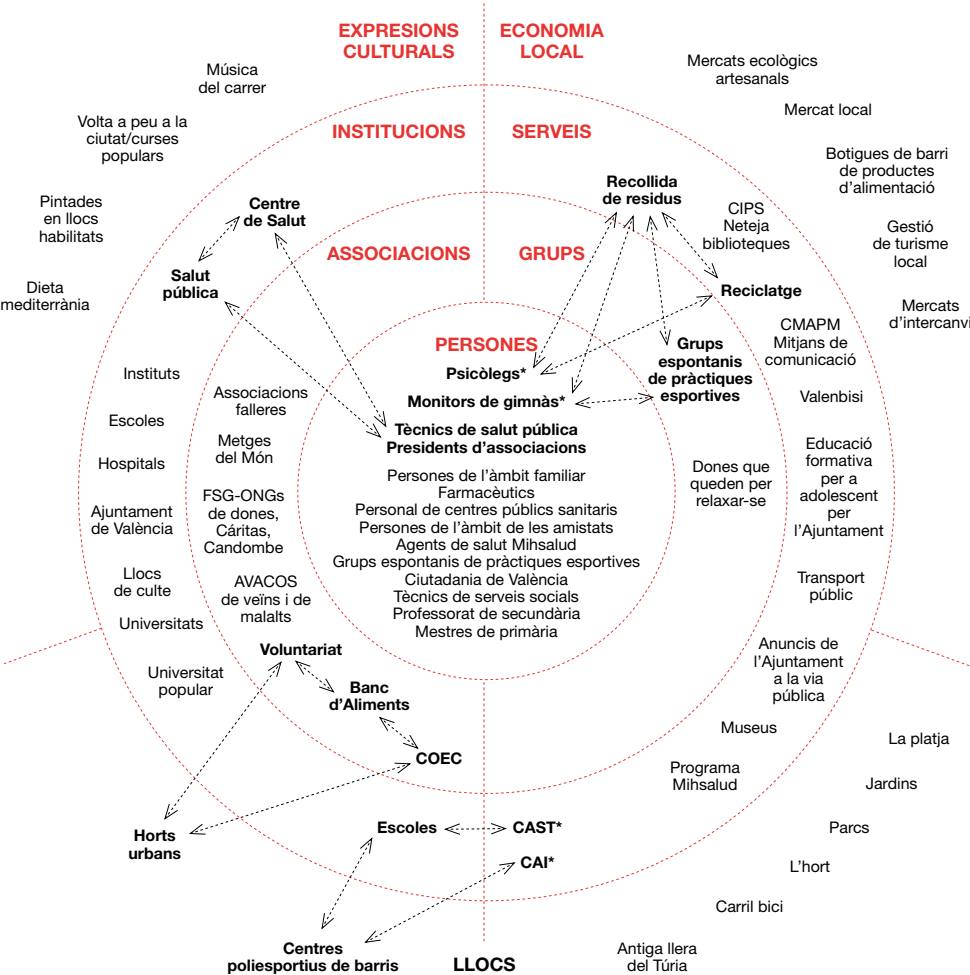
Pensar en actius per a la salut significa identificar els recursos i les capacitats de les persones i les comunitats i potenciar les accions per reforçar i utilitzar les fortaleces dels individus, de les comunitats i de les nacions, sustentant-se en les oportunitats per mantenir o millorar la salut. L'enfocament de la prevenció de la malaltia i el dels actius per a la salut i la promoció de la salut es complementen mútuament, i és aquí on pot raure l'èxit de les accions futures per promoure la salut. Ambdós enfocaments poden ser coherents amb el model biopsicosocial. Això fa pensar que cal saber més sobre què afecta el benestar i, per tant, sobre l'efectivitat de la promoció de la salut per generar-ne (Morgan i Ziglio, 2007; Lindstrom i Eriksson, 2011). Aquest model permet elaborar mapes d'actius mitjançant metodologies i tècniques apropiades (Botello *et al.*, 2013). Ara, per tant, els professionals de la salut que atenen individus, famílies i comunitats han de fer front al repte de determinar quins són els elements positius en les persones i els contextos en què desenvolupen la seva tasca.

A més a més, el model dels actius comunitaris (Kretzman i McKnight, 1993) se sustenta en una metodologia que emfatitza el desenvolupament de polítiques i activitats basades en les capacitats, habilitats i recursos de les persones i dels barris menys afavorits. Aquest mètode intenta identificar el mapa d'actius (Kretzman i McKnight, 1993) o de fortaleces de la comunitat per tal de descobrir capacitats i talents individuals, col·lectius i ambientals existents en el context. És un procés diferent de la pràctica d'inventariar i de diagnosticar les deficiències d'individus i de comunitats tradicionalment emprat en els diagnòstics de salut. Aquest mètode reconeix que cada comunitat té talents, habilitats, interessos i experiències que constitueixen un valuós repositori que es pot fer servir i que és un valor del context. El procés d'elabo-

ració del mapa d'actius com a procés d'empoderament, capacitació, participació i responsabilitat no solament és individual, sinó que també implica associacions, grups, entorns, etc. (figura 4)

La classificació dels actius es pot dur a terme des de diferents visions. Així, hi ha actius per conèixer i actius per fer. Els actius per conèixer engloben els determinants essencials per a la salut i el benestar al llarg de la vida; els actius per fer comprenen conjunts d'actius clau (interns i externs) per activar solucions i actuar en entorns de suport (individuals, comunitaris i organitzacionals) per a la salut i el benestar.

FIGURA 4.
MAPA D'ACTIUS I INTERCONNEXIÓ D'ACTIUS

ACOEC: Asociación para la Cooperación entre Comunidades; AVACOS: Associació VIH i SIDA; CAI Centre d'Atenció a l'Immigrant; CAST: Centre de Prevenció del SIDA; SMPAM: Centros Municipales de Actividades para las Personas Mayores; FSG: Fundación Secretariado Gitano; Mihsalud: Mujeres, Infancia

Com a estratègia per promocionar la salut de les persones, també és important incorporar el model de les habilitats per a la vida (HpV), enteses com les destreses que permeten conduir-se per la vida d'una manera hàbil i competent, d'acord amb les possibilitats socials i culturals de cada persona. Aquestes habilitats actuen com a enllaç entre els factors que motiven el coneixement, les actituds i els valors; promouen que es generin factors de protecció davant de problemes psicosocials derivats de l'entorn; i ajuden a saber com fer front a les exigències i els desafiaments que la vida planteja.

S'identifiquen tres classes d'habilitats: a) les socials o interpersonals, com la comunicació assertiva o l'empatia; b) les cognitives, com la presa de decisions o el pensament crític, i c) les habilitats per al maneig de les emocions, com l'estrès.

Les habilitats per a la vida són, com a estratègia de promoció de la salut, una línia de treball de l'Organització Mundial de la Salut (OMS), que a la dècada del 1990 va començar a difondre materials pedagògics dissenyats per promoure aquestes habilitats en els centres educatius.

Des d'aleshores, l'evidència científica ha assenyalat que l'ensenyament i l'aprenentatge d'aquestes habilitats són eines més eficaces per promoure el desenvolupament de les persones. De fet, l'OMS sosté que els programes dissenyats amb la intenció que els adolescents adquireixin habilitats per a una vida saludable, a més d'evitar el tabaquisme, milloren les relacions amb els professors i el rendiment acadèmic i disminueixen les faltes d'assistència al centre educatiu. A més, fins i tot s'ha demostrat que aquestes habilitats són un element mediador molt útil en les conductes problemàtiques.

Així, des de l'enfocament de promoció de la salut, les habilitats per a la vida incideixen en els determinants de la salut: les circumstàncies en què les persones neixen, creixen, viuen, treballen i envelleixen —amb inclusió del sistema de salut, les polítiques, la repartició del poder i els recursos— i afavoreixen que les persones siguin capaces de triar maneres de vida saludables i un benestar físic, social i psicològic òptim. Així, per exemple, contribueixen, entre altres aspectes, a millorar l'entorn, a interactuar amb els semblants i a adquirir bones pràctiques d'alimentació i d'activitat física.

Segons l'OMS, les habilitats per a la vida diària són les següents:

1. **Autoconeixement.** És la capacitat de conèixer-se, de saber amb quines fortaleces, debilitats, actituds, valors i recursos personals i socials es compta per a la vida i per enfrontar-se a l'adversitat. És descobrir allò que es vol i allò que no es vol.
2. **Maneig d'emocions i sentiments.** L'habilitat per explorar les emocions pròpies i saber com gestionar-les influeix en el comportament de les persones. Les més difícils de manejar, com la ira i la violència, poden tenir resultats nocius per a la salut, sobretot en els més joves.
3. **Maneig de la tensió i l'estrès.** És l'habilitat de reconèixer les circumstàncies de la vida que causen estrès, per tal d'afrontar-les des d'una òptica constructiva i eliminar-les o reduir-les d'una manera saludable.
4. **Comunicació assertiva.** És la capacitat d'expressar amb claredat allò que es pensa, se sent o es necessita, autoafirmant els propis drets, sense deixar-se manipular i sense manipular els altres. És la forma de comunicació més eficient.
5. **Empatia.** És l'habilitat per imaginar com és la vida d'una altra persona i què sent, i per posar-se en el seu lloc per comprendre millor les seves reaccions, emocions i opinions. Tenir empatia ajuda a acceptar la diversitat i millora les relacions interpersonals. En l'empatia també hi intervenen les emocions pròpies: si se sent allò que senten els altres és perquè es comparteixen sentiments.
6. **Relacions interpersonals.** Capacitat d'establir i mantenir relacions interpersonals per interactuar d'una manera positiva amb les persones de l'entorn —sobretot el familiar— i, alhora, per posar fi a les relacions que siguin tòxiques, és a dir, que bloquegin el creixement personal.
7. **Maneig de conflictes.** El repte després d'acceptar que el conflicte forma part de la condició humana consisteix a desenvolupar estratègies constructives; és a dir, que ajudin a gestionar

els conflictes, de manera que esdevinguin un estímul per al desenvolupament i afavoreixin el canvi i el creixement personal. Als joves, aquesta habilitat els ajuda a reduir l'ansietat.

8. **Presa de decisions.** L'habilitat d'escollir ajuda a avaluar les possibilitats i a tenir en compte les conseqüències associades a eleccions, tant pel que fa a un mateix com a les persones de l'entorn.
9. **Pensament creatiu.** Per prendre decisions i solucionar conflictes cal explorar totes les alternatives i conseqüències, més enllà de la pròpia experiència personal.
10. **Pensament crític.** És l'habilitat que permet analitzar d'una manera objectiva la informació disponible, juntament amb l'experiència, per arribar a conclusions pròpies. Això ajuda els més joves a reconèixer quins factors —com ara els mitjans de comunicació o el grup d'iguals— influeixen en el seu comportament.

L'enfocament d'habilitats per a la vida aposta per un desenvolupament humà orientat a aprendre a viure i a fer front als reptes que planteja la vida, així com a construir possibilitats amb els altres i per a tothom. En tots els moments del cicle vital i en tots els contextos, els éssers humans poden enfortir les seves potencialitats, sembrar il·lusió i connectar-se amb esperança pel que fa a allò que es pot aconseguir amb l'existència individual i col·lectiva. Pensar en el desenvolupament humà es relaciona amb diversos conceptes, com ara l'equitat, les potencialitats, el bon viure i la qualitat de vida.

CONCEPTES CLAU

- La salut es construeix al llarg de la vida. La promoció de la salut és el procés que permet a les persones incrementar el control sobre la seva salut per millorar-la.
- L'alfabetització per a la salut incorpora les habilitats cognitives i socials que determinen la motivació i la capacitat de les persones per accedir a informació i comprendre-la i utilitzar-la d'una manera tal que promogui i mantingui una bona salut.
- Els actius per a la salut es defineixen com qualsevol factor o recurs que potenciï la capacitat de les persones, les comunitats i les poblacions per mantenir la salut i el benestar.
- Les habilitats per a la vida són les destreses que permeten millorar la capacitat per viure una vida més sana.

Capítol 3

L'empoderament juvenil

Un cop revisada la configuració del concepte d'empoderament i els paradigmes i models que l'han emprat i l'han dotat de contingut, ha arribat l'hora de concretar en què consisteix l'empoderament juvenil, quin abast té aquest terme i on, quan i com es pot afavorir o potenciar.

3.1.

Revisió de les definicions d'empoderament juvenil

Les diverses definicions d'*empoderament juvenil* recullen diferents enfocaments que, d'una manera aïllada, connectada o interrelacionada, contribueixen a configurar maneres més o menys diferenciades d'entendre aquest concepte (Úcar-Martínez, Jiménez-Morales, Soler-Masó i Trilla-Bernet, 2017). No es tracta de perspectives excloents. De fet, a la majoria de les concepcions dels autors hi apareixen interrelacionades. El recull d'enfocaments que ara presentem obeeix a la voluntat d'identificar els principals elements que intervenen en els processos d'empoderament juvenil, i segueix la proposta dels autors abans esmentats.

- a) **L'enfocament de creixement i benestar personal.** Alguns autors conceben l'empoderament juvenil des d'una perspectiva eminentment personal (Russell *et al.*, 2009), en què el benestar i el reforçament de l'autoestima són elements fonamentals perquè reverteixen en la millora relacional i de la comunitat. Luttrell *et al.* (2009) sostenen que, en l'accepció d'empoderament juvenil interpretada com a resultat o procés es pot establir una graduació de l'empoderament en què el primer element és el grau de benestar que suposa la satisfacció de les necessitats bàsiques.

Kaplan *et al.* (2009) han centrat l'estudi sobre l'empoderament juvenil en set àrees programàtiques que s'emmarquen en el concepte de *benestar i creixement*. Aquestes àrees s'han identificat en institucions que es fan càrrec de nens i adolescents que no poden ser atesos per les seves famílies perquè provenen d'entorns desfavorits. Segons Travis i Bowman, l'assoliment del benestar personal ajudaria que els joves «no longer feel victimized, no longer perceive they are at the mercy of continued adversity» (2012, p. 459). La consecució del desenvolupament del seu potencial s'aconseguiria mitjançant millores en l'autoestima, la resiliència, el creixement, la pertinença a una comunitat i el canvi social positiu.

- b) **L'enfocament relacional.** Sembla que la interpretació del concepte d'empoderament relacional (Russell *et al.*, 2009) —també anomenat empoderament interpersonal (Wong, 2008)— difereix segons que es tracti de joves o de persones adultes. Determinades experiències assenyalen un grau d'empoderament mutu més elevat entre els joves i la necessitat de revisar els punts de vista oposats que manifesten. En aquest sentit, s'apunta a un canvi en el tracte jove-adult i en la millora de l'autopercepció per part del jove a partir de la seva implicació en la comunitat i de la sensació que el poder entre jove i adult és compartit.

Diversos estudis destaquen el terme *adulthood* per referir-se a conductes en què s'assumeix tàcitament que els adults són millors que els joves i, per tant, que els primers poden actuar sense el consentiment dels segons. La proposta d'una relació horitzontal entre el jove i l'adult suavitzaria aquesta convenció indesitjable per a l'apoderament dels joves.

El desenvolupament òptim del jove en l'entorn en què l'adult té un paper principal és indissociable d'una bona relació entre tots els elements que el configuren. L'harmonia d'aquest entorn facilita l'anomenat *desenvolupament juvenil positiu* i depèn, també, de la resta de dimensions que afecten l'empoderament juvenil, com ara l'autoestima, el desenvolupament d'habilitats, les competències socials, el caràcter, el sistema de cura, les relacions de suport i l'habilitat del mentor.

- c) **L'enfocament capacitador.** Inclou l'adquisició de competències, però també la condició de participar i d'involucrar-se en el canvi. Des d'aquesta perspectiva, cal assenyalar diversos indicadors, com l'autoeficàcia, el pensament crític, la consciència sociopolítica i la convicció de poder influir en la transformació del món. Autors com ara Pearrow (2008) o Jennings et al. (2008) destaquen, en el marc d'aquesta dimensió, els factors següents: seguretat i un entorn de suport acollidor, una participació significativa i compromís, un poder compartit, una reflexió crítica, fites de canvi sociopolític i una orientació individual i comunitària.

Diversos autors consideren que un enfocament participatiu adequat és un mecanisme d'empoderament, tant durant el procés de capacitat —mitjançant un programa o a través de vivències— com després dels resultats (Gong i Wright, 2007). En aquest àmbit, cal destacar el rol clau que té la pedagogia, així com les noves metodologies didàctiques. Es referencien les tesis alliberadores de Paulo Freire, en què s'assimila *saber* amb *poder* i s'emfatitza la importància del coneixement per al desenvolupament personal.

- d) **L'enfocament polític.** L'enllaç amb la política apareix en la conceptualització de l'empoderament juvenil des de dues perspectives. En la primera, com a adquisició d'un espai de decisió i d'entrada o influència en determinades institucions. En la segona, com a programa de creixement i suport impulsat des dels aparells del govern. La vinculació de l'empoderament juvenil amb la política remet a la presa de poder per aconseguir establir relacions horitzontals.
- e) **L'enfocament transformador.** L'empoderament juvenil s'assimila al desenvolupament d'habilitats per al canvi social (Wagaman, 2011). Aquesta concepció, inspirada en el model teòric del *critical youth empowerment* (Jennings et al., 2009), posa l'accent en la connexió entre la reflexió crítica i l'acció significativa, i inclou un component d'acció social que es dirigeix a les causes profundes dels problemes (canvi dels sistemes, institucions, valors, normes i pràctiques). D'acord amb aquest model, «empowerment is the process by which adolescents develop the consciousness and skills necessary to envision social change and understand their role in that change» (Wagaman, 2011: 284).

Des d'aquesta mirada, l'empoderament juvenil s'entén com una confrontació amb les normes i les jerarquies per tal de millorar l'ordre social i democràtic i, alhora, per aconseguir un canvi substancial en l'entorn del jove (Stanton-Salazar, 2010). L'aspecte de l'opressió —amb relació també a les idees de Freire— apareix d'una manera molt manifesta en diversos estudis sobre empoderament juvenil. El jove empoderat es descriu per negació de l'oprimit, ja que no s'identifica com a víctima de les adversitats i utilitza el seu potencial per accedir als recursos socials d'una manera igualitària.

- f) **L'enfocament emancipador.** L'empoderament suposa, alhora, crear i donar suport a les condicions que permeten que els joves puguin actuar en nom seu i d'acord amb els seus termes i no pas sota la direcció d'altres. Aquesta autoeficàcia (*self-efficacy*) s'entén com un procés actitudinal, estructural i cultural a través del qual els joves adquireixen habilitat, autoritat i confiança per prendre decisions i generar canvis en les seves vides i en les d'altres persones (Hope, 2012; Gervais, 2011). És un aspecte que alguns autors tendeixen a identificar amb dinàmiques liberals perquè presenta una dimensió més individualista. Així mateix, engloba el concepte d'*aprenentatge* de l'autocontrol per gestionar les crisis, assumir compromisos i mitigar l'alienació sense la direcció dels altres.

ACTIVITAT 12.**REVISIÓ DE DOCUMENTS I TEXTOS SOCIOEDUCATIUS**

Descripció: Revisa el sentit i l'enfocament de l'empoderament que predomina en alguns documents socioeducatius a partir dels enfocaments descrits anteriorment. Pots consultar legislació, projectes educatius o materials formatius. Trobaràs aquest material a internet. Fes servir paraules clau com ara «projecte empoderament juvenil», «programa empoderament juvenil», «acció empoderar joves», etc. Encara que els enfocaments es combinen, és possible que en vegis algun que predomina. Extreu les teves conclusions sobre els enfocaments més habituals en l'ús d'aquest terme.

Per saber-ne més:

Úcar-Martínez, X., Jiménez-Morales, M., Soler-Masó, P. i Trilla-Bernet, J. (2017). Exploring the conceptualization and research of empowerment in the field of youth, *International Journal of Adolescence and Youth*, 22 (4): 405 418.

Disponible a: <https://doi.org/10.1080/02673843.2016.1209120>

3.2.

Conceptualització de l'empoderament juvenil

L'empoderament, com a procés o resultat, sempre és l'efecte o la conseqüència d'una interacció, més o menys negociada, entre les capacitats d'acció d'una persona, d'un grup o d'una comunitat i les opcions que proveeix el medi físic i sociocultural en què es desenvolupen les seves vides.

Pel que fa a l'empoderament juvenil, les escasses especificacions respecte al concepte general suggereixen la necessitat d'un estudi més profund, detallat i comparat de les maneres en què aquest es produeix a la joventut. Per poder comprendre'l en profunditat, sembla necessari, en primer lloc, emfasitzar la singularitat d'aquest tipus d'empoderament que, ateses les característiques especials del col·lectiu juvenil, manifesta trets diferencials respecte del que es produeix en el món dels adults. També en aquest cas, els autors estan d'acord que el terme es refereix, en termes generals, al creixement eficient del jove per mitjà de la superació de determinades situacions a través de l'adquisició de competències.

L'abundant literatura dedicada al desenvolupament positiu del jove fa pensar que les investigacions empíriques amb col·lectius juvenils han servit com a experiències dirigides no únicament a comprendre el concepte sinó, sobretot, a especificar-lo en l'àmbit de la joventut. L'empoderament sempre hi ha apareix assimilat a idees com ara el lideratge, l'autoeficàcia, el benestar personal i la participació. Alhora, i com a tret distintiu respecte de l'accepció global, s'assenyala la importància de l'empoderament juvenil com a contestació a les dinàmiques generades per l'adultisme.

És especialment descriptiu de l'empoderament juvenil el desplegament de propostes que tenen a veure amb l'accepció política del terme. Hi ha força literatura que s'esforça per caracteritzar-lo des d'aquesta perspectiva: les diverses maneres que tenen els joves per accedir al poder; les dinàmiques de capacitat que es desenvolupen específicament per ajudar-los en aquest accés, i, finalment, les formes de relació amb les persones adultes, atès que aquestes són responsables de l'habilitació emocional, educativa i participativa dels joves.

Cal apuntar que la major part de la literatura acadèmica sobre l'empoderament analitzada continua citant com a punt teòric de partida la definició fundadora de Zimmerman (1995, 2000; Perkins i Zimmerman, 1995), la qual afirma que les experiències que empoderen són les que permeten connectar els mateixos objectius amb les accions necessàries per aconseguir-los, de manera que es guanyi més accés i control sobre els recursos i es pugui influir en les decisions que afecten la pròpia vida.

ACTIVITAT 13.

DEFINICIÓ D'EMPODERAMENT JUVENIL

Llegeix atentament el punt 2, «Una propuesta conceptual sobre el empoderamiento», (pp. 21 - 23) de l'article següent:

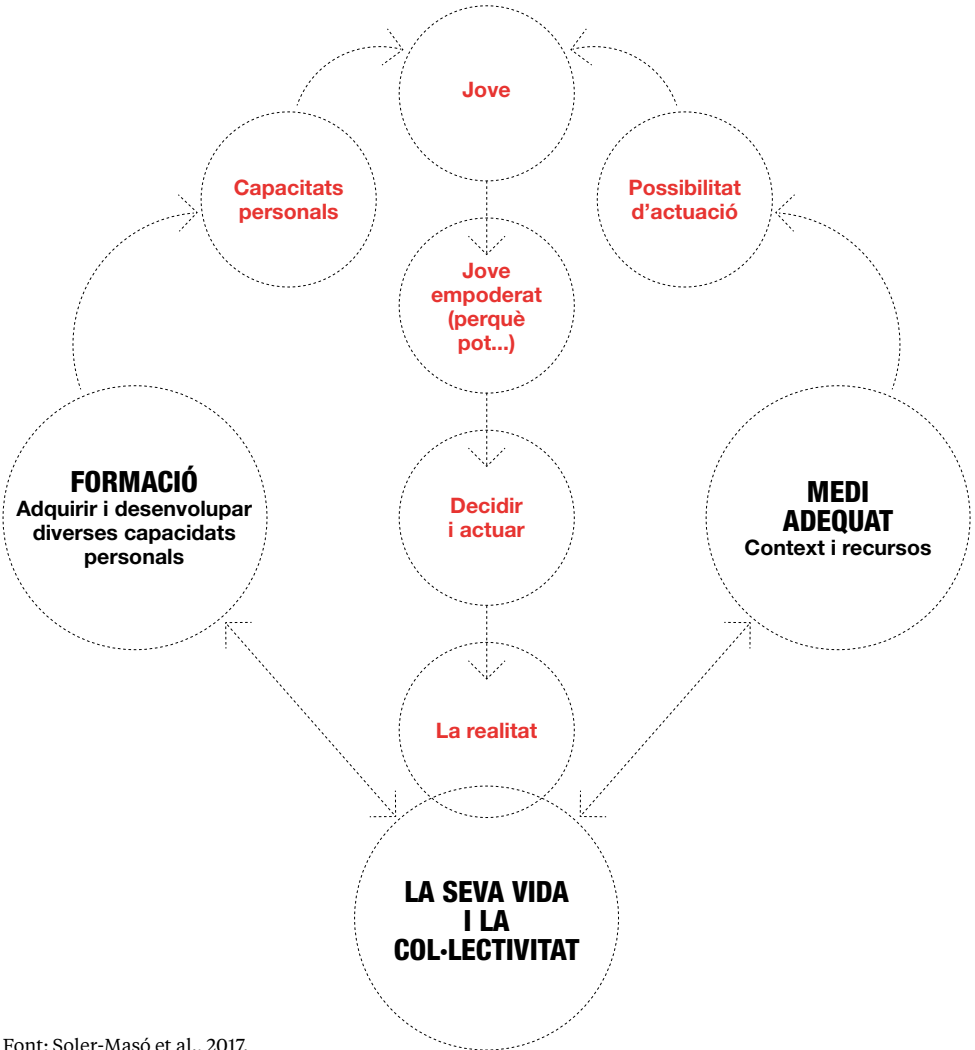
Soler-Masó, P., Trilla-Bernet, J., Jiménez-Morales, M. i Úcar-Martínez, X. (2017). La construcción de un modelo pedagógico del empoderamiento juvenil: espacios, momentos y procesos. *Pedagogía Social Revista Interuniversitaria*, 30: 19-33.

Disponible a: https://doi.org/10.7179/PSRI_2017.30.02

ACTIVITAT 14.

APROFUNDIR EN LES IMPLICACIONS DE LA DEFINICIÓ D'EMPODERAMENT JUVENIL

Primerament, revisa la definició d'empoderament presentada en l'activitat anterior i observa la representació següent:

Font: Soler-Masó et al., 2017.

- a) Identifica i anota situacions en què les persones joves:
- Tinguin dificultats per adquirir o desenvolupar les seves capacitats personals.
 - No tinguin un mitjà o context adequat en què les polítiques públiques afavoreixin l'exercici de les capacitats personals.
 - No prenguin decisions ni actuïn en les qüestions que els afecten.
 - Prenguin decisions, però no actuïn en conseqüència.
- b) Quines propostes concretes penses que es podrien formular en cada cas per millorar aquestes situacions?

Per saber-ne més

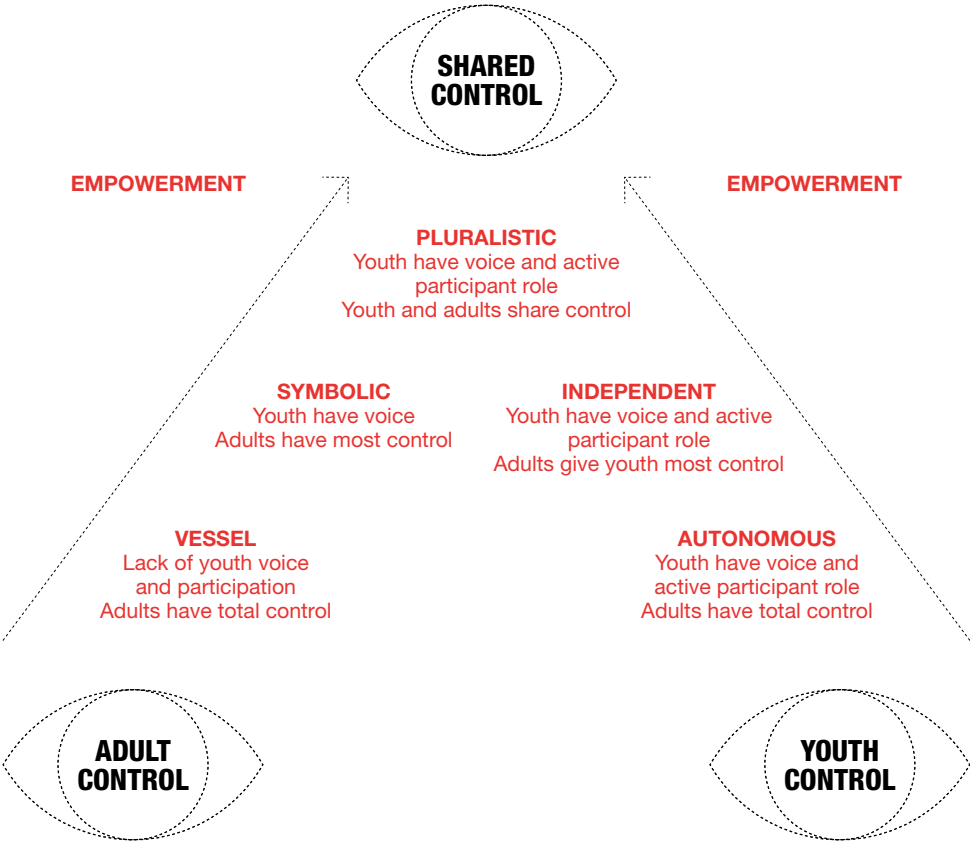
Soler-Maso, P.; Trilla-Bernet, J.; Jiménez-Morales, M.; Úcar-Martínez, X. (2017). La construcción de un modelo pedagógico del empoderamiento juvenil: espacios, momentos y procesos. *Pedagogía Social Revista Interuniversitaria*, 30: 19 33.
Disponible a: https://doi.org/10.7179/PSRI_2017.30.02

Per complementar la definició presentada és útil la proposta de piràmide de participació juvenil i empoderament que proposen Wong *et al.* (2010). És important recordar que empoderar els joves no implica necessàriament que aquests adquireixin molt de poder, sinó que es tracta de repartir o socialitzar millor el poder existent. El repte, doncs, és que tots aprenguem a compartir el poder existent i, en aquest sentit, és evident que hi ha alguns col·lectius més necessitats o mancats que d'altres.

La proposta de Wong *et al.* (2010) que presentem en la figura 5 ens permet reflexionar sobre aquest punt i posa de manifest algunes accions o estratègies en què el control està en mans dels adults, i d'altres en què s'afavoreix l'autonomia dels joves, de manera que se'ls cedeix el control.

FIGURA 5.
PIRÀMIDE DE PARTICIPACIÓ JUVENIL
I EMPODERAMENT

Font: Wong et al. (2010).

ACTIVITAT 15.**LA PIRÀMIDE DE PARTICIPACIÓ JUVENIL I EMPODERAMENT DE WONG, ZIMMERMAN I PARKER**

A partir de la piràmide de participació juvenil i empoderament de Wong et al. (2010) (figura 5), cerca exemples o pensa en situacions reals que puguis ubicar en cada una de les posicions de la piràmide. Analitza per a quines posicions és més difícil trobar exemples.

¿En quins casos recomanaries propostes pensades per a un control juvenil autònom?
Formula propostes concretes que permetin avançar cap a l'espai de control compartit.

Per saber-ne més

Cahill, H. i Dadvand, B. (2018). Re-conceptualising youth participation: A framework to inform action», *Children and Youth Services Review*, 95: 243 253.

Disponible a: <https://doi.org/10.1016/J.CHILDYOUTH.2018.11.001>

Fortunati, L. (2014). Media Between Power and Empowerment: Can We Resolve This Dilemma?, *The Information Society*, 30(3): 169 183.

Disponible a: <https://doi.org/10.1080/01972243.2014.896676>

Wong, N. T.; Zimmerman, M.; i Parker, E. (2010). A typology of youth participation and empowerment for child and adolescent health promotion, *American Journal of Community Psychology*, 46 (1 2): 100 114.

L'enfocament i concepció d'empoderament juvenil que es presenta aquí considera qualsevol procés d'empoderament com un procés educatiu, però no únicament això. Sense educació no hi pot haver empoderament; això no obstant, cal alguna cosa més. Tal com hem assenyalat abans, perquè es pugui decidir i actuar de manera conseqüent amb les decisions preses, cal que el context ho permeti. Somerville (1998) ja va especificar que per assolir l'empoderament calien diferents elements i processos, a més de l'educació. També esmentava altres elements, com la legislació, la mobilització de recursos i la transferència de poder. En aquest sentit, cal considerar que el medi, el context social i polític i la seva estructura i serveis són també un potent agent educatiu. En alguns casos aquest mitjà pot ser un bon aliat per promoure l'empoderament, però altres vegades la dificultat és, justament, trobar la manera d'evitar, contrarestar o eludir l'efecte d'aquest mitjà limitador, empobridor, acomodador o alienador.

Un mitjà que faciliti l'empoderament és aquell que permeti i incentivi el desenvolupament de les diferents capacitats que ens defineixen com a persones. Una educació empoderadora és aquella que compta, precisament, amb la creació de contextos i situacions educatives en què es faciliti i promogui l'exercici i desenvolupament de les diferents capacitats personals i hi contribueixi. Es completa així un cercle de diàleg i de relació dialèctica entre el subjecte i la col·lectivitat o context en què es viu, ja que tots dos són causa i efecte en el procés educatiu i incideixen directament en l'enfortiment i en l'autodeterminació que caracteritza l'empoderament.

3.3.

Les dimensions de l'empoderament juvenil

El projecte HEBE (www.projectehebe.com) parteix de nombroses investigacions i d'un treball de recerca i validació previ (Soler, Planas, Ciraso i Ribot, 2014). Formula una proposta d'anàlisi de l'empoderament en nou dimensions (Soler, Planas i Núñez, 2015; Planas i Úcar, 2022). Cadascuna d'aquestes dimensions aplega diferents àrees de desenvolupament que expliquen diferents capacitats i competències personals (*vegeu la taula 4*). Aquestes nou dimensions, alhora, es concreten en diferents indicadors que permeten identificar fins a quin punt els projectes, les accions o els serveis juvenils aborden aquestes capacitats i competències. D'aquesta manera es pretén, en la mesura del possible, proporcionar una orientació per al desenvolupament d'iniciatives que promoguin l'empoderament juvenil.

TAULA 4.
LES DIMENSIONS DE L'EMPODERAMENT JUVENIL

Dimensió	Indicadors
Autoestima És una actitud positiva cap a un mateix que permet apreciar-se i valorar-se.	Ser capaç d'afrontar situacions difícils o adverses. Conèixer les pròpies capacitats i reconèixer els propis límits. Estar satisfet amb un mateix. Sentir-se segur d'un mateix. Ser capaç de mostrar-se davant dels altres. Sentir-se reconegut pels altres.
Responsabilitat És la capacitat d'assumir i dur a terme les tasques encomanades i les decisions pròpies, acceptant les conseqüències que se'n derivin.	Assumir compromisos i tasques de forma voluntària i realista. Assumir les conseqüències de les pròpies decisions i actes.
Eficàcia És la capacitat d'assolir els objectius o efectes desitjats.	Ser capaç de prendre decisions per aconseguir els objectius. Ser metòdic i constant en la realització de les tasques. Aconseguir els objectius plantejats.
Capacitat crítica És la capacitat de formular arguments propis i de confrontar-los amb idees externes.	Ser capaç d'analitzar problemàtiques o situacions. Tenir un criteri propi en relació amb problemàtiques o situacions.

Dimensió	Indicadors
Autonomia És la capacitat de dotar-se d'objectius i normes pròpies de comportament que possibiliten prendre iniciatives, emprendre accions i autogestionar-les.	Tenir iniciativa. Capacitat d'escollir i actuar seguint les pròpies conviccions.
Treball en equip És la interacció d'un grup de persones que, de manera intencionada, col·laboren per aconseguir un objectiu comú.	Implicar-se en el treball en equip. Ser capaç d'exercir funcions de lideratge en el treball en equip. Ser capaç de comunicar-se. Ser capaç de negociar i consensuar.
Identitat comunitària És la consciència de compartir elements socioculturals amb un grup que s'identifica com a comunitat.	Compartir el patrimoni social i cultural de la comunitat. Identificar-se activament amb els processos cívics i associatius que es donen a la comunitat. Identificar com a propi l'espai públic i fer-ne ús.
Metaaprenentatges És la consciència del fet que s'aprèn a partir d'aprenentatges previs.	Tenir consciència d'haver adquirit o millorat els propis coneixements i capacitats. Haver desenvolupat la capacitat d'aprendre a aprendre. Tenir consciència del poder adquirit per actuar.
Participació Consisteix a ser part o prendre part en alguna cosa.	Implicar-se en accions o projectes col·lectius. Ser capaç d'influenciar el propi entorn.

3.4.

Espais, moments i processos per a l'empoderament juvenil

L'aportació realitzada per Soler et al. (2017) permet analitzar l'empoderament juvenil a partir d'una proposta d'espais, moments i processos que, com a anàlisi cartogràfica, ofereix l'oportunitat de classificar i estudiar l'aplicació pràctica d'aquest concepte.

Amb relació als espais d'empoderament juvenil es constata una àmplia diversitat de llocs d'empoderament que els joves poden experimentar en el procés de creixement i agència (*vegeu la taula 5*). Alguns dels espais presentats són específics per als joves o predominantment juvenils; d'altres són intergeneracionals. Pel que fa als primers, cal distingir entre els espais juvenils institucionals, perquè està establert que els seus membres o usuaris pertanyen a aquest segment d'edat, i els que corresponen a espais juvenils informals, majoritàriament freqüentats per joves, sense que això s'hagi establert formalment. A més a més, hi ha els espais intergeneracionals, també molt significatius per a l'empoderament dels joves, que comprenen, entre altres, la família, l'àmbit laboral i nombroses institucions i equipaments culturals.

TAULA 5.
ESPAIS D'EMPODERAMENT JUVENIL

Espais específicament juvenils / espais intergeneracionals
Espais institucionalitzats / espais no institucionalitzats
• Institucions educatives formals: universitats, centres educatius de secundària, etc. • Institucions educatives no formals o d'educació social: moviments i centres d'educació en el lleure, institucions i serveis d'educació social especialitzada, etc. • Associacions polítiques, ciutadanes, religioses, etc.: partits polítics, moviments socials, ONG i confessions religioses, per exemple. • Altres institucions i equipaments culturals, socials, cívics, esportius, etc.: museus, biblioteques, centres cívics, casals de joves i clubs esportius, per exemple. • Centres i locals comercials i recreatius: bars, pubs, discoteques, etc. • Espais ciutadans públics: el carrer, parcs, equipaments esportius oberts, etc. • L'àmbit familiar. • L'àmbit laboral. • L'espai virtual, les TIC i els mitjans de comunicació.

Font: elaboració pròpia a partir de Soler et al. (2017).

L'estudi realitzat per Agud-Morell, Ciraso-Calí, Pineda-Herrero i Soler-Masó (2017) amb una mostra de 890 joves confirma que els contextos més propers —com la família d'origen i les relacions d'amistat— són els més valorats pels joves. Alhora, els joves que han tingut l'oportunitat de freqüentar associacions de temps lliure atribueixen a aquests espais un impacte molt elevat en el seu empoderament, gairebé equivalent al de la família. També es posa de manifest el valor dels espais relacionals, laborals i de participació, més enllà dels espais d'educació formal, i la importància de potenciar la participació en espais d'oci —com les associacions esportives, els grups d'educació en el temps lliure i les ONG— per afavorir la presa de decisions autònomes i conscients.

Pel que fa als moments d'empoderament juvenil, l'anàlisi permet considerar diferents marcs temporals a l'hora d'analitzar l'impacte del temps en l'empoderament (*vegeu la taula 6*). Ens convida a pensar en diferents factors que probablement incideixen en el desenvolupament del procés i el condicionen. Podem tenir presents qüestions del cicle vital, aspectes de la vida quotidiana i situacions o vivències personals, o bé considerar els moments o períodes socials que els toca viure. Totes aquestes dimensions poden aportar informació rellevant i contribueixen a analitzar el model pedagògic sobre l'empoderament juvenil.

TAULA 6. **ELS MOMENTS D'EMPODERAMENT JUVENIL**

Les etapes del cicle vital i subperíodes (si escau) dins de cada etapa

- Infància (fins als 12 anys)
- Adolescència (12 16 anys)
- Joventut (16 20 anys, 20 25 anys i 26 30 anys)

Moments o períodes regulars de la vida quotidiana que puguin ser particularment significatius amb relació a l'empoderament juvenil

- La nit
- L'hora de tornar a casa per als adolescents
- L'autonomia del cap de setmana o dels períodes de vacances, etc.

Moments, situacions, períodes o vivències personals excepcionals o puntuals que puguin ser especialment significatius per a l'empoderament juvenil

- Crisis existencials, estats depressius o eufòrics, sentiment de fracàs
- Estats de malaltia i convalescència
- Trobar-se a l'atur
- La primera parella
- El moment d'emancipar-se econòmicament i d'abandonar la residència familiar
- Altres *critical events*

Èpoques, moments o períodes socials que puguin tenir una rellevància especial per a l'empoderament juvenil

- Èpoques de crisis econòmiques
- Períodes revolucionaris o de canvi social i polític

Font: elaboració pròpia a partir de Soler et al. (2017).

Agud-Morell et al. (2017) conclouen que, segons els mateixos joves, emancipar-se (anar a viure sol, amb amics o en parella) o tenir una experiència internacional són les vivències considerades més empoderadores. D'altra banda, entre les vivències menys valorades hi ha els fracassos professionals, esportius, culturals o artístics, quedar-se sense feina, patir una malaltia greu o fer pública l'orientació sexual; això suggereix la necessitat d'aprofundir en els treballs sobre la resiliència dels joves i la seva capacitat de superació com a factor d'empoderament. També es constata una evolució progressiva entre els 19 i els 25 anys, no sempre lineal. L'increment més significatiu en la formació i el desenvolupament de capacitats s'aconsegueix en l'etapa vital dels 24 anys. En canvi, l'aplicació d'aquestes capacitats per actuar autònomament no varia significativament en funció de l'edat després dels 19 anys. Tot això ens permet concloure, d'acord amb el model pedagògic, que la formació no és suficient per si sola per garantir l'empoderament, ja que cal que el context permeti i faciliti l'aplicació de les capacitats adquirides.

Amb relació als processos d'empoderament, es pot considerar una primera classificació molt inicial de processos habituals a l'hora de promoure l'empoderament entre els joves (*vegeu la taula 7*).

TAULA 7.

ELS PROCESSOS D'EMPODERAMENT JUVENIL

Processos d'escala macro: l'empoderament en les polítiques de joventut

- Impulsar la perspectiva educadora com a element central de les polítiques de joventut
- Possibilitar l'exercici real dels drets reconeguts
- Afavorir l'autonomia i la independència i el principi de subsidiarietat

Processos d'escala meso: l'empoderament juvenil a través de grups i institucions

- Programes oberts que estimulin la creativitat i la llibertat
- Programes que contribueixin a la presa de consciència
- Tècniques específiques per a l'empoderament

Processos d'escala micro: maneres d'actuar en les relacions personals

- Relacions basades en la confiança
- Aprenentatge fent, actuant
- Presència/absència d'adult

Font: elaboració pròpia a partir de Soler et al., (2017).

Cadascun dels elements de la classificació presentada mereixeria una extensa justificació,

explicació i exemplificació. Les polítiques de joventut han —o haurien— de considerar els recursos, serveis i programes que permetin l'exercici real dels drets juvenils i que afavoreixin les condicions òptimes per al desenvolupament ple de les capacitats dels joves. Alhora, els programes, serveis i recursos que concreten aquestes polítiques haurien de tenir plantejaments i projectes específics en què els joves ocupin la centralitat i siguin subjectes actius, protagonistes i agents principals de la transformació. Finalment, a escala *micro*, caldria assegurar una acció correcta i justa per part dels professionals del treball amb joves.

ACTIVITAT 16.

L'ON, EL QUAN I EL COM DE L'EMPODERAMENT JUVENIL

- Revisa detingudament les taules 5, 6 i 7 sobre els espais, moments i processos d'empoderament juvenil que hem presentat en aquest apartat.
- Completa l'anàlisi amb la lectura del text comprès entre les pàgines 23 i 29 (sobre l'on, el quan i el com de l'empoderament juvenil) de l'article següent:
Soler-Masó, P., Trilla-Bernet, J., Jiménez-Morales, M. i Úcar-Martínez, X. (2017). La construcción de un modelo pedagógico del empoderamiento juvenil: espacios, momentos y procesos. *Pedagogía Social Revista Interuniversitaria*, 30: 19-33.
Disponible a: https://doi.org/10.7179/PSRI_2017.30.02
- Identifica, en la teva trajectòria personal, espais, moments i processos que hagin potenciat el teu procés d'empoderament.

Per saber-ne més

Agud-Morell, I., Ciraso-Calí, A., Pineda-Herrero, P. i Soler-Masó, P. (2017). Percepción de los jóvenes sobre los espacios y momentos en su proceso de empoderamiento. Una aproximación cuantitativa. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 30, 51-66.

Disponible a: https://doi.org/10.7179/PSRI_2017.30.04

Llena-Berñe, A., Agud-Morell, I., Páez de la Torre, S. i Vila Mumbrú, C. (2017). Explorando momentos clave para el empoderamiento de jóvenes a partir de sus relatos, *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 30, 81-94. Disponible a: https://doi.org/10.7179/psri_2017.30.06

Pineda-Herrero, P., Agud-Morell, I., Ciraso-Calí, A. i Soler-Masó, P. (2018). In Their Own Words: Elements of Youth Empowerment in Spain. *Journal of Social Service Research*, 44 (5), 601-613. Disponible a: <https://doi.org/10.1080/01488376.2018.1476290>

La complexitat del terme *empoderament* i la seva versatilitat d'ús en contextos disciplinaris

diversos i en el mateix àmbit de la vida quotidiana fan que tant la seva operativització per al treball socioeducatiu com l'avaluació dels seus resultats en els joves siguin molt problemàtiques. La proposta de models, recursos i instruments és fonamental per ajudar i orientar els professionals de l'educació en les seves tasques d'acompanyament. Aquests recursos poden fomentar la reflexió sobre la pràctica, contribuir a perfeccionar els projectes i pràctiques socioeducatives i, alhora, ajudar a transformar i millorar les persones, els grups i les comunitats.

L'empoderament de la joventut requereix professionals de l'acció socioeducativa empoderats, conscients de les limitacions i possibilitats del sistema polític, econòmic i social, i de l'encàrrec i les funcions que se'ls atribueix. Això vol dir que calen espais i temps per a la reflexió sobre la pràctica i l'acció. Espais de diàleg, de creació i de confrontació dels discursos i les pràctiques que construeixen els programes i serveis juvenils. Des d'aquesta posició, el model pedagògic d'empoderament juvenil s'emmarca en una pedagogia de l'elecció que acompanya els joves en el seu creixement i els proporciona les eines i l'entorn perquè cadascun d'ells, en el marc de la comunitat, pugui decidir i actuar d'acord amb el seu propi projecte (Úcar, Soler-Masó i Planas-Lladó, 2020).

CONCEPTES CLAU

- Els enfocaments predominants davant les diferents definicions d'*empoderament juvenil* són l'enfocament de creixement i benestar personal, el relacional, el capacitador, el polític, el transformador i l'emancipador. Són enfocaments que, d'una manera aïllada, connectada o interrelacionada, contribueixen a configurar formes més o menys diferenciades d'entendre el concepte.
- L'empoderament juvenil es concep com el procés que incrementa les possibilitats que una persona pugui decidir i actuar d'una manera conseqüent amb relació a tot allò que afecta la seva pròpia vida, pugui participar en la presa de decisions i pugui intervenir d'una manera compartida i responsable en allò que afecta la col·lectivitat de què forma part.
- L'empoderament juvenil es pot analitzar a partir de les nou dimensions següents: autoestima, responsabilitat, eficàcia, capacitat crítica, autonomia, treball en equip, identitat comunitària, metaaprenentatges i participació. Cadascuna d'aquestes dimensions d'empoderament juvenil ofereix aspectes i reptes a partir dels quals es pot plantejar l'acció amb joves.
- El model pedagògic de l'empoderament juvenil presenta una anàlisi dels espais, moments i processos que faciliten aquest procés. Cadascun d'aquests eixos va acompanyat de pautes i orientacions que es poden tenir en compte en l'acció socioeducativa amb joves.

Capítol 4

Recursos i eines per a l'empoderament juvenil

En aquest capítol es recullen 15 recursos i eines (guies, instruments, aplicatius, etc.) que amb més o menys intencionalitat i intensitat, ajuden a l'empoderament juvenil i fan aportacions útils per aquells projectes juvenils que vulguin incidir en l'empoderament de les persones joves. El recull inclou recursos i eines tant de territori espanyol com francès.

Recurs

01

Som-hi!, del programa sigues tu

Actors / Destinatari

Alumnat i professorat d'educació secundària obligatòria (ESO)

Gestors

Dipsalut - Organisme de Salut Pública de la Diputació de Girona

Any de creació

-

Col·laboradors

Fundació Catalana de l'Esplai (Fundesplai)

Paraules clau

Addiccions; sexualitat-afectivitat; convivència; participació.

Enllaç

Dipsalut

Disponible a:

<https://scur.cat/27KFJJ>

Contacte

info@siguestu.cat

Resum

Es tracta d'un recurs educatiu —del programa Sigues tu. Eines i actius per a la salut— orientat a l'alumnat de secundària. A partir d'històries curtes protagonitzades per un grup de cinc adolescents, es treballen les habilitats per a la vida i quatre temàtiques relatives a la salut: addiccions, sexualitat-afectivitat, convivència i participació.

Les vivències dels protagonistes conviden a reflexionar sobre la importància de respectar-se a un mateix i als altres; saber prendre decisions; afrontar els desafiaments de manera positiva; gestionar les tensions; reivindicar els drets i complir amb els deures, o mantenir el criteri propi enfront de les pressions del grup. També serveixen per abordar qüestions com ara el consum de tabac, alcohol i altres drogues, les relacions afectives, la discriminació o la participació social.

Recurs

02

Pantallas amigas

Actors / Destinatari

Ciudadania digital

Gestors

Pantallas Amigas

Any de creació

2004

Col·laboradors

-

Paraules clau

Xarxes socials segures; ús segur i saludable de les TIC.

Enllaç

Pantallas Amigas

Disponible a:

<https://scur.cat/9JKXP2>

Contacte

Pantallas Amigas: info@pantallasamigas.net

Resum

És una iniciativa perquè infants i adolescents aprenguin a utilitzar Internet i altres tecnologies de la informació i la comunicació (eines TIC) de manera segura i saludable, i per aconseguir una ciutadania digital responsable.

L'enfocament d'habilitats per a la vida de Pantallas Amigas permet que els adolescents desenvolupin destreses i adquireixin les aptituds necessàries per al seu desenvolupament humà i perquè, mitjançant habilitats socials i interpersonal, cognitives i emocionals, puguin afrontar els reptes de la vida diària de manera efectiva. Les teories sobre el desenvolupament humà i les conductes de l'adolescent expliquen que aquestes habilitats específiques són essencials per a un desenvolupament saludable. Així mateix, les recerques han descobert que aquestes habilitats en concret són mediadores de conducta en l'adolescència.

Recurs

03

Guies de youthme: “Guía del taller de empoderamiento” i “Guía de formación de agentes de proximidad”

Actors / Destinataris

Joves immigrants

Gestors

Grup de recerca d'Infància i
Família en Ambients Multiculturals
(IFAM) de la Fundació Pere Tarrés -
Universitat Ramon Llull

Any de creació

2011

Finançament

Programa Daphne III de la Comissió
Europea

Paraules clau

YouthMe; vulnerabilitat social

Enllaç

Universitat Politècnica de València
Disponible a:
<https://scur.cat/FFP44M>

Contacte

Violeta Quiroga (directora del
projecte YouthMe i facilitadora)
i Ariadna Alonso (coordinadora i
facilitadora): info@grupifam.org

Resum

El document Itinerarios de empoderamiento para la transformación social. Experiencia grupal con jóvenes en contextos de vulnerabilidad social mediante el video, del grup de recerca IFAM, consta de dues parts: la Guía del taller de empoderamiento i la Guía de formación de agentes de proximidad Crossworkers.

Aquest document vol ajudar a difondre la metodologia de YouthMe (vegeu-la a la guia). Proporcionant als professionals idees per crear plataformes de construcció compartida i de trobada comunitària, pretén catalitzar el vincle entre adolescents i joves i la comunitat que els envolta. Concretament, pretén que el procés proposat en els itineraris ajudi els adolescents i els joves a desenvolupar la capacitat de vincular-se de manera constructiva mitjançant la recuperació de factors personals protectors i la capacitat de resiliència, mentre el grup va actuant com a dispositiu promotor de competències socioemocionals i d'habilitats comunicatives, la qual cosa suposa una millora de les seves relacions socials.

Recurs

04

Guia unfollow a les violències masclistes

Actors / Destinataris

Joves del CNJC / Joves usuaris d'entorns digitals

Gestors

Consell Nacional de la Joventut de Catalunya (CNJC)

Any de creació

2018

Col·laboradors

Candela, cooperativa d'acció comunitària i feminista, i Educació per a l'Acció Crítica (EdPAC), amb el suport de l'Institut Català de les Dones i l'Observatori Català de la Joventut

Paraules clau

Violència masclista; entorn digital

Enllaç

Consell Nacional de la Joventut de Catalunya

Disponible a:

<https://scur.cat/N2GC6C>

Contacte

CNJC: consell@cnjc.cat

Resum

La guia Unfollow a les violències masclistes és un recurs impulsat pel Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, amb la col·laboració de la cooperativa Candela i de l'entitat Educació per a l'Acció Crítica i amb el suport de l'Institut Català de les Dones i de l'Observatori Català de la Joventut.

Ofereix diverses eines per treballar la violència masclista en els entorns digitals, i presenta exemples quotidians de diverses violències en aquests entorns, així com exercicis per treballar la violència masclista, bones pràctiques i algunes definicions per conceptualitzar la temàtica.

Recurs

05

Rúbrica del projecte HEBE

Actors / Destinataris

Equips de projectes socioeducatius juvenils

Gestors

Universitat de Girona, Universitat Pompeu Fabra, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de Barcelona i Universitat Autònoma de Madrid

Any de creació

2018

Finançament

Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats del Govern d'Espanya

Paraules clau

Autoavaluació de l'empoderament juvenil; projectes socioeducatius.

Enllaç

La rúbrica del Projecte HEBE

Disponible a:

<https://scur.cat/EN9K0G>

Contacte

Pere Soler, hebe@udg.edu

Resum

La rúbrica del Projecte HEBE és una eina per a l'autoavaluació d'accions i de projectes socioeducatius d'empoderament juvenil. Pot resultar útil per avaluar els projectes d'empoderament juvenil i, també, per planificar i implementar processos socioeducatius que vulguin incidir en l'empoderament dels joves.

La proposta de rúbrica està formada per nou apartats, els quals es corresponen amb les nou dimensions que el Projecte HEBE ha construït i validat en relació amb l'empoderament juvenil: participació, responsabilitat, capacitat crítica, autoestima, metaaprenentatges, eficàcia, autonomia, identitat comunitària i treball en equip. Aquestes nou dimensions es concreten amb un total de 27 indicadors (vegeu-los a la rúbrica).

Recurs

06

Rúbrica salut jove

Actors / Destinatari

Adolescents i joves de centres d'educació secundària

Gestors

Grup de Recerca en Infància, Joventut i Comunitat (Liberi) de la Universitat de Girona

Any de creació

2020

Col·laboradors

ProspecTsaso (POCTEFA), Dipsalut, Ajuntament de Girona, Ajuntament de Celrà, Ajuntament de Salt, Ajuntament de Castell-Platja d'Aro, Ajuntament de Palafrugell, Serveis de Salut Integrats Baix Empordà, Agència Catalana de la Joventut, Agència de Salut Pública de Catalunya i Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya

Paraules clau

Autoavaluació; promoció de la salut.

Enllaç

Rúbrica Salut Jove

Disponible a:

<https://scur.cat/H8D4ML>

Contacte

anna.planas@udg.edu

Resum

La rúbrica Salut Jove és una eina que permet als centres d'educació secundària autoavaluar la seva promoció de la salut. Està formada per cinc àmbits (hàbits saludables; afectivitat i socialització; benestar emocional; seguretat i riscos, i situacions específiques de salut), que es poden autoavaluar a partir de diverses accions.

En la construcció de la rúbrica —impulsada per la Universitat de Girona i finançada pel projecte ProspecTsaso del Programa INTERREG V-A-Espanya-França-Andorra (POCTEFA)— hi van col·laborar l'Agència de Salut Pública de Catalunya, l'Agència Catalana de la Joventut i els Serveis Territorials a Girona del Departament d'Educació, i a més s'hi van implicar diversos ajuntaments i institucions de la demarcació de Girona: Dipsalut, Ajuntament de Girona, Ajuntament de Celrà, Ajuntament de Salt, Ajuntament de Castell-Platja d'Aro, Ajuntament de Palafrugell i Serveis de Salut Integrats Baix Empordà.

Recurs

07

Guía empoderamiento de jóvenes

Actors / Destinataris

Joves

Gestors

Red Acoge

Any de creació

2020

Finançament

Ministeri de Sanitat, Consum i Benestar Social del Govern d'Espanya

Paraules clau

Campanya i actuació; drets humans.

Enllaç

Guía Empoderamiento de jóvenes de Red Acoge
Disponible a:

<https://scur.cat/B9LK86>

Contacte

acoge@redacoge.org

Resum

La “Guía Empoderamiento de jóvenes. Nuevos agentes para el cambio”, de la Red Acoge, és una eina que recull una sèrie de dinàmiques i materials que, distribuïts en tres blocs, permeten treballar amb els joves (1) les emocions, (2) els drets humans i (3) la part de campanya i actuació.

Es tracta d'organitzar sessions amb grups de 10 joves aproximadament per fomentar la proactivitat, la independència, la innovació d'idees i, sobretot, la creativitat, amb què els joves forjaran els paradigmes d'una campanya final. El grup ha de triar un dret (el que considerin que més necessiten cobrir, sobre el qual vulguin fer més incidència o sobre el qual vulguin fer reflexionar) i han de preparar una campanya per tal que els seus iguals de la comunitat a la qual pertanyen reflexionin, es comprometin o actuïn respecte d'aquest dret.

Recurs

08

Guia emancipació

Actors / Destinataris

Joves extutelats o en procés d'emancipació

Gestors

Federació d'Entitats amb Projectes i Pisos Assistits (FEPA)

Any de creació

2016

Paraules clau

Joves extutelats; emancipació.

Enllaç

Guia Emancipació

Disponible a:

<https://scur.cat/2A85AL>

Contacte

info@fepa18.org

Resum

El web “Guia Emancipació” és un recurs que informa i acompanya els joves extutelats o en procés d'emancipació perquè s'empoderin. Aborda temàtiques com ara la formació, la salut, la gestió administrativa, la gestió d'ajudes econòmiques, el dret a l'habitatge o el temps lliure, entre d'altres.

La guia, interactiva i en format web, està pensada per a les comunitats autònomes de l'Aragó, les Balears i Catalunya. Ofereix diversos vídeos explicatius, enllaços directes a nombroses institucions, i també explicacions dels temes esmentats, que proporcionen informació del territori als joves i els ajuden a empoderar-se.

Recurs

09

Fem TEC!

Actors / Destinatari

Joves

Gestors

Diputació de Barcelona

Any de creació

-

Paraules clau

Emprenedoria; guies i tallers.

Enllaç

Fem TEC!

Disponible a:

<https://scur.cat/CEP8NJ>

Contacte

Oficina del Pla Jove

934 022 556

Resum

La plataforma “Fem TEC!” («Treballem l’emprenedoria a classe i al carrer») és un recurs que la Diputació de Barcelona ofereix als joves amb l’objectiu principal de difondre l’emprenedoria com a actitud vital, partint del reconeixement de l’educació no formal com a instrument per transmetre conceptes i valors i per capacitar els joves.

La proposta s’organitza en guies temàtiques. Cada guia i els tallers corresponents es presenten de manera que es poden utilitzar individualment, i fins i tot parcialment, aprofitant els recursos més adequats a cada situació, a cada grup de joves o segons l’interès de qui dinamitzi l’activitat. Així doncs, es poden seleccionar només aquells tallers o activitats que donin resposta a una necessitat concreta dels joves del grup.

Recurs

10

Forma joven

Actors / Destinataris

Joves adolescents

Gestors

Conselleria de Salut i Famílies de la Junta d'Andalusia

Any de creació

–

Paraules clau

Promoció de la salut; instruments d'avaluació

Enllaç

Forma Joven

Disponible a:

<https://scur.cat/JYBCLF>

Instrumentos para la evaluación de la salud mental y el desarrollo positivo adolescente y los activos que lo promueven

Disponible a:

<https://scur.cat/3KMJ9L>

Contacte

Formulari de contacte:

<https://scur.cat/5JC5B5>

Resum

“Forma Joven” és una estratègia de la comunitat autònoma d'Andalusia per acostar activitats de promoció de la salut i de prevenció dels riscos associats a la salut als entorns on conviuen adolescents i joves, i així ajudar-los a triar les opcions més saludables en relació amb els estils de vida. Ofereix una sèrie de recursos i d'instruments en diverses àrees: educació emocional, estils de vida saludable, sexualitat i relacions igualitàries, ús positiu de les TIC, prevenció del consum de drogues, etc.

Entre d'altres, cal destacar la guia “Instrumentos para la evaluación de la salud mental y el desarrollo positivo adolescente y los activos que lo promueven”, que ofereix als joves adolescents una recopilació d'escalas d'avaluació de diverses temàtiques, com ara autoestima, autoeficàcia generalitzada, satisfacció vital, habilitats socials, inclinació a iguals, planificació i presa de decisions, etc.

Recurs

11

Guia adolescentes, medios de comunicación y culturas colaborativas

Actors / Destinataris

Joves

Gestors

Universitat Pompeu Fabra (Carlos A. Scolari (ed)

Any de creació

2018

Finançament

Transliteracy. H2020 Research and Innovation Actions.

Paraules clau

Alfabetització en els mitjans de comunicació dels joves.

Enllaç

Universitat Pompeu Fabra
Disponible a:

<https://scur.cat/KYG9CP>

Transmedia Literacy

Disponible a:

<https://scur.cat/NPFK7M>

Resum

La guia “Adolescentes, medios de comunicación y culturas colaborativas”. Aprovechando las competencias transmedia de los jóvenes en el aula es trata de un libro que consta de dos parts. Una primera part més teòrica – en la que es parla sobre la recerca que s’ha fet sobre les competències transmedia, els mitjans i les plataformes entre els joves. I una segona part més pràctica, amb un seguit de fitxes didàctiques i activitats per treballar a l’aula amb els joves.

S’ha fet recerca de com es consumeixen, comparteixen i aprenen els joves en entorns digitals, i a partir d’aquí s’han identificat les competències i estratègies que s’han de tenir per ser competent digitalment i empoderat a les xarxes i en els mitjans.

La guia forma part del projecte Transmedia Literacy, una recerca interuniversitària, que compta amb la participació de diferents universitats d’arreu del món (d’Espanya, Finlàndia, Colòmbia, Itàlia, Regne Unit, Austràlia i Uruguay) i que pretén potenciar l’alfabetització transmedia dels i les joves.

Recurs

12

Dins i fora de la xarxa. Educac

Actors / Destinataris

Professorat i alumnat d'Educació
Secundària Obligatoria

Gestors

El Consell de l'Audiovisual de
Catalunya

Any de creació

2017

Col·laboradors

Departament d'Ensenyament de la
Generalitat de Catalunya

Paraules clau

Promoció de la salut; instruments
d'avaluació

Enllaç

EDUCAC.

Disponible a:

<https://scur.cat/5NANH6>

Contacte

educac@gencat.cat

Resum

El projecte “Dins i fora de la xarxa” forma part del eduCAC, un programa d'educació en comunicació que neix amb l'objectiu prioritari de promoure l'educació mediàtica en àmbits educatius formals i informals.

Aquest projecte busca la reflexió al voltant de recomanacions sobre l'ús d'internet en relació amb termes com la seguretat, els hàbits, els valors o la identitat digital. S'entén que no hi ha una sola manera correcta d'actuar amb les eines digitals, cadascú ha de trobar la seva. La finalitat és que cada jove aprengui a utilitzar-les coneixent tots els escenaris possibles i plantejant-se certes preguntes constantment. L'objectiu és que cada jove es plantegi si és i està de la mateixa manera dins i fora de la xarxa.

Recurs

13

Projecte philia Motxilla pedagògica

Actors / Destinataris

Formadors d'universitat i professionals del treball i de l'educació social que treballen amb joves acompanyats de protecció a la infància

Gestors

Institut de treball social Erasme

Col·laboradors

Institut Régional du Travail Social – Perpinyà, França, Association RETIS – Thonon-les-Bains, França, L'Association Laïque pour l'Éducation, la Formation, la Prévention et l'Autonomie (ALEFPA) – Toulouse, França, La Haute Ecole Bruxelles-Brabant (HE2B) – Brussel·les, Bèlgica, SOS Jeunes Quartier Libre – Brussel·les, Bèlgica, ISCTE IUL – Lisboa, Portugal, Qualificar Para Incluir (QPI) – Porto, Portugal, Universitat Alexandru Ioan Cuza de Iași (UAIC) – Iași, Romania, Salvat i Copiii – Iași, Romania, Evangelische Hochschule Berlin (EHB) – Berlín, Alemanya, Les jeunes Européens issus de la protection de l'enfance

Paraules clau

Alfabetització en els mitjans de comunicació dels joves.

Enllaç

Philia+

Disponible a:

<https://scur.cat/XYJ07L>

<https://scur.cat/HC4F09>

L'eina adequada per identificar la xarxa del jove:

<https://scur.cat/HNNEB4>

Contacte

contact@philiaplus.org

Resum

En el marc d'una convocatòria europea de projectes d'Erasmus+, l'Institut de Treball Social Erasmus i deu organitzacions de diversos països van dur a terme una Investigació d'Acció Col·laborativa en la qual van participar directament els formadors, els joves i els professionals interessats. El resultat? Un kit educatiu per formar als professionals per tal que puguin donar un millor suport als joves i desenvolupin el seu poder d'acció. En concret, l'objectiu és proporcionar als professionals de la formació en treball social eines per equipar als treballadors socials perquè puguin ajudar millor als nens i joves:

- A mobilitzar la seva xarxa de pertinença i suport.

- En la identificació i consecució de la seva pròpia visió de l'èxit.

Philia és el seu mètode d'Investigació d'Acció Col·laborativa (CAR). Tots els actors implicats en el projecte es consideren co-investigadors: professors-investigadors, però també estudiants de treball social, formadors, treballadors socials i joves atesos per institucions socials i mèdiques. L'articulació entre les teories i les pràctiques del treball social, alimentada pel coneixement dels joves i els professionals que viuen aquests problemes a diari, és el valor afegit del projecte Philia.

La Investigació d'Acció Col·laborativa es basa en l'enfocament DPA-PC, definit per Yann le Bossé. Aquest enfocament torna el poder a la persona que rep el suport, tenint en compte els seus coneixements teòrics i experiencials, la seva lògica i el que és important per a ella. Els mòduls de formació creats, per i amb els professionals socials i els joves interessats, estan disponibles en forma d'un kit educatiu gratuït i accessible. Reuneix lliçons, testimonis, teories i eines per formar els treballadors socials.

Aquest kit està destinat als formadors dels instituts o universitats de treball social i als professionals del treball social que ja han estat formats en l'enfocament DPA-PC. Sense el domini d'aquest mètode, la caixa d'eines perd el seu interès i significat.

Recurs

14

Dins i fora de la xarxa. Educac

Actors / Destinataris

Joves (genèric)

Gestors

Philippe Martin

Any de creació

2018

Institució

Institut National d'Études
Démographiques

Paraules clau

Promoció de la salut sexual

Enllaç

INED.
Disponible a:
shorturl.at/dS359

Contacte

Philippe Martin

Resum

El document és el resultat de la Tesi Doctoral de Philippe Martin, que té com a objectiu analitzar el concepte d'Educació entre parells (EP) de joves en salut sexual, observant la seva evolució i discutint les eines desplegades i les perspectives que poden proporcionar als joves les claus del seu empoderament. Segons el mateix autor, "La promoció de la salut sexual entre els joves és essencial per evitar o reduir la morbiditat i la mortalitat relacionades amb els comportaments sexuals de risc, però també per desenvolupar un enfocament holístic i positiu de la sexualitat. Per això, l'educació en salut sexual té com a objectiu desenvolupar els coneixements i les habilitats per adoptar comportaments favorables a llarg termini. Passar del coneixement a l'acció requereix un procés que pretén que el subjecte sigui l'actor del seu canvi, és a dir, de la seva capacitat de ser autònom. En aquest sentit, l'educació entre iguals (EP) és un enfocament educatiu que utilitza als companys per transmetre informació i destacar tipus de comportament i valors. El seu objectiu és millorar l'aprenentatge social i proporcionar un suport psicosocial valuós. La EPP en salut sexual situa als joves com a actors de la seva pròpia educació, promovent el seu apoderament, per i pels joves" (2018: 1).

Recurs

15

Projecte philia Motxilla pedagògica

Actors / Destinataris

Formadors i professionals del treball i l'educació social

Gestors

Projecte Philia

Any de creació

—

Finançament

Comissió Europea

Paraules clau

Enfocament DPA-PC

Enllaç

Erasme

Disponible a:

<https://vimeo.com/479755281>

Erasme

Disponible a: (en anglès)

<https://vimeo.com/479757742>

Full d'eines del DPA-PC:

<https://scur.cat/L6DKB2>

Contacte

Philia+

Resum

L'enfocament centrat en el desenvolupament del poder d'acció d'individus i col·lectius va ser creat per Yann le Bossé. És un enfocament d'intervenció social a través de l'acció: "El DPA-PC és un procés pel qual les persones, juntes o per separat, adquireixen una major possibilitat d'actuar sobre el que és important per a elles mateixes, els seus éssers estimats o el col·lectiu amb què s'identifiquen" (Yann le Bossé).

L'enfocament DPA-PC és un poder sobre un mateix, per reapropiar-se del que un és amb relació a si mateix i al context i, així, poder actuar sobre el món. Es tracta d'un marc d'anàlisi de la pràctica que es basa en diversos enfocaments de diferents disciplines (psicologia social, sociologia de la organització, sistèmica, etc.).

El recurs que es presenta és un vídeo explicatiu del DPA-PC i conté una fitxa amb exercicis pràctics.

ACTIVITAT 17.**LA RÚBRICA HEBE PER A AVALUAR
PROJECTES D'EMPODERAMENT JUVENIL**

Revisa la rúbrica HEBE per a l'empoderament juvenil:

<https://rubrica.projecteheber.com/ca>.

Familiaritza't amb el recurs electrònic. Registra't i accedeix a la documentació i les funcions completes de l'aplicatiu.

Omple les diferents rúbriques de cada indicador i de les nou dimensions a partir de l'avaluació d'un projecte concret adreçat a joves. Pots fer-ho a partir d'una entrevista a un educador/a o, en cas de tenir experiència professional en la intervenció socioeducativa amb joves, a partir del propi coneixement. Es tracta de comprovar les possibilitats del recurs i l'amplitud de reflexions que se'n deriven. En aquest cas, pots obviar la recollida d'evidències per simplificar l'aplicació.

Per saber-ne més

<https://projecteheber.com/>

Capítol 5

Programes, projectes i experiències d'empoderament juvenil

El darrer capítol inclou dos apartats. Al primer apartat es fa una aproximació teòrica als programes i projectes d'empoderament juvenil. El segon apartat inclou una recopilació de 27 programes, projectes i experiències d'empoderament juvenil de territori francès i espanyol. Aquests sorgeixen tant d'iniciatives públiques com privades i alguns d'ells són el resultat de projectes de recerca sobre el tema.

5.1. Aproximació teòrica als programes, i projectes d'empoderament juvenil

L'adolescència i la joventut són períodes clau per oferir oportunitats de desenvolupament que enriqueixin les persones i les ajudin a preparar-se per a un futur des del control sobre les seves pròpies vides. Tant l'adolescència com la joventut són etapes de gran vitalitat, d'expansió i de presa de decisions que tenen una incidència molt determinant en les etapes posteriors. Són períodes en què es construeixen moltes de les relacions amb els altres, en què s'experimenten comportaments de tota mena (també de risc) i, en definitiva, en què es defineix la pròpia identitat. Per això és tan important disposar de bons projectes i programes de desenvolupament juvenil.

Els programes i teories tradicionals sobre la joventut emfatitzen els riscos i se centren en la prevenció i reducció de comportaments no desitjats. Com a contraposició, apareixen visions més constructives i positives dels joves que busquen, no solament evitar que els adolescents s'involucrïn en conductes que comprometen la seva salut, sinó també construir propostes amb ells que afavoreixin les seves habilitats i competències (Roth i Brooks-Gunn, 2003). Ho fan oferint ambients de suport i d'empoderament en què les activitats creen múltiples oportunitats. És en aquest marc on apareixen diferents programes centrats en l'empoderament juvenil.

Els programes centrats en l'empoderament juvenil posen l'accent a desenvolupar la capacitat, la participació i l'agència dels joves a escala individual i comunitària, i alhora preveuen la inclusió dels joves en algunes o diverses parts del procés del programa (disseny, execució i/o avaluació). Així, els programes que volen treballar l'empoderament juvenil tenen l'objectiu d'utilitzar processos altament participatius i impulsats pels joves per ajudar-los a enfortir actituds, habilitats i comportaments positius que millorin el desenvolupament en diferents àmbits de la vida (Jennings, Parra-Medina, Messias i McLoughlin, 2006). Això implica revisar les relacions jove-adult i convertir-les en relacions més horitzontals, fonamentades en el poder compartit en la presa de decisions. En aquest sentit, molts programes d'empoderament se centren a oferir contextos de suport en els quals els joves construeixen actius, es connecten amb els recursos locals i amb els adults, i participen en activitats de transformació de la comunitat (Zimmerman *et al.*, 2018). Jennings, Parra-Medina, Hilfinger Messias i McLoughlin (2006) estableixen sis punts que tot programa de capacitat de joves hauria de tenir en compte: *a)* un entorn segur i confortable; *b)* una participació i implicació significatives; *c)* un repartiment equitatiu de poder entre adults i joves; *d)* la participació en la reflexió crítica sobre els processos interpersonals i sociopolítics; *e)* la participació en els processos sociopolítics que condueixen al canvi, i *f)* la integració de l'empoderament a escala individual i comunitària. Segons les autores, la inclusió d'aquests punts produeix grans beneficis, ja que augmenta l'autoestima, la seguretat, les competències, les habilitats, el cooperativisme, la valoració i el respecte als altres.

Un dels programes d'empoderament més destacats és el Positive Youth Development (PYD), que va adquirir popularitat a la dècada del 1990. Se centra a ajudar els joves a desenvolupar les destreses per assolir una vida satisfactòria i alhora trobar les eines adequades per afrontar els riscos que existeixen (Maloney, 2014). El PYD desafia els enfocaments tradicionals del treball amb joves perquè impliquen que els joves facin ús del seu poder per canviar els sistemes que són la causa de la seva situació (Watts i Flanagan, 2007). Per això, la consciència crítica pren relleu i es pot considerar com un aspecte clau en la valoració de l'empoderament. La consciència crítica inclou les habilitats i els coneixements per analitzar el poder dins la societat i l'impacte que té en un mateix. Ara bé, no hi ha un acord general sobre un model únic de PYD, fet que comporta que programes amb una estructura i un contingut molt diferents (per exemple, un projecte de formació per treballar l'autoestima de noies adolescents o un projecte de lleure educatiu) es puguin incloure en el PYD.

ACTIVITAT 18.

MODELS I ENFOCAMENTS DAVANT L'EMPODERAMENT JUVENIL

Llegeix el text següent:

Jennings, L. B., Parra-Medina, D. M., Hilfinger Messias, D. K. i McLoughlin, K. (2009). Hacia una teoría social crítica del empoderamiento de la juventud. A Checkoway, B. N. i Gutiérrez, Lorraine (eds.), *Teoría y práctica de la participación juvenil y el cambio comunitario*. Barcelona: Graó, pp. 43-74.

5.2. Programes, projectes i experiències d'empoderament juvenil

Recurs

01

Empremtes digitals del projecte Hebe

Actors / Destinataris

Joves

Gestors

Universitat de Girona, Universitat Pompeu Fabra, Universitat Autònoma de Barcelona i Universitat de Barcelona

Data d'inici

2014

Finançament

Ministeri d'Economia i Competitivitat del Govern d'Espanya

Paraules clau

Taller de pedagogia audiovisual; empremtes digitals.

Enllaç

Projecte HEBE

Disponible a:

<https://projecteheber.com/>

Documental web HEBE

Disponible a:

<https://webdoc.projecteheber.com/>

Contacte

Pere Soler, hebe@udg.edu

Resum

Empremtes Digitals és una experiència del Projecte HEBE en què es poden veure en vídeo diversos relats de vida explicats pels mateixos joves que els van viure. Els joves han construït les seves pròpies creacions audiovisuals, amb el seguiment del grup de recerca del Projecte HEBE.

En uns tallers, diversos joves reflexionen sobre el concepte d'empoderament, sobre les seves experiències empoderadores i sobre algunes variables que hi estan relacionades (espais, persones, etc.), i sobre aquestes temàtiques debaten i construeixen la seva pròpia història i les seves peces audiovisuals, que acaben conformant el documental interactiu que es pot veure al web del Projecte.

El fet que els joves s'hagin de mirar a ells mateixos i construir els seus propis relats els ajuda a conèixer-se, a entendre's i a veure les seves pròpies limitacions i potencials.

Recurs

02

Bitàcoles en òrbita del projecte Hebe

Actors / Destinataris

Educadors de joves

Gestors

Universitat de Girona, Universitat Pompeu Fabra, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de Barcelona i Universitat Autònoma de Madrid

Data d'inici

2018

Finançament

Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats del Govern d'Espanya

Paraules clau

Promoció de la salut sexual

Enllaç

Projecte HEBE

Disponible a:

<https://projectehebe.com/>

Bitàcoles en òrbita d'HEBE

Disponible a:

<https://scur.cat/NYX9DG>

Contacte

Pere Soler, hebe@udg.edu

Resum

Bitàcoles en Òrbita, del Projecte HEBE, és un diari de camp digital que un grup d'educadors de diversos àmbits han elaborat al llarg d'un any: han reflexionat sobre els factors potenciadors i limitadors de l'empoderament, i han escrit aquí les seves anàlisis i observacions.

Des del web de Bitàcoles en Òrbita es pot accedir a tres tipus de recursos generats a partir de l'experiència: pàgines dels quaderns de camp dels educadors; peces audiovisuals sobre temes específics relacionats amb l'empoderament enregistrades pels mateixos educadors, i quatre espais de debat (focus groups) en què els participants comparteixen experiències.

Amb aquests materials, els internautes poden aprofundir en el significat del terme empoderament juvenil i circular per les diverses etapes del procés d'empoderament que diversos professionals de l'educació han definit amb les seves reflexions.

Recurs

03

Projecte joves 4g

Actors / Destinataris

Joves a partir de 16 anys de barris de Girona Est, principalment de Font de la Pólvora

Gestors

Associació per a l'Atenció de Serveis i Solidaritat (AASS)

Any de creació

2013

Col·laboradors

Ajuntament de Girona

Paraules clau

Activitats comunitàries; associacionisme juvenil.

Enllaç

Associació AASS

Disponible a:

<https://scur.cat/F4E27F>

Fundació Campus Arnau d'Escala (2018)

Disponible a:

<https://scur.cat/7E068G>

Contacte

Txiqui García, aassgirona@gmail.com

Resum

Joves 4G és un projecte socioeducatiu que pretén dinamitzar els joves de més de 16 anys que viuen als barris de Girona Est perquè participin en les activitats comunitàries del seu barri. També s'organitzen en assemblees en què escullen les activitats que volen dur a terme: sortides a Girona, al cinema, al teatre, a concerts, excursions i viatges, etc. Arran del projecte, alguns participants han format un grup de rumba que es diu Rumba 4G.

El projecte té com a objectiu potenciar l'associacionisme juvenil a la ciutat de Girona i implicar els joves en els afers públics, creant una vocalia de joves a l'Associació de Veïns de Font de la Pólvora que els permeti participar en la presa de decisions relatives a assumptes del territori i a la seva dinamització.

A més, es vol afavorir l'intercanvi amb altres joves de la ciutat mitjançant activitats artístiques, culturals i socials, i oferir un espai on fomentar la participació dels joves recollint les seves inquietuds i iniciatives i facilitant espais de diàleg i de creació de les activitats que ells mateixos proposin.

Recurs

04

Projecte joves plus

Actors / Destinataris

Joves de 16 a 26 anys de Girona Est (Vila-Roja, Mas Ramada, Font de la Pólvora i Sant Daniel), majoritàriament d'ètnia gitana

Gestors

Associació per a l'Atenció de Serveis i Solidaritat (AASS)

Data d'inici

2013

Col·laboradors

Ajuntament de Girona

Paraules clau

Acompanyament socioeducatiu.

Enllaç

Associació AASS

Disponible a:

<https://scur.cat/F4E27F>

Fundació Campus Arnau d'Escala (2018).

Disponible a:

<https://scur.cat/D3ML43>

Contacte

Laura Camps (coordinadora i educadora social), laura.camps@ajgirona.cat

Resum

Joves Plus és un projecte socioeducatiu per a la promoció de l'ocupabilitat de joves d'entre 16 i 26 anys de Girona Est.

Cada jove estableix el seu itinerari professional i personal per millorar les habilitats socials, l'autoconeixement i l'autoestima.

Una part molt important del projecte és el treball en xarxa amb altres serveis del territori i de la resta de la ciutat.

Recurs

05

Projecte youthme

Actors / Destinataris

Joves immigrants

Gestors

Grup de recerca en Infància i Família en Ambients Multiculturals (IFAM) de la Fundació Pere Tarrés - Universitat Ramon Llull

Any de creació

2010

Finançament

Programa Daphne III de la Comissió Europea

Paraules clau

Vulnerabilitat social; creació audiovisual.

Enllaç

Museu Picasso de Màlaga

Disponible a:

<https://scur.cat/5EY4XJ>

UpSocial

Disponible a:

<https://scur.cat/XX3ZJZ>

Contacte

Violeta Quiroga (directora del projecte YouthMe i facilitadora)
i Ariadna Alonso (coordinadora i facilitadora), info@grupifam.org

Resum

YouthMe és un projecte de creació audiovisual que, mitjançant l'eina del vídeo, treballa el procés d'empoderament d'adolescents immigrants en risc d'exclusió social: en fa emergir els factors protectors i les potencialitats, per a la seva transformació individual, grupal i col·lectiva.

Alguns participants arriben a convertir-se en crossworkers, és a dir, persones que aprenen a viure en contextos de dificultat social i que creen estratègies per superar els desavantatges en el dia a dia, per acompanyar el seu grup d'iguals.

El projecte, doncs, ofereix als joves una plataforma d'autodescobriment com a persones resilients. A més, impulsa la voluntat d'ajudar altres joves amb les mateixes dificultats, mitjançant una formació que s'ajusta al seu perfil i a les seves necessitats, i aprofundeix en el món de la producció audiovisual i del vídeo de creació.

Recurs

06

Projecte Rossinyol

Actors / Destinataris

Estudiants de la Universitat de Girona i centres adscrits /
Estudiants d'educació primària i secundària d'origen estranger

Gestors

Universitat de Girona. Fundació Girona: regió de coneixement

Data d'inici

2005

Col·laboradors

Secretaria d'Igualtat, Migracions i Ciutadania del Departament de Drets Socials de la Generalitat de Catalunya
Entitats municipals adscrites al projecte

Paraules clau

Mentoria social

Enllaç

Projecte Rossinyol

Disponible a:

<http://www.projecterossinyol.org/>

Contacte

Jordi Feu (director), Òscar Prieto (coordinador), Jèssica López i Núria Mestres (suport tècnic), rossinyol@udg.edu

Resum

El Projecte Rossinyol és una iniciativa d'acció i sensibilització social que teixeix una xarxa entre estudiants de la Universitat de Girona i alumnes d'origen estranger de centres educatius de la província de Girona (Blanes, Lloret de Mar, Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Roses, Palafrugell, la Bisbal d'Empordà, Salt, Girona, Olot, Banyoles, entre d'altres)

Pretén sensibilitzar la comunitat universitària sobre la diversitat cultural i formar en interculturalitat els estudiants universitaris. Alhora, promou la integració cultural, social i lingüística dels alumnes d'origen estranger i col·labora en l'activació d'estratègies per a l'èxit acadèmic.

Recurs

07

Projecte l'obrador

Actors / Destinataris

Joves entre 15 i 18 anys dels instituts del Pla de l'Estany

Gestors

Càritas Pla de l'Estany (Càritas Diocesana de Girona)

Any de creació

2014

Col·laboració

Voluntaris adults

Paraules clau

Projecte artístic, crític i cooperatiu; acció comunitària.

Enllaç

Càritas Diocesana de Girona

Disponible a:

<http://www.caritasgirona.cat>

Contacte

Marta Piany, mpiany@caritasgirona.cat

Resum

L'Obrador de Càritas Pla de l'Estany és un projecte inclúsiu integrat per joves d'entre 15 i 18 anys dels instituts del Pla de l'Estany, i també per voluntaris adults. Durant tot un curs i de manera conjunta i horitzontal, treballen en projectes artístics que ofereixen una anàlisi crítica de la realitat.

La iniciativa va néixer el curs 2014-2015. Des de llavors, l'Obrador s'ha convertit en un espai on, des de la diversitat i a través de l'art, es reflexiona sobre la societat i s'extreuen conclusions que es comparteixen públicament. Per exemple, el 2016, amb el títol «La veu dels sense veu», es va presentar un projecte audiovisual format per quatre curtsmetratges que tractaven temes com ara la immigració, la violència de gènere, la vellesa i els desnonaments. El 2017, amb el títol «Veus de primera», es van construir quatre escultures —que avui encara són a la ciutat de Banyoles— que reflexionaven entorn dels prejudicis i estereotips subtils instal·lats en la societat.

Recurs

08

Programa salut i escola

Actors / Destinataris

Joves adolescents

Gestors

Departaments de Salut i d'Educació de la Generalitat de Catalunya i Agència de Salut Pública de Catalunya

Data d'inici

2008

Col·laboradors

—

Paraules clau

Promoció de la salut.

Enllaç

Programa Salut i Escola

Disponible a:

<https://scur.cat/83E693>

Contacte

Agència de Salut Pública de Catalunya, sec.salutpublica@gencat.cat.
cat

Resum

L'objectiu del Programa Salut i Escola (PSiE) és millorar la salut dels adolescents mitjançant accions de promoció de la salut, prevenció de situacions de risc i atenció precoç als problemes relacionats amb la salut mental, la salut afectiva i sexual, i el consum de drogues, alcohol i tabac, en col·laboració amb els centres educatius i els serveis de salut comunitària presents al territori.

Els àmbits fonamentals d'actuació del PSiE són, doncs, la salut mental, la salut afectiva i sexual, la violència i els maltractaments per raó de gènere, els hàbits de salut (consum de tabac i d'altres drogues, altres addiccions, exercici físic, dieta, etc.) i els trastorns de la conducta alimentària.

Una de les línies d'actuació principals d'aquest programa és el servei Consulta Oberta, que implica el desplaçament periòdic de professionals de la infermeria als centres educatius per afavorir l'accessibilitat dels adolescents a l'atenció sanitària amb garanties de privadesa, confidencialitat i proximitat.

Recurs

09

Plataforma digital Canal Malaia

Actors / Destinataris

Joves

Gestors

Canal Malaia

Any de creació

2020

Col·laboració

—

Paraules clau

Plataforma digital.

Enllaç

Canal Malaia.

Disponible a:

<http://malaia.cat/>

Contacte

hola@malaia.cat

Resum

Canal Malaia és una plataforma d'Internet amb continguts en català. La van crear el 15 de maig de 2020 els joves Claudia Rius, Arnau Rius, Bru Esteve i Juliana Canet.

El seu objectiu és promoure la creació de continguts en llengua catalana a la xarxa, amb un focus especial en el públic adolescent i jove. Els creadors volen buscar gent per fer vídeos en català en formats inèdits en aquesta llengua però que funcionen en altres idiomes, i també impulsar joves amb talent ajudant-los a elaborar els vídeos, per tal de crear una comunitat que retroalimenta aquesta creació de nous continguts.

La plataforma té un canal a YouTube en què s'agrupen les llistes de reproducció dels canals de cada creador, així com comptes a Instagram, Twitter i TikTok.

El desembre del 2020 van ser guardonats amb el Premi Pompeu Fabra en la categoria de comunicació i noves tecnologies.

Recurs

10

Projecte educatiu unfollow a les violències masclistes

Actors / Destinataris

Joves del CNJC /
Jóvenes usuarios de entornos
digitales

Gestors

Consell Nacional de la Joventut de
Catalunya (CNJC)

Data d'inici

2018

Col·laboradors

Candela, cooperativa d'acció
comunitària i feminista, i Educació
per a l'Acció Crítica (EdPAC), amb
el suport de l'Institut Català de les
Dones

Paraules clau

Prevenió violència masclista per a
joves en entorns digitals.

Enllaç

Consell Nacional
de la Joventut de Catalunya
Disponible a:
<https://scur.cat/H8J587>

Contacte

consell@cnjc.cat

Resum

Unfollow a les Violències Masclistes és un projecte educatiu del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya, amb la col·laboració de la cooperativa Candela i de l'entitat Educació per a l'Acció Crítica, enfocat a prevenir i abordar les violències masclistes i les relacions abusives que es donen entre adolescents i joves a través dels entorns digitals.

El projecte consta de la guia educativa Unfollow a les violències masclistes, que està complementada amb unes fitxes d'activitats per treballar la temàtica amb adolescents i joves, una breu bibliografia per als educadors i una carta de serveis que ofereix formacions tant per a formadors com per a adolescents i joves.

Recurs

11

Plataforma d'acció social kabua. Concurs «joves per canviar el món!»

Actors / Destinataris

Joves entre 12 i 18 anys

Gestors

Plataforma d'Acció Social Kabua de l'Equip de Recerca en Diversitat i Inclusió en Societats Complexes (ERDISC) de la Universitat Autònoma de Barcelona

Any de creació

2015

Col·laboració

Direcció General de Joventut de la Generalitat de Catalunya i Fundació del Futbol Club Barcelona

Paraules clau

Bullying; transformació social; vídeos de denúncia i sensibilització.

Enllaç

Generalitat de Catalunya

Disponible a:

<https://scur.cat/5P6YGC>

Xarxanet

Disponible a:

<https://scur.cat/KN3E59>

Contacte

Katia Pozos,

katiaveronica.pozos@uab.cat

Resum

La Plataforma d'Acció Social Kabua va néixer amb la voluntat d'oferir eines als joves perquè siguin capaços de fer propostes de canvi i de transformació de la seva realitat més immediata. Esperen que, utilitzant les TIC, els joves no només puguin expressar les seves opinions sobre temes o problemàtiques d'actualitat, sinó que també actuïn de forma crítica.

El principal objectiu del concurs «Joves per canviar el món!» és que joves d'entre 12 i 18 anys facin un vídeo original de denúncia i sensibilització sobre, per exemple, com erradicar l'assetjament escolar (bullying) i el ciberassetjament escolar (ciberbullying), com ajudar les persones refugiades, com promoure el voluntariat social o com vetllar pel respecte a la diversitat sexual i d'identitat de gènere, utilitzant qualsevol dispositiu mòbil, càmera digital o tauleta tàctil.

El concurs l'impulsa l'equip de Kabua, que depèn del grup de recerca ERDISC de la Universitat Autònoma de Barcelona i que rep la col·laboració de la Direcció General de Joventut de la Generalitat de Catalunya i de la Fundació del Futbol Club Barcelona.

Recurs

12

Federación mujeres jóvenes

Actors / Destinatari

Dones joves

Gestors

Federación Mujeres Jóvenes

Data d'inici

1986

Finançament

Ministeris de Sanitat; Inclusió, Seguretat Social i Migracions; Igualtat.

Paraules clau

Espai juvenil feminista.

Enllaç

Federación de Mujeres Jóvenes
Disponible a:
<https://scur.cat/KA6F3Z>

Contacte

info@mujeresjovenes.org

Resum

La Federación Mujeres Jóvenes és un espai juvenil, feminista, participatiu i reivindicatiu creat per i per a dones joves de fins a 31 anys. Actualment té la seu a Madrid i, gràcies a les associacions territorials, és present en cinc comunitats autònomes: Astúries, Euskadi, Madrid, País Valencià, Extremadura i les Canàries. Tot i això, la seva presència en diverses xarxes i plataformes i el tipus de treball que desenvolupa fan que la seva tasca s'estengui per tot el territori espanyol. Els seus fins són, entre d'altres:

- Posar en marxa les mesures necessàries per garantir la igualtat entre dones i homes i per contribuir a superar les dificultats amb què les dones joves es troben perquè es garanteixin els seus drets en la societat.
- Afavorir l'empoderament de les dones joves per potenciar-ne la presència i la participació en tots els àmbits de la societat, a través d'un lideratge transformacional.
- Promocionar l'associacionisme feminista.
- Promoure la integració sociolaboral de les dones joves.
- Visibilitzar i prevenir la violència de gènere en la joventut i treballar per erradicar-la.
- Promoure que les dones joves estiguin representades als mitjans de comunicació de forma plural i denunciar les imatges estereotipades i sexistes.
- Reclamar la coeducació com a formació no sexista, tant en l'àmbit de l'educació formal com en el de l'educació no formal.

Recurs

13

Projecte ReGrup-ART

Actors / Destinataris

Joves de 12 a 16 anys reagrupats i les seves famílies (Santa Eugènia i Sant Narcís de Girona)

Gestors

Fundació SER.GI

Any de creació

2013

Col·laboració

Ajuntament de Girona

Paraules clau

Reagrupament familiar;
empoderament social.

Enllaç

Fundació Campus Arnau d'Escala
(2018)

Disponible a:

<https://scur.cat/270ANM>

Fundació SER.GI

Disponible a:

<https://scur.cat/CL7ABD>

Contacte

Nia Farreres, ffarreres@ajgirona.cat

Resum

El projecte ReGrup-ART s'adreça principalment a les famílies dels barris de Santa Eugènia i Sant Narcís de Girona que el darrer any i mig han fet un reagrupament familiar amb joves de 12 a 16 anys i que actualment identifiquen risc de vulnerabilitat en aquests joves pel que fa a l'àmbit relacional. El projecte pretén millorar els processos de creixement personal i de poder social de les famílies i dels joves participants.

ReGrup-Art neix amb la voluntat clara i estratègica d'acompanyar els menors reagrupats en el procés d'adaptació al nou context familiar i relacional, sobretot en aquells casos en què s'identifiquin dificultats en el procés de socialització i adaptació familiar. A través de l'art, es treballa amb els joves i amb les seves famílies en tutories individuals i grupals.

Recurs

14

Projecte vitamine-Mpowerment!

Actors / Destinatari

Joves d'entre 12 i 18 anys del barri de Can Rull de Sabadell (Barcelona)

Gestors

Taller d'Art, Cultura i Creació (TACC)

Data d'inici

2017

Col·laboració

—

Paraules clau

Empoderament a través de l'art.

Enllaç

Fundació Campus Arnau d'Escala (2018)

Disponible a:

<https://scur.cat/80DD40>

Taller d'Art, Cultura i Creació

Disponible a:

<https://www.taccbcn.com/>

Contacte

Alba Fernández López, alba.fernandez@taccbcn.com

Resum

VITAMINE-Mpowerment! és un projecte per fomentar l'esperit crític i la capacitat d'autogestió dels joves, mitjançant disciplines artístiques com ara la dansa i el rap. Alhora, promou el rol actiu i protagonista de la dona en les relacions de grup i en el món de la cultura urbana, tan masculinitzat, i millora el coneixement del territori consolidant el vincle amb l'Espai Jove de Can Rull (Sabadell).

La població diana són joves d'entre 12 i 18 anys del barri de Can Rull de Sabadell, principalment alumnes de l'Institut Sabadell i de l'Escola d'Educació Especial Xaloc, usuaris de l'Espai Jove de Can Rull i joves vinculats al teixit associatiu del barri. Es promou la participació de joves en risc d'exclusió social mitjançant la coordinació amb els Serveis Socials, però els tallers no estan destinats exclusivament a aquest perfil.

Recurs

15

Programa start noves oportunitats

Actors / Destinatari

Joves de 16 a 24 anys

Gestors

Fundació Intermedia, Fundació Main, Fundació Formació i Treball, Fundació Oscobe

Any de creació

2015

Finançament

Garantia Juvenil del Servei d'Ocupació de Catalunya (Generalitat de Catalunya)

Paraules clau

Programa integral d'empoderament; programa de Garantia Juvenil.

Enllaç

Start Noves Oportunitats

Disponible a:

<https://scur.cat/X2APB9>

Contacte

Centre de Noves Oportunitats de

Girona: cnogirona@oscobe.com

Centre de Noves Oportunitats de

Tarragona: cno@cnotarragona.cat

Centre de Noves Oportunitats

del Maresme-Vallès: cno@

cnomaresmevalles.cat

Resum

El programa Start Noves Oportunitats s'adreça als joves d'entre 16 i 24 anys inscrits a Garantia Juvenil i donats d'alta al Servei d'Ocupació de Catalunya que no han finalitzat amb èxit els estudis obligatoris i/o postobligatoris i que no tenen feina.

Es tracta d'un programa integral que combina diverses accions: accions d'empoderament, accions de desenvolupament competencial, serveis d'orientació, formació professionalitzada en competències i acompanyament a la formació reglada, tutorització, inserció laboral i accions de suport a l'escolarització i la inserció.

Es troba a tres territoris: Girona, el Camp de Tarragona i el Maresme-Vallès. Atén joves de més de vint ciutats i pobles: Girona, Olot, Figueres, la Bisbal d'Empordà, Santa Coloma de Farners, Blanes, Palamós, Tarragona, Reus, Vila-seca, Valls, El Vendrell, Cunit, Calafell, Mataró, Sabadell, Terrassa, Granollers, Sant Celoni, el Masnou, Barberà del Vallès, etc.

Recurs

16

Projecte empowering for inclusion (E4I)

Actors / Destinatari

Centres educatius de secundària i equipaments cívics catalans

Gestors

Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària, Fundació Marianao, associació Stop als Fenòmens Islamòfobs (SAFI), Agrupació d'Entitats Gitanes dels Països Catalans (AGIPCAT) i Tandem Social

Data d'inici

2021

Col·laboració

Comissió Europea i Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària de la Generalitat de Catalunya

Paraules clau

Empoderament per a la inclusió.

Enllaç

DIXIT. Centre de Documentació de Serveis Socials

Disponible a:

<https://scur.cat/B4P3H5>

Generalitat de Catalunya

Disponible a:

<https://scur.cat/NFNH5Y>

Resum

Empowering for Inclusion (E4I) ha estat seleccionat per la Comissió Europea com un dels projectes beneficiaris de la convocatòria del Rights, Equality and Citizenship. La iniciativa, presentada pel Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, té per objectiu influir en la joventut per erradicar el racisme, la xenofòbia i altres formes de discriminació i, en particular, la islamofòbia i l'antigitanisme.

En un context de creixents actituds i comportaments discriminatoris, E4I treballa per incidir directament en la comunitat a què pertanyen i en la comunitat a què pertanyen, mitjançant la formació, la sensibilització i el suport a actuacions organitzades pels mateixos joves, emprant les xarxes comunitàries que ja són presents a tot el país. Els elements innovadors i els aspectes diferencials del projecte són precisament la diversitat del grup objectiu i dels territoris, així com l'enfocament consistent a empoderar i a treballar amb una mirada comunitària fent ús dels recursos existents.

Mitjançant intervencions en una vintena de centres educatius de secundària i en equipaments cívics dels municipis i barris en què s'ubiquen, E4I aplicarà una metodologia pedagògica, a través de la Fundació Marianao, capaç de millorar les actituds dels joves respecte a la diversitat, per enfortir la cohesió social.

Recurs

17

Projecte impact

Actors / Destinataris

Joves

Gestors

Asociación Jóvenes Solidarios, Acadèmia d'Humanitats i Economia de Lodz (Polònia), Ajuntament d'Estarreja (Portugal), Bridging to the Future (Regne Unit) i, Oficina del Pla Jove de la Diputació de Barcelona

Any de creació

2019

Finançament

Programa Erasmus+ de la Comissió Europea

Paraules clau

Autoavaluació de competències per a l'emprenedoria juvenil.

Enllaç

Diputació de Barcelona

Disponible a:

<https://scur.cat/4K576X>

Contacte

Oficina del Pla Jove, 934 022 556

Resum

En el projecte Impact (Impact of entrepreneurship programs in young entrepreneurs' skills acquisition, és a dir, Impacte dels programes d'emprenedoria en l'adquisició de competències per part dels joves) hi participen cinc socis de diverses nacionalitats: Asociación Jóvenes Solidarios (Espanya), Acadèmia d'Humanitats i Economia de Lodz (Polònia), Ajuntament d'Estarreja (Portugal), Bridging to the Future (Regne Unit) i Oficina del Pla Jove de la Diputació de Barcelona (Catalunya).

L'objectiu principal del projecte és crear una eina amb què els joves que participen en projectes de promoció de l'emprenedoria en l'àmbit de l'aprenentatge no formal puguin autoavaluar les seves competències transversals (soft skills).

Recurs

18

A tempo -arts i formació

Actors / Destinataris

Nens i nenes / Joves

Gestors

Fundació La Ciutat Invisible i Temporada Alta

Data d'inici

—

Col·laboració

Fundació Banc Sabadell, Grup Cañigueral, Abertis i Obra Social “La Caixa”

Paraules clau

Participació, cultura, comunitat, espais culturals

Enllaç

Disponible a:
<https://scur.cat/X236E3>

Contacte

info@ciutatinvisible.org

Resum

A Tempo – Arts i Formació és un projecte que té per objectiu formar una ciutadania crítica que participi activament de la vida cultural del territori. El projecte inclou dos tipus d'accions: d'una banda, accions de formació en l'àmbit de les pedagogies artístiques destinades a professionals, i d'altra banda, activitats dins i fora dels centres educatius dirigides a joves, nens i nenes.

Entenen que el dret de tota persona a participar de la vida cultural està intrínsecament vinculat al dret a l'educació. D'una banda, les escoles no són només espais de formació, sinó que també són espais culturals, on s'experimenten les primeres experiències culturals dels nens i nenes i dels joves. D'altra banda, els equipaments culturals tenen una responsabilitat educativa amb el territori.

Amb tot això, el projecte vetlla pel dret de les persones a participar de la vida cultural, centrant els seus esforços en: gaudir de les arts escèniques, fomentar les pedagogies artístiques i acompanyar els processos de creació.

Recurs

19

Cooperativa juvenil. Residència hàbitat joves de Perpinyà

Actors / Destinataris

Joves de 18 a 30 anys que viuen a la residència Habitat Jeunes 66 de Perpinyà

Gestors

Coopérative Jeunes Majeurs
(Cooperativa Joves): COOP SAINT'A

Any de creació

2005

Finançament

Coprod.co, Ligue de l'Enseignement
66

Paraules clau

Activitats comunitàries,
associacionisme juvenil

Enllaç

Résidence Habitat Jeunes
Disponible a:
<https://scur.cat/M6KX09>

Contacte

Residencia Habitat Jeunes Roger
Sidou
5, place Alain Gerbault Edifici A
66000 PERPINYÀ
Telèfon: 04 68 81 44 37
habitatjeunes@laligue66.org

Resum

La COOP SAINT'A la formen joves que viuen a la residència Habitat Jeunes 66 Roger Sidou de Perpinyà. Les Habitat Jeunes són institucions sense ànim de lucre que posen a disposició dels joves que viuen lluny de les seves famílies un conjunt de recursos i materials pel seu allotjament, així com mitjans que afavoreixen la seva integració a la vida social.

En aquesta fase de transició, es tracta de fer possible un curs residencial creant les condicions per un procés d'aprenentatge de la vida social que porti a la autonomia i a la ciutadania.

La transició a una residència Habitat Jeunes, per tant, ha de concebre's, per definició, com una etapa.

Els objectius de Habitat Jeunes són els següents:

- Poder decidir per nosaltres mateixos, fer per nosaltres mateixos i actuar pel col·lectiu.
- Oferir serveis adequats, de proximitat i de qualitat.
- Assolir un volum de negoci.
- Viure una experiència concreta, humana i col·lectiva basada en els principis de governació, democràcia, cooperació, pilars de l'Economia Social i Solidària.

Recurs

20

Comitè dels joves ODPE Perpinyà - Consell Departamental dels Pirineus Orientals

Actors / Destinataris

Joves de serveis de protecció a la infància

Gestors

Aide Sociale à l'Enfance (Assistència Social Infantil)

Data d'inici

2017

Col·laboració

—

Paraules clau

Acompanyament socioeducatiu

Enllaç

La Gazette

Disponible a:

<https://scur.cat/4MG4PK>

Contacte

Aide Sociale à l'Enfance

Resum

Com a part de Protecció a la Infància podem donar la nostra opinió perquè som els únics que podem dir el que està passant del costat dels joves. Així presenten aquesta nova institució els catorze joves que integren, des de 2017, el "comitè de joves" de l'Observatori Departamental per a la Protecció de la Infància (ODPE) en el departament dels Pirineus Orientals.

Objectiu: fer efectiu el seu dret a la participació, que consisteix en poder "expressar la seva opinió lliurement" i "ser escoltat", segons la Convenció Internacional sobre els Drets de l'Infant. Es tracta "d'expressar-nos i opinar sobre la trajectòria de pràctiques, activitats, vida quotidiana", les relacions entre els joves i amb els professionals, i "proposar idees"...

Recurs

21

Repairs! 44

Actors / Destinataris

Joves que surten dels serveis d'atenció a la infància

Gestors

Associació Repairs! 44

Any de creació

2020

Col·laboradors

Departament de Loire-Atlantique

Paraules clau

Integració dels joves, xarxa d'ajuda mútua

Enllaç

Loire-Atlantique

Disponible a:

<https://scur.cat/N68GCD>

Contacte

Associació Repairs! 44

Telèfon: 06 18 94 04 54

adepape.repairs.44@gmail.com

Resum

L'associació Repairs! 44 és una xarxa de suport creada per facilitar l'autonomia dels joves que surten dels serveis d'atenció a la infància. L'associació té el suport del Departament de Loire-Atlantique.

Fundada el maig de 2020 per 4 dones que van ser elles mateixes objecte d'una mesura de protecció a la seva infància, l'associació Repairs! 44 és una xarxa departamental d'ajuda mútua.

El desig de les 4 fundadores és facilitar la integració a la societat dels joves que surten de llars, famílies d'acollida o d'un lloc de residència d'atenció a la infància, proporcionant-los informació, orientació i ajuda a diferents nivells.

Repairs! 44 representa a les persones acollides pels serveis de protecció de la infància de Loire-Atlantique en els òrgans departamentals específics. També forma part del Consell de Família, la Comissió d'Estat, la Comissió de Selecció de convocatòries de projectes, l'ODPE, etc.

Recurs

22

Repairs

Actors / Destinatari

Joves que surten dels serveis d'atenció a la infància

Gestors

Associació Repairs!

Data d'inici

2015

Col·laboració

—

Paraules clau

Emancipació, trobades, suport assistencial

Enllaç

Repairs

Disponible a:

<https://scur.cat/BYDB93>

Contacte

adepape75@gmail.com

Resum

Repairs és una comunitat d'ajuda mútua que reuneix a persones de diversos orígens però que tenen en comú el fet d'haver viscut en una situació d'acolliment durant la seva infància. Creada el 2015 a París per joves recent egressats de l'Assistència Social a la Infància, Repairs està present en 8 departaments i somia amb una societat on els infants que han estat en serveis d'acollida tinguin la possibilitat de convertir-se en adults emancipats.

L'associació ofereix a les persones que estan a punt de deixar els centres d'acollida:

- Trobades inspiradores, per ampliar el cercle d'amics i la xarxa professional, i que permetin establir nous vincles.
- Suport assistencial, ser guiats en els seus passos personals, ser informats sobre els seus drets i aprendre a exercir-los.
- Compromís cívic, permetent-los expressar i desenvolupar les seves habilitats, energies i talents, posant-los al servei d'un projecte d'associació motivador i significatiu.

S'ofereix suport individual i col·lectiu als antics usuaris de serveis d'acollida, activitats de grup per a adolescents i joves adults acollits, i accions de promoció perquè s'escoltin les veus i les històries de persones que han passat pels serveis d'acollida.

Recurs

23

Vacances ouvertes (Vacances obertes)

Actors / Destinataris

Joves, famílies i persones en situació de vulnerabilitat o precarietat

Gestors

Associació Vacances Ouvertes

Any de creació

1990

Col·laboradors

Paraules clau

Desigualtats i exclusions, educació popular, projectes de vacances

Enllaç

Vacances Ouvertes

Disponible a:

<https://scur.cat/DHCY90>

Contacte

14, rue de la Beaune

Bât. C - 5ème étage

93100 MONTREUIL

Téléfon: 01 49 72 50 30

Resum

Vacances Ouvertes és una associació nacional que treballa a tot França. Vacances Ouvertes situa la seva acció en la lluita contra les desigualtats i exclusions, en compliment de la llei de 1998 contra les exclusions. “L'accés igualitari per a tots, al llarg de la vida, a la cultura, a l'esport, les vacances i l'oci és un objectiu nacional. Permet garantir l'exercici efectiu de la ciutadania.” Els exclosos de les vacances són les persones més vulnerables: aturats, treballadors precaris, famílies monoparentals, discapacitats, gent gran... i joves.

Vacances Ouvertes no treballa directament amb els beneficiaris, sinó que dona suport als professionals de l'acció social, les polítiques de joventut i integració i l'educació popular en la construcció de projectes de vacances individuals o en grup per a famílies, adults en situació vulnerable i joves. Aquest suport s'expressa en termes financers -mitjançant xecs de vacances- però sobre tot en la qualitat i el rigor de l'ajuda prestada al llarg del projecte: temps per examinar les sol·licituds, organització de reunions, subministrament d'eines, etc.

Recurs

24

GEM joves

Actors / Destinatari

Joves en situació de sofriment psíquic

Gestors

Associació Solincite

Data d'inici

—

Col·laboració

—

Paraules clau

Projecte d'ajuda mútua, serveis locals, integració

Enllaç

Solincité

Disponible a:

<https://scur.cat/K08PEG>

Contacte

GEM Jeunes de Tonneins
1 place Stalingrad
47400 Tonneins
Tèlèfon: 06 40 28 54 06
gem.jeunes@solincite.org

Resum

Els GEM (Grups d'Ajuda Mútua) són col·lectius de persones en situació de sofriment psíquic, liderats per un mateix projecte d'ajuda mútua que els permet crear llaços socials i recuperar el seu poder d'actuar com a membres d'una associació.

El GEM Joves de Tonneins està vinculat a Solincite. Solincite s'estructura en sistemes i territoris. Tan a prop com sigui possible dels habitants i les seves necessitats, l'associació desenvolupa una gamma diversificada de serveis locals receptius, flexibles i adaptats. Adherida a la gestió per projecte, compromesa en un procés d'experimentació i innovació social, Solincite treballa en sinergia amb tots els actors del territori.

El seu objectiu és promoure la solidaritat, el suport i la integració professional i la integració social i ciutadana en el territori de les persones amb discapacitat o socialment desafavorides, mitjançant l'enllaç i intercanvi amb els seus pares, professors, personal especialitzat, empresaris i serveis oficials.

- Proporcionar-los assistència moral, psicològica i material.
- Organitzar la seva educació i formació professional.
- Organitzar activitats i esdeveniments que permetin la seva integració.
- Crear serveis i instal·lacions de recepció.
- Crear activitats la finalitat de les quals és la integració a través de l'activitat econòmica.

Recurs

25

GEM ado

Actors / Destinatari

Joves de 16 a 25 anys

Gestors

Associació GEM Ado

Any de creació

2010

Col·laboradors

—

Paraules clau

Joves en situació d'aïllament;
ambient associatiu, esportiu i
cultural

Enllaç

GEM ADO

Disponible a:

<https://www.mda82.org/gem-ado/>

Contacte

Paul-Élie Benhamou

Maison des Adolescents

312, boulevard Montauriol

Telèfons: 07 61 99 82 82 / 05 63 63 72
95

Resum

GEM Ado és un lloc que permet als joves estar junts, intercanviar idees i estar acompanyats en la realització dels projectes propis.

Aquest dispositiu és únic dins la regió d'Occitània i s'adreça als joves de 16 a 25 anys que tinguin o no dificultats psíquiques i estiguin en situació d'aïllament.

Aquest "Grup d'Ajuda Mútua" permet als joves implicar-se millor amb l'ambient associatiu, esportiu, cultural i artístic, amb un programa d'activitats organitzades pels i per als joves, on l'animador socioeducatiu és present per sostenir la posada en marxa d'idees de cadascun al servei del dinamisme col·lectiu.

És sobretot el lloc de les possibilitats, és atrevir-nos a barrejar-nos amb les nostres diferències, les nostres fortaleces i les nostres debilitats per a gestionar junts, muntar i tirar endavant els nostres projectes.

GEM Ado permet que els joves s'impliquin més en el seu entorn esportiu, artístic i associatiu.

Recurs

26

ECCOFOR - Escola de producció pels joves

Actors / Destinataris

Joves de 15 a 18 anys

Gestors

ECCOFOR

Data d'inici

2012

Col·laboració

—

Paraules clau

Escola de producció, formació, economia solidària

Enllaç

ATD Quart Monde France
Disponible a:
<https://scur.cat/27E09H>

Contacte

ATD Quart Monde France
63, rue Beaumarchais
93100 MONTREUIL
Tèlèfon: 01 42 46 81 95
atd.france@atd-quartmonde.org

Resum

ECCOFOR (per ECounter, COMprendre, FORMer) és una associació reconeguda sense ànim de lucre. Està darrere de la creació de Juralternance, una escola de producció on els professionals introdueixen els joves que han abandonat l'escola en una feina.

Guiada pels estatuts de la Federació Nacional d'Escoles de Producció (FNEP), Juralternance implementa una pedagogia on els joves poden aprendre un ofici al seu propi ritme, en condicions reals de treball, mentre completen els coneixements bàsics. L'originalitat del servei és fer de la producció una palanca educativa significativa per als joves de 15 a 18 anys que busquen un lloc a la societat. És a dir, que els joves adquireixin sabers i siguin, convisquin, dissenyin el seu projecte de vida, amb l'objectiu de donar un sentit real a les seves vides.

Els cursos de formació oferts per Juralternance es creen a partir de les necessitats locals en termes de mà d'obra i pel que fa a l'oferta de formació ja existent al territori.

Aquests establiments estan pensats per a gent jove i una clientela que disposa d'un servei de qualitat, avalat per la professionalitat dels formadors. ECCOFOR inclou les tres dimensions del desenvolupament sostenible (social, ambiental, econòmica) a les seves accions.

Des del 2012, l'associació ha estat reconeguda pel Ministeri de Treball com a part integral de la xarxa d'economia solidària.

Recurs

27

Sarea

Actors / Destinataris

Menors no acompanyats i joves de 16 a 25 anys

Gestors

Etcharry Formation Développement, Nazaret Zentroa i el Departament de Treball Social de la Universitat de Deusto

Any de creació

2022

Col·laboradors

—

Paraules clau

Pràctiques professionals i formatives, intercanvi professional transfronterer, joves no acompanyats

Enllaç

SAREA

Disponible a:

<http://sareaproiektua.eu/menas/>

Contacte

SAREA

Resum

Es tracta d'un projecte competitiu de la Unió Europea subvencionat per fons FEDER, en el marc de la convocatòria POCTEFA, desenvolupada entre els anys 2018 al 2020 per les entitats formatives Etcharry Formation Développement, Nazaret Zentroa i el Departament de Treball Social de la Universitat de Deusto. El projecte Sarea es basa en l'acostament de professionals del camp social (protecció a la infància i la gent gran dependent).

El projecte Sarea es fonamenta en una proposta d'intercanvi professional transfronterer dins l'àmbit de la intervenció social (protecció a la infància i persones grans dependents). Es tracta de posar en pràctica dinàmiques i eines que facilitin l'intercanvi de coneixement d'ambdós costats de la frontera, per conèixer les bones pràctiques en aquest àmbit i possibilitar futures transferències i adaptacions que ajudin a posar en coherència les pràctiques professionals i formatives, amb l'objectiu d'aconseguir una millor acollida i acompanyament dels beneficiaris d'aquest servei.

Una de les línies de treball és amb joves no acompanyats. El grup de treball "MENAs" ha analitzat les intervencions amb el col·lectiu de Menors Estrangers No Acompanyats a centres d'acollida. En aquest grup s'han intercanviat bones pràctiques a ambdós costats de la frontera i s'ha reflexionat sobre les intervencions i possibles millores en el servei per a aquest col·lectiu. S'ha elaborat un document amb la conceptualització del projecte: <http://sareaproiektua.eu/dinamicas-para-trabajar-con-mnnas/>

Una altra de les línies de treball és amb joves adults. S'ha treballat sobre els itineraris d'emancipació de les persones joves que, havent estat usuàries de recursos d'acolliment, compleixen la majoria d'edat. En aquest grup s'han intercanviat bones pràctiques a ambdós costats de la frontera i s'ha reflexionat sobre les intervencions i possibles millores en el servei per als joves compresos entre els 16 i els 25 anys, amb la finalitat de millorar la transició a la vida adulta. També s'ha elaborat un document amb la conceptualització del projecte.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Agud-Morell, I., Ciraso-Calí, A., Pineda-Herrero, P., i Soler-Masó, P. (2017). Percepción de los jóvenes sobre los espacios y momentos en su proceso de empoderamiento. Una aproximación cuantitativa. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 30, 51-66. Recuperat de: <https://scur.cat/HXZE7E>
- Antonovsky A. (1987). *Unraveling the Mystery of Health: How People Manage Stress*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Àrea Hackers Cívics (2012). Una aproximación al concepto de empoderamiento. Extracte adaptat de Álvarez, D., Pardo, D., Isnardo, J., Crowdsourcing a new way to citizen empowerment (p. 73-86). A F. Garrigos-Simon, I. Gil-Pechuán, S. i Estelles-Miguel (Eds.) (2015). *Advances in crowdsourcing*. Springer. Recuperat de: <https://scur.cat/45XJJ0>
- Bacqué, M.H., i Biewener, C. (2013). *L'empowerment, une pratique émancipatrice*. Paris: Éditions La Découverte.
- Bacqué, M.H., i Biewener, C. (2016). *El empoderamiento. Una acción progresiva que ha revolucionado la política y la Sociedad*. Barcelona: Gedisa.
- Barth, F. (1976) *Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Blau, P.M. (1964). *Exchange and power in social life*. John Wiley and sons. New York.
- Botello B., Palacio, S., García, M., Margolles, M., Fernández, F., Hernán, M., Nieto, J. i Cofiño, R. (2013). Metodología para el mapeo de activos de salud en una comunidad. *Gaceta Sanitaria*, 27 (2). Recuperat de: <https://doi.org/10.1016/j.gaceta.2012.05.006>
- Bourdieu, P. (2012). *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus
- Bowlby, J. (1989). *Una base segura. Aplicaciones clínicas de una teoría del apego*. Barcelona: Editorial Paidós Ibérica.
- Caminal, M. i Torrens, X. (eds.) (2006). *Manual de ciencia política*. Madrid: Tecnos.
- Castells, M. (2009). *Comunicación y poder*. Madrid: Alianza.
- Castellsagué, A. (2020). La retórica del retorno: Míngma o las contradicciones del desarrollo en Nepal. *Disparidades. Revista de Antropología* 75(2): e025. Recuperat de: <https://doi.org/10.3989/dra.2020.025>
- Coll-Planas, G. i Solà-Morales, R. (2019). *Guía per incorporar la interseccionalitat a les polítiques locals*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. Recuperat de: <https://scur.cat/HPJM6Z>
- Coll-Planas, G., Platero-Méndez, L. i Rodó de Zárate, M. (2019). Les claus fonamentals del sistema sexe/gènere. A *Capacitat per a l'abordatge de les violències masclistes*. Escola d'Administració Pública de Catalunya. Recuperat de: <https://scur.cat/EH8DNK>
- Cornell University Empowerment Group (1989). Empowerment and family support. *Networking Bulletin*, 1, 1-23.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex. *A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, And Antiracist Politics*. University of Chicago Legal Forum, 1, 139-167.
- Crespo, P., de Rham, P., Gonzáles, G., Iturralde, P., Jaramillo, B., Mancero, L., Moncada, M., Pérez, A., i Soria, C. (2007). Empoderamiento: conceptos y orientaciones. *Series Reflexiones y Aprendizaje*, 1-35.
- De la Revilla, L. (1993). *Conceptos e instrumentos de la atención familiar*. Barcelona: Doyma.
- Feixa, C. (1998). De púberes, efebos, mozos y muchachos. A C. Feixa, De jóvenes, bandas y tribus (p. 15-46). Barcelona: Ariel.
- Feixa, C. (1998). De culturas, subculturas y estilos. A C. Feixa *De jóvenes, bandas y tribus* (p.105). Barcelona: Ariel.
- Foucault, M. (1982). The Subject and Power. *Critical Inquiry*, 8 (4), 777-795. Recuperat de: <http://www.jstor.org/stable/1343197>
- Freire, P. (1968). *Pedagogy of the oppressed*. Nueva York: Herder and Herder.
- Galtung, J. (2004). *Transcend and transform: an introduction to conflict work*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Gervais, C. (2011). On their own and in their own words: Bolivian adolescent girls' empowerment through non-governmental human rights education. *Journal of Youth Studies*, 14, 197-217. doi:10.1080/13676261.2010.506528
- Gong, J. i Wright, D. (2007). The context of power: Young people as evaluators. *American Journal of Evaluation*, 28, 327-333. doi:10.1177/1098214007306680
- Gramsci, A. (1983). *El Materialisme històric i la filosofia de Croce*. Barcelona: Laia.
- Hennink, M., Kiiti, N., Pillinger, M. i Jayakaran, R. (2012). Defining empowerment: perspectives from international development organisations. *Development in Practice*, 22 (2), 202-215. Recuperat de: <https://scur.cat/XMLMM8>
- Hobbes, T. (2002). *Del Ciudadano y Leviatán*. Madrid: Tecnos.
- Hope, K. R. (2012). Engaging the youth in Kenya: Empowerment, education, and employment. *International Journal of Adolescence and Youth*, 17, 221-236. doi:10.1080/02673843.2012.657657
- Jennings, L. B., Parra-Medina, D. M., Hilfinger Messias, D. K., i McLoughlin, K. (2009). Hacia una teoría social crítica del empoderamiento de la juventud. A B. Checkoway y L. Gutiérrez (Ed.), *Teoría y práctica de la participación juvenil y el cambio comunitario*. Graó. (p. 43-74)
- Jennings, L.B., Parra-Medina, D.M., Hilfinger-Messias, D.K., i McLoughlin, K. (2006). Toward a Critical Social Theory of Youth Empowerment. *Journal of Community Practice*, 14(1-2), 31-35. doi: 10.1300/J125v14n01_03

- Kaplan, S. J., Skolnik, L., i Turnbull, A. (2009). Enhancing the empowerment of youth in foster care: Supportive services. *Child Welfare*, 88, 133–161. doi:0009-4021/2009/0109133-161
- Kretzmann, J.P. i McKnight, J.L. (1993). *Building communities from the inside out: a path toward finding and mobilizing a community's assets*. Evanston: Northwestern University. Center for Urban Affairs and Policy Research.
Recuperat de: <https://scur.cat/K374GD>
- Lardot, N. (2006). *Espai Social de Bourdieu*. Recuperat de: <https://scur.cat/C5EXJF>
- Lasswell, H. i Kaplan, A. (1950). *Power and Society: A Framework for Political Inquiry*. New Haven: Yale University Press.
- Lindstrom B. i Eriksson M. (2011). *Guía del autoestopista salutogénico: camino salutogénico hacia la promoción de la salud*. Girona: Documenta Universitaria.
- Luthar, S. S. i Zigler, E. (1991). Vulnerability and Competence: A Review of Research on resilience in Childhood. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61, 6-22. Recuperat de: <https://scur.cat/J45BJ9>
- Luttrell, C., Quiroz, S., Scrutton, C. i Bird, K. (2009). *Understanding and operationalising empowerment*. London: Overseas Development Institute.
Recuperat de: <https://scur.cat/XXFHG7>
- McCall, L. (2005). The complexity of intersectionality. *Signs*, 30 (3), 1771-1800.
- Maloney, S. (2014). *Positive youth development in a school-based setting: A study of the Los Angeles Police Academy Magnet School program* [Doctoral dissertation]. The Pardee RAND Graduate School.
- Montesquieu, Ch. (2003). *Del Espíritu De Las Leyes*. Madrid: Alianza Editorial.
- Moranta, M. (2020). L'adultocentrisme com a forma de discriminació de les joventuts. *Anuari de la Joventut de les Illes Balears* 2020, 213-231.
Recuperat de: <https://scur.cat/5FE37Z>
- Morgan A. i Ziglio E. (2007). Revitalising the evidence base for public health: an assets model. *Promotion and Education*, 14 (2), 17-22. doi: 10.1177/10253823070140020701x
- Morgan, A., Davies, M. i Ziglio, E. (2010). *Health Assets in Global Context. Theory, Methods, Action*. Berlin: Springer-Verlag.
- Narayan, D. (2002). *Empoderamiento y reducción de la pobreza*. Libro de consulta. Banco Mundial en coedició con Alfaomega Colombiana S. A.
- Pearrow, M. M. (2008). A critical examination of an urban-based youth empowerment strategy: The teen empowerment program. *Journal of Community Practice*, 16, 509–525. doi:10.1080/10705420802514213
- Perkins, D.D. i Zimmerman, M. A. (1995). Empowerment theory, research, and application. *American Journal of Community Psychology*, 23, 569–579. doi: 10.1007/BF02506982
- Planas, A. i Úcar, X. (2021) Evaluating youth empowerment: the construction and validation of an inventory of dimensions and indicators. *American Journal of evaluation*. doi: 10.1177/10982140211055643
- Rappaport, J. (1987). Terms of empowerment/exemplars of prevention: Toward a theory for community psychology. *American Journal of Community Psychology*, 15 (2), 121-148.
- Rodó-Zárate, M. (2021). Interseccionalitat. *Desigualtats, llocs i emocions*. Manresa: Tigre de paper.
- Roth, J. L. i Brooks-Gunn, J. (2003). What exactly is a youth development program? Answers from research and practice. *Applied Developmental Science*, 7 (2), 94-111. doi: 10.1207/S1532480XADS0702_6
- Rowlands, J. (1997). *Questioning empowerment: Working with women in Honduras*. Oxford: Oxfam.
- Russell, S. T., Muraco, A., Subramaniam, A., i Laub, C. (2009). Youth empowerment and high school gay-straight alliances. *Journal of youth and adolescence*, 38, 891–903. doi: 10.1007/s10964-008-9382-8
- Sánchez-Casado, L., Paredes-Carbonell, J.J., López-Sánchez, P. i Morgan, A. (2018). Dinamización de un mapa de activos para la salud desde el sector asociativo. *Comunidad*, 20 (1).
Recuperat de: <https://scur.cat/X06Y68>
- San Pedro, P. (2006). El individuo como agente de cambio: El proceso de empoderamiento. *Desarrollo "En Perspectiva"*, 01, 1-8.
- Sen, G., i Grown, C. (1988). *Development, Crises and Alternative Visions*. London: Earthscan Publications Limited. doi: 10.2307/1967063
- Severs, E., Celis, K. i Erzeel, S. (2017). Poder, privilegio y desventaja: teoría interseccional y representación política. *Revista de Investigaciones Feministas*, 8 (1), 41-51.
Recuperat de: <https://doi.org/10.5209/INFE.56400>
- Simonds S. K. (1974). Health Education as Social Policy. *Health Education Monographs*, 2 (1), 1-10. doi:10.1177/10901981740020S102
- Soler-Masó, P., Trilla-Bernet, J., Jiménez-Morales, M. i Úcar-Martínez, X. (2017). La construcción de un modelo pedagógico del empoderamiento juvenil: espacios, momentos y procesos. *Pedagogía Social Revista Interuniversitaria*, 30, 19-33.
Recuperat de: <https://scur.cat/A494M7>
- Soler, P., Planas, A., Ciraso, A. i Ribot, A. (2014). Empowerment in the community. The design of an open indicators system from participatory evaluation processes. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 24, pp. 49-77. Recuperat de: <https://scur.cat/C89XA3>
- Soler, P., Planas, A., i Núñez, H. (2015). El reto del empoderamiento en la Animación Sociocultural: una propuesta de indicadores. *Animation, territoires et pratiques socioculturelles*, 8, 41-54.
Recuperat de: <https://scur.cat/4ZZGMZ>
- Somerville, P. (1998). Empowerment through residence. *Housing Studies*, 13, 233–257. doi: 10.1080/02673039883425

- Sørensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z. i Brand, H. (2012). Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*, 12 (1), 80.
Recuperat de: <https://scur.cat/4F9NN4>
- Stanton-Salazar, R. D. (2010). A social capital framework for the study of institutional agents and their role in the empowerment of low-status students and youth. *Youth & Society*, 43, 1066–1109. doi:10.1177/0044118X10382877
- Subirats, J. i Gomà, R. (2017). *Canvi d'època i de polítiques públiques a Catalunya*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
Recuperat de: <https://scur.cat/ZN0936>
- Travis, R., i Bowman, S. W. (2012). Ethnic identity, self-esteem and variability in perceptions of rap music's empowering and risky influences. *Journal of Youth Studies*, 15, 455–478. doi:10.1080/13676261.2012.663898
- Tromp, M. (2007). *A system of empowerment indicator for a corporate work environment*. Johannes-burg: University of Johannesburg.
- Úcar-Martínez, X., Jiménez-Morales, M., Soler-Masó, P. i Trilla-Bernet, J. (2017). Exploring the conceptualization and research of empowerment in the field of youth. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22 (4), 405–418. doi: 10.1080/02673843.2016.1209120
- Úcar, X., Soler-Maso, P. i Planas-Llado, A. (Eds.) (2020). *Working with Young people. A Social pedagogy perspective from Europe and Latin America*. New York: Oxford University Press.
- Vallès, J.M. (2007). *Ciencia política: una introducción*. Barcelona: Ariel.
- Wagaman, M. A. (2011). Social empathy as a framework for adolescent empowerment. *Journal of Social Service Research*, 37, 278–293. doi:10.1080/01488376.2011.564045
- Watts, R. J., i Flanagan, C. (2007). Pushing the envelope on youth civic engagement: A developmental and liberation psychology perspective. *Journal of Community Psychology*, 35 (6), 779–792.
Recuperat de: <https://doi.org/10.1002/jcop.20178>
- Weber, M. (1944). *Economía y sociedad*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Wiseman, H.V (1966). *Political systems*. London: Routledge.
- World Health Organization. Division of Health Promotion, Education, and Communication. (1998). *Promoción de la salud: glosario. Organización Mundial de la Salud*.
Recuperat de: <https://scur.cat/ZEJ20B>
- World Health Organization (1986). *Ottawa Charter for Health Promotion*. World Health Organization.
Recuperat de: <https://scur.cat/X22D2M>
- Wong, N. T., Zimmerman, M. A. i Parker, E. A. (2010). A typology of youth participation and empowerment for child and adolescent health promotion. *American Journal of Community Psychology*, 46 (1–2), 100–114.
- Wong, N. (2008). A participatory youth empowerment model and qualitative analysis of student voices on power and violence prevention. A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. *Health Behavior and Health Education*. University of Michigan.
- Zambrano, A. X. (2007). *Criterios de intervención en estrategias de empoderamiento comunitario: la perspectiva de profesionales y expertos de la intervención comunitaria en Chile y España*. Universitat de Barcelona.
Recuperat de: <https://scur.cat/PFLEZM>
- Zimmerman, M. (1995). Psychological empowerment: Issues and illustrations. *American Journal of Community Psychology*, 23, 581–599.
- Zimmerman, M. (2000). Empowerment theory. A E. Rappaport i E. Seidman (Eds.), *Handbook of community psychology*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Zimmerman, M. A., Eisman, A. B., Reischl, T. M., Morrel-Samuels, S., Stoddard, S., Miller, A. L., Hutchison, P., Franzen, S., i Rupp, L. (2018). Youth Empowerment Solutions: Evaluation of an After-School Program to Engage Middle School Students in Community Change. *Health Education and Behavior*, 45 (1), 20–31.
Recuperat de: <https://scur.cat/8BL8DY>

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA DE "PER SABER-NE MÉS"

- Agud-Morell, I., Ciraso-Calí, A., Pineda-Herrero, P., i Soler-Masó, P. (2017). Percepción de los jóvenes sobre los espacios y momentos en su proceso de empoderamiento. Una aproximación cuantitativa. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 30, 51-66. Recuperat de: <https://scur.cat/HXZE7E>
- Bacqué, M.H., i Biewener, C. (2013). *L'empowerment, une pratique émancipatrice*. Paris: Éditions La Découverte.
- Bacqué, M.H., i Biewener, C. (2016). *El empoderamiento. Una acción progresiva que ha revolucionado la política y la Sociedad*. Barcelona: Gedisa.
- Barth, F. (1976) *Los grupos étnicos y sus fronteras. La organización social de las diferencias culturales*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Bourdieu, P. (1979). *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Butler, J. (2021). *La Força de la no-violència : un vincle ètico-polític*. Barcelona: Tigre de Paper.
- Cahill, H., i Dadvand, B. (2018). Re-conceptualising youth participation: A framework to inform action. *Children and Youth Services Review*, 95, 243-253. Recuperat de: <https://scur.cat/X0E4NJ>
- Castellsagué, A. (2020). La retórica del retorno: Mingma o las contradicciones del desarrollo en Nepal. *Disparidades. Revista de Antropología* 75 (2):e025
- Coll i Planas, G., Platero Méndez, L. i Rodó de Zárte, M. (2019). Les claus fonamentals del sistema sexe/gènere. A *Capacitació per a l'abordatge de les violències masclistes*. Escola d'Administració Pública de Catalunya. Recuperat de: <https://scur.cat/EH8DNK>
- Coll-Planas, G. i Solà-Morales, R. (2019). *Igualtats-connectades. Guia per incorporar la interseccionalitat a les polítiques locals*. Ajuntament de Terrassa. Recuperat de: <https://scur.cat/HPJM6Z>
- Cortright, D. (2011). *Gandhi avui: noviolència per a una nova era política*. Barcelona: Pagès.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and sex. A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, And Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1, 139-167.
- Deusdad, B. (2003). El concepto de liderazgo político carismático: Populismo e identidades, *Opción*, 19 (41), 9-35.
- Feixa, C. (1999). De púberes, efebos, mozos y muchachos. A C. Feixa, *De jóvenes, bandas y tribus* (p. 15-46). Barcelona: Ariel.
- Fortunati, L. (2014). Media Between Power and Empowerment: Can We Resolve This Dilemma? *The Information Society*, 30 (3), 169-183. Recuperat de: <https://scur.cat/XC35XL>
- Foucault, M. (1981). *Vigilar y castigar. Nacimiento de la prisión*. Madrid: siglo XXI.
- García, I. (2008). *Entrevista a l'Ignasi Terradas: «Els joves no són imadurs, són imadurs els seus que cobren»*. CCMA. Recuperat de: <https://scur.cat/X2N96F>
- Luttrell, C., Quiroz, S., Scrutton, C., i Bird, K. (2009). *Understanding and operationalising empowerment*. London: Overseas Development Institute. Recuperat de: <https://scur.cat/GE05L6>
- Llena-Berñe, A., Agud-Morell, I., Páez de la Torre, S. i Vila Mumbú, C. (2017). Explorando momentos clave para el empoderamiento de jóvenes a partir de sus relatos. *Pedagogía Social. Revista Interuniversitaria*, 30, 81-94. Recuperat de: <https://scur.cat/2J39EN>
- Parsons, T. (1963). On the Concept of Political Power. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 10 (3), 232-262. Recuperat de: <https://scur.cat/YEG8G7>
- Pineda-Herrero, P. Agud-Morell, I., Ciraso-Calí, A. i Soler-Masó, P. (2018) In Their Own Words: Elements of Youth Empowerment in Spain. *Journal of Social Service Research*, 44 (5), 601-613. Recuperat de: <https://scur.cat/8FZDY9>
- Rodó-Zárte, M. (2021). *Interseccionalitat. Desigualtats, llocs i emocions*. Manresa: Tigre de paper.
- Rowlands, J. (1997). *Questioning Empowerment: Working with Women in Honduras*. Oxford: Oxfam GB.
- Rubin, G. (1986). El tráfico de mujeres: notas sobre la economía política del sexo. *Nueva Antropología*, 8 (30), 95-145. Recuperat de: <https://scur.cat/A5XZF7>
- Severs, E., Celis, K. i Erzeel, S. (2017). Poder, privilegio y desventaja: teoría interseccional y representación política. *Revista de Investigaciones Feministas* 8 (1), 41-51.
- Soler-Masó, P., Trilla-Bernet, J., Jiménez-Morales, M. i Úcar-Martínez, X. (2017). La construcción de un modelo pedagógico del empoderamiento juvenil: espacios, momentos y procesos. *Pedagogía Social Revista Interuniversitaria*, 30, 19-33. Recuperat de: <https://scur.cat/A494M7>
- Úcar-Martínez, X., Jiménez-Morales, M., Soler-Masó, P. i Trilla-Bernet, J. (2017). Exploring the conceptualization and research of empowerment in the field of youth. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22 (4), 405-418. doi: 10.1080/02673843.2016.1209120
- Weber, M. (1964) *Economía y sociedad. Esbozo de sociología comprensiva*. México: F.C.E.
- Wong, N. T., Zimmerman, M. A. i Parker, E. A. (2010). A typology of youth participation and empowerment for child and adolescent health promotion. *American Journal of Community Psychology*, 46 (1-2), 100-114.

Projecte ReTsaso EFA341/19 cofinançat pel Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER) en el marc del Programa Interreg V-A-España-Francia-Andorra (POCTEFA 2020-2022).

L'objectiu del Projecte ReTsaso és la creació d'una xarxa transfronterera d'actors de la intervenció sanitària i social per mitjà d'una plataforma col·laborativa de treball i d'una oferta transfronterera de formació. Els socis amb la Universitat de Girona en aquest projecte són:

